

MAGYAROK ÉS LENGYELEK A XIX-IK SZÁZADBAN

ÍRTA:

DIVÉKY APORJÁN DR.

BUDAPEST,
EGGENBERGER-FÉLE KÖNYVKERESKEDÉS
RÉNYI KÁROLY
1919.

Megjelent a Budapesti Szemle 1918. évfolyamában.

ELŐSZÓ.

Történelmi kapcsolataink a lengyel nemzettel egyidősek a magyar kereszténység és királyság alapításával. Géza fejedelemnek Adelhaiddal, Mieszko lengyel fejedelem nővérével való házassága mintegy jelképe és záloga volt annak a sűrű és szoros kapcsolatnak, mely Árpád nemzetét Piaszt népével kötötte össze annyi század viharain keresztül.

E kapcsolatok nincsenek még kellőképp feldolgozva se magyar, se lengyel részről, pedig mennyi érdekes és homályos kérdés vár e téren megoldásra s mennyivel jobban értenénk meg fejlődésünk egyes mozzanatait, ha párhuzamba állítanánk északi szomszédunk oly meglepően hasonló intézményeivel és művelődési viszonyaival. Ugyanez áll természetesen a lengyelekre is, sőt még fokozottabb mértékben.

Látva azt, hogy e téren még mennyi munka vár a magyar történetírásra, életem feladataul tűztem ki ez érintkezések tanulmányozását, hogy amennyire csekély erőim engedik, megvilágítsam történeti viszonyunkat a testvér lengyel nemzethez jó és balsorsban, fény és árny közepette egyaránt.

Régmúlt századok homályának eloszlatására neun alkalmas most az idő. A világháború és a vele összefüggő események annyira lefoglalják az emberek szellemi énjét s annyi megoldásra váró kérdést vetnek fel, hogy lehetetlen elzárkózni előlük.

Ilyen új probléma a lengyel kérdés is, melyet a világháború forgataga vetett fel s mely megoldásra vár.

A sokat szenvedett lengyel nemzet új korszak küszöbén áll s a magyar-lengyel érintkezések történetében forduloponthez ériünk.

Ez új korszak kezdetén nem lesz érdektelen visszatekintnünk az utolsó évszázad lengyel-magyar érintkezéseire, mert ezek közelebb esvén napjainkhoz, szorosabb kapcsolatban állanak a jelen eseményeivel s azokat sok tekintetben kiegészítik és megvilágítják, tehát a publicistákat és a művelt közönséget is közelebről érdeklik.

E dolgozat a Budapesti Szemle 1918-iki évfolyamában jelent meg először s tulajdonkép befejezése a Magyar Figyelő 1915. és 1916-ik évfolyamaiban megjelent cikksorozatának, Wely a lengyeleknek az ententehez, a németekhez és Ausztriához való viszonyát világította meg (A lengyelek és az entente hatalmak Lengyelek és németek; A lengyelek és Ausztria). Mivel a lengyelek viszonya hozzánk közelebről érdekel bennünket, azért e kérdést részletesebben dolgoztam ki, mint az előbbieket.

E kiadásom valamivel bővebb, mint a Budapesti Szemlében megjelent szöveg, mert néhány adattal egészítettem még ki.

Varsó 1918 június 20.

Divéky Adorján dr.

BEVEZETÉS.

Galícia Magyarországhoz való csatolásának terve.

Lengyelország bukása úgy politikailag, mint gazdaságilag hátrányos következményekkel járt hazánkra nézve, mert a magyar és lengyel nemzet közt állandóan jó viszony állott fenn évszázadok óta s ha néha-néha elő is fordultak súrlódások, azok inkább csak egyes fejedelmek egyéni érdekeire vezethetők vissza s nem a két nemzet lelkivilágára. S ez ellentétek is csak múlóak s nem mélyrehatóak voltak.

A magyar üldözöttek és a magyar szabadság harcosai Endre, Béla és Levente óta II. Rákóczi Eerencig mindig menhelyet találtak lengyel szomszédainknál.

Nekünk a lengyeliségre szükségünk volt a múltban a német centralizmus és a török hódító szellem ellen, a jelenben pedig az orosz veszedelem ellen van hivatva védeni határainkat.

Gazdaságilag is sokat veszítettünk, mert a lengyel köztársasággal igen élénk kereskedelmi összeköttetésben állottunk s kiviteli cikkeink a danzigi kikötőn keresztül kerültek északi és nyugati Európába. Általánosan ismeretes, hogy a tokaji bornak legjobb vevői a lengyel urak voltak s hogy északi kivitelünknek oroszlanrészét a hegyaljai borok alkották. Lengyelország felosztásával e kivitelünk jóformán megszűnt, mert az orosz oly súlyos vámot vetett a magyar borokra, hogy teljesen agyonütötte lengyelországi bor-kivitelünket.

A magyarság élénk sajnálattal és részvétellel kísérte Lengyelország többszörös felosztását, de ellene nem tehetett semmit, mert a politikai viszonyok nem engedték s még csak fel sem szólalhatott ellene, mert az országgyűlést évtizedeken keresztül nem hívták össze.

G-aliát a magyar korona jogára való hivatkozással vette birtokába Mária Terézia, de egyelőre — közigazgatási szempontokra való hivatkozással — Ausztriához csatolta, mely tényen nem

változtatott a magyarok többszöri felszólalása sem, kik Magyarország jogára való hivatkozással követelték Galiciának hazánkhoz, való csatolását. A kérdés 1790-ben újra felmerült és pedig nem a magyarok, hanem maguk a galíciai lengyelek részéről, kik Galiciának Magyarországhoz való csatolását kívánták, de eredménytelenül.

A bécsi kongresszus után, mely a *Lengyel Királyságot* vagy másképp az ú. n. *Kongresszusi Királyságot* (Kongresówka) létesítette, újra felmerült Magyarországon az eszme, hogy a magyar korona jogán szerzett provinciát az országhoz csatolják.

Az 1825—27-ik évi országgyűlés egyik gravamenjében követelik a rendek Galicia és Lodoméria visszacsatolását s egyelőre, legalább átmenetileg, az ország és Galicia közt levő harmincadok megszüntetését.

Amit Bécs a magyarok kívánságára nem akart megtenni, azt a külpolitikai körülményék hatása alatt hajlandó volt később keresztülvinni.

1828—1829-ben ugyanis mind feszültebb lett a viszony Ausztria és Oroszország közt s I. Miklós cár 1829-ben komolyan gondolt arra, hogy Ausztriát megtámadja. A hadjárat terve már ki is volt dolgozva s egyidejűleg szorgosan kutatták az oroszok, milyen a galíciai lengyelek hangulata. Tatischev gróf bécsi orosz követ azt jelentette az orosz kormánynak, hogy a galíciai lengyelek szívesen egyesülnének egykori honfitársaikkal.¹⁾

Osztrák ellenes tendenciája volt I. Miklós koronázásának Varsovában 1829-ben, ami meglehetősen nyugtalanságot idézett elő Bécsben s nem volt minden hatás nélkül a galíciai lengyelekre. Egyidejűleg a varsói sajtóban több cikk jelent meg, mely a galíciai lengyelek nyomorúságát szembeállította a királysági lengyelek jómódjával.²⁾

Ehhez járult még az a körülmény is, hogy a drinápolyi béke következtében Oroszország keze felszabadult, ami Ausztriára nézve. ínég nagyobb veszedelmet jelentett.

E két körülmény (t. i. a galíciai lengyelek elégedetlensége s az orosz támadás veszedelme) arra bírta a bécsi kormányt, hogy Galiciáról lemondjon Magyarország javára. A visszacsatolás aktusául Ferdinánd trónörökösnek koronázását tartották legalkalmasabbnak, melyet egyúttal feleletnek szántak a varsóiival szemben.

A koronázó országgyűlésen, mely 1830. szeptember havába*

¹⁾ Sz. Askenazy. Wezasv historiczne III. 266. 1.

²⁾ U. ott 267. 1.

jött össze, újra felvetették a karok és rendek Galícia Magyarország-hoz való csatolásának eszméjét s azt a királyhoz intézett felírat 4-ik pontjába be is vették. A király szept. 24-én kelt leiratában kijelentette, hogy elvben hozzájárul a 4-ik pontban foglalt kéréshez[^] e célból vegyes bizottságot (comissio mixta) hív össze Bécsben, mely a magyar rendek és a magyar udvari kancellária képviselőiből és a galíciai kormányzóság kiküldöttjeiből fog állani.³⁾

A király tehát beleegyezett a rendek kívánságába és. csak a részletek megoldása volt még hátra. A király elhatározását megerősíteni látszott -az a körülmény is, hogy Ferdinándnak szeptember 28-án történt koronázása alkalmával Galícia és Lodóméria király-ságok zászlaját is vitték az ünnepi menetben.

A dologból azonban nem lett semmi, mert november 29-én kitört a lengyel forradalom, mely az egész tervet halomra döntötte.

A lengyel forradalom kitörésével ugyanis a galíciai lengyelek idegesen tekintettek Varsó felé, mi történik ott, sikerül-e felszabadulniok az orosz uralom alól s függetleníteniük magukat. E fordulattól helyzetük javulását várták a galíciai lengyelek is. Ily körülmények közt érthető, hogy ebben az időben nem volt népszerű a Magyarország-hoz való csatolás terve.

Ehhez járult még Lobkowitz hercegnek, Galícia kormányzó-jának ellenkezése, aki mindent elkövetett, hogy a csatolás ne történjék meg, mert hisz akkor elveszíti tekintélyes állását. Befolyásos összeköttetései révén minden követ megmozgatott, hogy a terv ne valósuljon meg.

Azonban nem ezek voltak az igazi okai annak, hogy Galícia Magyarország-hoz való csatolása meghiúsult, hanem az, hogy a novemberi lengyel forradalom meghiúsította I. Miklós cárnak Galícia elfoglalására *vonatkozó* tervét s most már *nem* kellett attól félni, hogy az orosz elszakítja Galíciát s birodalmához csatolja. Ezzel kapcsolatos a másik ok, t. i. az, hogy a lengyel forradalom leverése után beálló elnyomatás következtében megszűnt a galíciai lengyelek irredentisztikus törekvése a Lengyel Királyság felé. Megszűnven az okok. melyek miatt Galíciát hazánkhoz akarták csatolni, elejtették Bécsben a tervet, mely azután a feledés homályába merült.

³⁾ Horváth Mihály. Huszonötév Magyarország történetéből. Genf, 1804. I. köt. 230—231. 1. — Askenazy, id. m. ITT., 271. 1. — österreichischer Beobachter, 1830. szept. 30. (1220. 1.).

A magyarok és az 1831-iki lengyel forradalom.

Az 1830-ban kitört ú. n. novemberi forradalom, — mely Miklós cár erőszakos és alkotmányellenes uralmának volt következménye — gyászos véget ért a lengyelekre nézve. Az osztrolenkai szerencsétlen kimenetelű csata megpecsételte a felkelés sorsát s a lengyelekre nézve szomorú idők következnek most, mert kezdetét veszi a teljes elnyomatás. A bosszútól lihegő I. Miklós cár az alkotmánynak gyöngé maradványait is megsemmisíti.

Európa nem sokat törődött a szerencsétlen lengyelekkel, kik leginkább a franciákra számítottak, de sem Lajos Fülöp, sem az angol lord Palmerston nem támogatták a lengyeleket. Ausztriában is reménykedtek, sőt Károly főhercegnek fel is ajánlották a trónt, de Metternich végül megszakított minden tárgyalást a felkelőkkel. A legbarátságatlanabb volt a lengyelekkel szemben Poroszország, mely később egyezséget is kötött Oroszországgal, hogy azt mindenben támogatni fogja.

Bár a francia és német társadalomban mutatkozott némi részvétel és érdeklődés a mindenkitől elhagyott lengyelek iránt, mégsem volt az sehol oly bensőséges, mint Magyarországon, hol a vármegyék és az országgyűlés foglalkoztak a porig sújtott lengyelekkel s az érdekükben való közbenjárással.

Az 1830-iki országgyűlést már feloszlatták, mikor a lengyel forradalom kitört s midőn 1832-ben újra megnyitották azt, a lengyel nemzet a földre sújtva hevert a hódító óriás lábainál. A két országgyűlés között való időszakban tehát csak a vármegyék voltak az a fórum, hol a magyar nemzet állást foglalhatott a lengyelek érdekében.

A vármegyék nagyrésze meg is tette ezt. A vármegyei mozgalom élén Bars vezetett, melynek tavaszi közgyűlésén 1831. május 4-én *Balogh János* indítványára s mindkét alispán hozzájárulásával (dacára a főispán ellenkezésének) azt határozták, hogy az országgyűlés mielőbbi összehívására fogják felkérni ő Felségét, hogy azon tárgyalhassák, mikép lehessen a lengyelek szorongatott helyzetén segíteni. Addig is azonban engedjék meg a gabona és fegyver szabad kivitelét Lengyelországba, hogy a lengyeleket ezzel is segítsék. Kimondják továbbá, hogy a többi vármegyét is csatlakozásra szólítják fel.⁴⁾

*

⁴⁾ Országos Levéltár. Praes. 1831. 731. sz.

Metternichnek nagyon kellemetlen volt a vármegyék e meg-nyilatkozása és minden módon igyekezett azt ellensúlyozni. A fő-ispánok utasítást kaptak, hogy akadályozzák meg Bars megye fel-szólításának elfogadását,⁵⁾ mindazonáltal mintegy harminchat vár-megye tette magáévá a lengyelek ügyét, köztük Pozsony, Nógrád Veszprém, Tolna, Bars, Abauj, Borsod, Sz&tmár, Arad, Csanád, Torontál stb.⁶⁾

A magyar vármegyék állásfoglalásának híre nagy örömei; és lelkesedést idézett elő Varsóban s a forradalmi országgyűlésen 1831. június 25-én feláll *Wolowski* Ferenc varsói követ, hogy forró kö-zszönetet mondjon a magyar nemzetnek azért, hogy oly számos me-gye fordult az uralkodóhoz a lengyelek érdekében. „Nem kételke-dem, — kezdi beszédét *Wolowski* — hogy mindnyájan a legmélyebb hála érzetével vagyunk eltelve és a legnagyobb lelkesedéssel olvas-tuk a hűz és egynéhány magyar vármegyének feliratát az osztrák császár Ő Felségéhez, melyben erélyesen felszólítják, hogy ne ta-gadja meg a segítséget a lengyel nemzetől. A nemes magyar nem-zet emlékezetébe idézte a minden lengyelnek oly drága emlékeit ama' szoros összeköttetéseknek, melyek a két nemzetet oly hosszú

⁵⁾ „entweder lediglich bei Seite gelegt, oder als ein unüberlegter und gesetzwiedriger Schritt beanständet werde.“ Országos Levéltár, Praes. 1831. 749. sz. Hogy mennyire el akarta fojtani Metternich az országban mutakozó rokonérzést a lengyelek iránt, bizonyítja az a parancsa is, mellyel megtiltotta a pesti Grimm-féle műkereskedésnek, hogy a lengyel felkelés vezető férfainak arcképeit (diese dem Geiste der Unruhe und des Liberalismus eine Nahrung darbietenden Abbildungen) kirakatába tegye. Orsz. Levéltár, Praes. 1831. 914. sz.

⁶⁾ A megyékben uralkodó lengyelbarát érzelmekre nézve nagyon jel-lemző *Vay* Ábrahám gróf Bereg megye adminisztrátorának levele a kancellár-hoz (1831. május 25.): „Ezzel az alkalmatossággal kénytelen vagyok azt is jelenteni, hogy a Bars Representatiója, melyet minden vármegyékkel közöl, lármáskát csinál. Universalis a Lengyelek eránt való Opinio. Loyalis kedves Vármegyémet is nehezen tartóztatom; annyival inkább, mert ebbe a Szél-Vármegyébe, ha jövendőre nézek, a muszkák ellen dúló indulatokat nagyon ataquirozni nem is merem.“ Orsz. Levéltár, Praes. 1831. 895. sz.

E rokonszenvet bizonyítja az is, hogy a határszéli megyékben a nők egész télen át társalkodás közben is tépést készítettek a lengyel sebesültek részére. Pulszky I. Életem és Korom. A forradalom előtt. Budapest, 1880. 33. lap.

Itt említhetjük meg Perczel Mórnak, a későbbi tábornoknak vállalko-zását, ki a pesti pattanyús ezred katonái közt akart toborozni önkénteseket a lengyel forradalom részére. A katonai hatóság feljelentésére bíróság elé állí-tották, mely szabadon bocsátotta őt. Orsz. Levéltár. 1831. Praes.

időn keresztül kapcsolták össze királyok kölcsönös adásával és rokoni kötelékeivel; sőt mi több, a magyar vármegyék még azt is emlékezetébe idézték uralkodójuknak, hogy a halhatatlan emlékü III. János vezetése alatt küzdő hős lengyel harcosok pajzsa és védőfala voltak Európának s főleg a német birodalomnak azzal az óriási ottoman hatalommal szemben, mely diadalmi jelvényét már Bécs falai alatt lobogtatta.⁷⁾ Emelkedett hangú beszédét azzal fejezte be, hogy az országgyűlés mondjon köszönetet a magyar nemzetnek és a vármegyéknek s azt indítványozza, hogy e köszönőirat megfogalmazására Niemcewicz Julián várnagyot kérjék fel.

Nienicewicz köszönetet mondott a megtisztelő megbízatásért s kijelentette, hogy mihelyt a két háztól erre vonatkozólag megkapja a parancsot, úgy tehetségéhez képest örömet teljesíti ezt.⁸⁾

Niemcewicz csakugyan el is készítette a magyaroknak szóló köszönő iratot.⁹⁾ de közben az országgyűlés tudtán kívül a Nemzeti Kormány (Rząd Narodowy) szintén szerkesztett egy kiáltványt, mely július 5-én kelt.

A július 28-iki ülésen az országgyűlés marsallja bejelenti, hogy a Nemzeti Kormány már készített egy kiáltványt a magyar

⁷⁾ M. Rostworowski. *Dyaryusz sejmu z. r. 1830—31.* Krakow. 1911. V. köt., 70. l.

⁸⁾ U. o. 72. I.

⁹⁾ Niemcewicz emlékirataiban ezt írja a magyarokhoz intézett köszönő levélről: „ . . . a mai ülésen egy követ (Wolowski Ferenc) azt indítványozta, hogy mondjanak köszönetet a magyaroknak királyukhoz — Ferenc császárhoz — intézett feliratukért, melyben emlékeztették őt, hogy mennyi hálával tartozik az osztrák ház Lengyelországnak, kérve őt egyben, hogy engedje meg a lengyeleknek élelemmel és fegyverrel való segítségét. A népszerű indítványt lelkes kiáltással fogadták el s engem bíztak meg azzal, hogy köszönő iratot írjak a magyar nemzetnek rokonszenves fellépéséért. Haza érve, nyugodtan elkészítettem azt, de a megfontolás arra bírta, hogy biztos forrásból tudjam raeg, vajjon az illető felirat, mely csak η lapokban jelent meg, hiteles-e csakugyan. Elmentem tehát Czatoryski Ádám herceghez, aki azt mondta nekem, hogy *nagyon* is kételkedik annak hitelességében s hogy nem volna politikus dolog köszönetet mondani a nemzetnek oly bizonytalanra, Ferenc tudomása nélkül, aki azt rossz néven vehetné, továbbá, hogy nem való, hogy a nemzet ily ünnepélyes lépést tegyen pusztán az újságok hírére szorítkozva. Nem elégedve meg ezzel, elmentem az osztrák konzulhoz, aki arról biztosított engem, hogy a magyarok felirata nem hiteles, hogy az országgyűlésen kívül η mes joga senkinek a magyar királyhoz fordulni s azonkívül rossz néven venné Ferenc is, mint jogaiba való beavatkozást: nem szereti azt, ha népei politikával foglalkoznak.“ J. U. *Niemeewicza* paimetniki z 1830—31. roku. Wyd. M. A. Kurpiel. Krakow, 1909. 143. l.

nemzethez s ennek szövegét az aug. 5-iki ülésen *Krisinshi* varsói követ fel is olvasta.¹⁰⁾ Ebben a kiáltványban a Nemzeti Kormány köszönetet mond a nemes magyar nemzetnek, mely az általános európai részvétlenség közepette az egyetlen, mely testvéri szavát, felemelte a lengyelek érdekében. Hivatkozik azután ama történelmi kapcsolatokra, melyek a két nemzetet összekötötték. „Lengyelek és magyarok csontjai közös sírhalomban nyugsznak Várnánál.”¹¹⁾ Kölcsönösen adtunk egymásnak uralkodókat s az egyaránt magyar, pjint lengyel Hedvig Litvánia hozzácsatolásával a Dunáig és Dnieperig terjesztette ki uralmát. Mily kellemes megemlékezni róla, hogy az oroszok legyőzője Báthory István volt, ki messze a Dunán túl vezette győzelemre a lengyel sást s ki alatt a magyar hadak annyit babért arattak. A kiáltvány azzal végzi, hogy a Nemzeti Kormány a legmélyebb háláját fejezi ki a magyar nemzetenek a rokonszenvert és azt mondja, *hogy* a mostani események arany lapján meg leszörökítve a nemes magyarok testvéri tette.¹¹⁾

Az országgyűlésen nagy Adtát idézett elő most a kiáltvány kérdése. A nézetek megoszlottak arra nézve, vajjon Niemcewicz iratát, vagy a Nemzeti Kormány kiáltványát fogadják-e el. Felolvasták Niemcewicz átiratát is. (Ennek szövege, sajnos, hiányzik az országgyűlési iratok közül, pedig a jótollú Niemcewicz valószínűleg szépen fogalmazta meg.) *Worcell* gróf és *Jeloivicki* azt indítványozzák, hogy'úgy a Nemzeti Kormány, mint Niemcewicz kiáltványát fogadják el s ez utóbbi az országgyűlés köszönetét fejezze ki a magyar nemzetnek.¹²⁾ Krysinski a Nemzeti Kormány szövegét tartja megfelelőbbnek, mert ebben finomabb árnyalatok vannak;¹³⁾ ezzel szemben *Godebski* és *Weéyk* követek Niemcewicz fogalmazása mellett vannak, mert ez bár rövidebb, de szabadabb, őszintébb, ahogy egy nemzet egy másikhoz szól.¹⁴⁾

Az; augusztus 6-iki ülésen végre abban állapodnak meg, hogy a magyaroknak szóló köszönő iratot átteszik a diplomáciai bizottsághoz,¹⁵⁾ hol azonban úgy látszik, megrekedt, mert az augusztus

¹⁰⁾ Rostworovski. Id. m. VI. 240—241. 1.

¹¹⁾ A kiáltvány latin szövege a rapperswili (Svájc) *lengyel múzeum*/könyvtárában Chodzko Lénárd iratainak I. N. C. 6. 227. jelzésű kézirat kötegében található.

¹²⁾ Rostworowvski. Id. m. VI. 241. 1.

¹³⁾ U. ott 242. 1.

¹⁴⁾ U. ott 244. 1.

¹⁵⁾ U. ott 25 í. 1.

30-iki ülésen *Jeloivicki* követ interpellált az ügyben.¹⁶⁾ mire szept, 5-án jelenti a marsall, hogy a szöveg már kész.¹⁷⁾

Ekkor azonban már rosszul állott a felkelés ügye, mert Paszkievios ostromolta Varsót, mely szeptember 7-én kapitulált. A kormány és az országgyűlés *Modlinba* tette át székhelyét s onnan *Záj-roczymba*. A felkelés összeomlott s résztvevői közül, aki tudott, menekült. Nagy részök Parisban telepedett le, hol Czartoryski Ádám herceg lett a vezetőjük, kinek lakásán az „Hôtel Lambert“-ben futottak össze a lengyel emigráció szálai.

E bujdosók, látva a magyar nemzet rokonszenvét, bátorságot merítettek belőle s szorgos figyelemmel kísérték a magyar közvélemény megnyilvánulását. Tudomásuk volt Balogh Jánosnak 1831. július 25-ikén Bars megye gyűlésén tartott lelkes beszédéről is.¹⁸⁾

Azt a kiáltványt, melyet Borsiczky a párisi lengyelektől kapott, az 1831. dec. 20-iki ülésen beszélte meg a nemzeti bizottság Lel evvel Joachim híres lengyel történetíró elnöklete alatt. Ezen az ülésen *Sanietvshi* indítványára elhatározták, hogy köszönő iratot intéznek a magyarokhoz azért, hogy a megyék oly rokonszenvesen foglalkoztak a lengyel nemzet sorsával. Felkérték a bizottság magyar származású tagját. *Kraitsir* Károly orvost, hogy fogalmazza meg az iratot, továbbá elhatározták, hogy meghívják a legközelebbi ülésre a Parisban lakó magyarokat, hogy megvilágítsák előttük a lengyelek helyzetét s hogy szorosabb érintkezésbe lépjenek velük.¹⁹⁾

Kraitsir csakugyan elkészítette latin és magyar nyelven a magyarokhoz intézett kiáltványt s úgy látszik a maga költségén is nyomatta ki, mert a jegyzőkönyvi köszönetből erre lehet következtetni.²⁰⁾

A kiáltvány 1831. dec. 31-ikén kelt szövege meglehetősen

¹⁶⁾ u. ott 506. 1.

¹⁷⁾ U. ott 544. 1.

¹⁸⁾ E beszéd megvan a rapperswilli múzeum Chodzko kézirataiban. Ohodzko Lénárd 100 kötetnyi kéziratomásolatot hagyott hátra, melyek' a lengyel forradalmakra s emigrációra vonatkoznak. E gyűjteménynek (Annales Polonaises Recueilles par Léonard Chodzko) 50-ik kötetében megvan Balogh beszéde is (Discours prononcé par Jean de Balogh. le nestor de la Constitution hongroise, dans le Comitát du palatinat de Bars le 25. Juillet 1831. après les scènes sanglantes de Pesth et des autres provinces du nord de la Hongrie).

¹⁹⁾ Rapperswil. Annales Polonaises 53-ik kötet, 157. sz. kézirat.

²⁰⁾ Caloroczne trudy Komitetu Narodowego Polskiego na dniu 8 grudnia 1831. r. we Francyi zawiazanego. Paryz. 1831—38. 58. 1.

nehézkés és dőcögős. Az erősen demokratikus szellemű irat hivatkozik a két nemzet nagy történelmi múltjára és kölcsönös kapcsolataira, azután így folytatja: „Mi lehet valóban a történet vizsgálónak fényesebb, mint az emberkedvelőnek kedvesebb, a hívatlan népek vezérlőinek félelmeesebb, a lengyelnek pedig, aki legtsunyábban megszagattatott, megpiszkolt és sziget módra ellenségeinek, tengerébe merült hazájának megszabadításáért utolsó erejével, az éjtszaki égetromló óriással küzködözik; a szabadság sarlatányaitól hiú reménységekkel és tsalárd könnyekkel tsábittatik és a mi mivel névvel ékesített nemzetek sóhajtásaikat segítségül kapja; szentebben tűznél, mellyel magyar a te szép hazádnak kintseit s vitéz, véreDET oltalmazására szentelni kívántad.“

Végül ily szavakkal mond köszönetet a magyar nemzetnek: „Minek előtte még a' haza' megszabadításának minden reménye el nem tűnt; az ország' gyűlése és főkormányá Varsóba, az egész szerten tsétlen nemzetnek nevében, Néked semmi szó-ékességgel ki nem fejezhetendő hálákat adott. Mivel pedig ezen nemzeti, innepes, későbbben a' világgal közlendő határozások akadályok miatt, Néked legnemesebb Magyarok' nemzete, alig érkezhettek, szemeid elő vegyed Lengyelország' kevés fíjaitúl, a'kik hazájok' hajótörésébül: életjelekkel kimenekedvén, Parisba öszve gyűltek, minden számkivetettek nevében, ezen. legnagyobb betsülésünk' és háladatosságunk' tsekély tanúságát. Akárhova minket, házi Istenünkkel a' sors elvezetni fog, hazánk szeretetének tűzével társasítani fogjuk életünk' végéig a' legtisztább erköltsü nemzetnek emlékezetét, akinek kívánjuk, hogy Európa szabadságainak szerentsésebb védelmezője legyen. A' mi példánkon tanulj Magyar, az udvaroknak bájosan tsábító énekeit elkerülni; szabadságba, igazságba, és egyességbe az országok alapjait keresni, és emlékezzél, hogy Lengyelország, Magyarra fordult szemekkel haldoklott és adja a' Mindenható! Magyarország által éledjen fel!“²¹⁾ A kiáltványt Lelewel Joachim „előülön“ kívül még kilenc bizottsági tag írta alá, köztük Kraitsir is.

Közben 1832-ben összeült a magyar országgyűlés, melyen a lengyel kérdés is szőnyegre került. *Balogh* János Bars megye követeniost már az alsótáblán száll síkra a lengyelek érdekében s meghatóan ecsetelve a lengyelek szerencsétlen sorsát, azzal végzi beszé-

²¹⁾ Cxaloroczne trudy Komitetu Narodowego Polskiego 37—43. lap.. Ugyanott olvasható a latin szöveg is.

élet, hogy ha nem fogadják el indítványát, akkor még halálos ágyán is azt fogja mondani: „Szegény lengyel, mert elhagyott az egész világ, de szegény magyar nemzet is, mert aki mást elhagy, maga is elhagy atik.“²²⁾ Balogh indítványát többen támogatták, így *Vay*, *Horváth*, *Teleky*, *Prónay*, *Verényi* s különösen *Válóczy*, aki szép beszédében azt mondta, hogy valamint a királyok szoktak gyászt viselni az elhalt uralkodókért, úgy nemzetek hordanak más nemzetekért gyászt, mely azonban nem szalagokban és gyászfátyolokban nyilatkozik, hanem a szívben s hogy ezek nem szentimentális kijelentések. Kéri, hogy szabad legyen a magyaroknak a lengyel ügyet támogatni. „És hogy a kormány tudja — fejezé be beszédét — miképen az itt mondottak nem hiú szavak, ünnepélyesen kijelentem, hogy egyedül Borsodban harmincezer ember kész mindent áldozni a lengyelekért.“²³⁾

Közben a párisi lengyel bizottság, mely oly élénk figyelemmel kísérte a magyar országgyűlés lengyel vitáját, még egy kiáltvánnyal fordult a magyar országgyűléshez. Az eszmét Ostrowski Boleszláv vetette fel s miután a kiáltvány elkészült, titokban aláírták a párisi lengyel emigráció tagjaival, nehogy — kipattanván a dolog — az irat átküldése nehézségekkel járjon. Az 1832. dec. 16-ikán kelt kiáltványt erre *Wieszczychi* és *Lelewel* elküldték *Borsiezy* trencsényi követnek.²⁴⁾ Hogy éppen a trencsényi követhoz fordultak, annak oka az, hogy Trencsénmegye egyike volt azoknak, melyek legmelegebben karolták fel a szerencsétlen lengyelek ügyét.²⁵⁾

A rendkívül hosszú magyar nyelvű kiáltvány megszólítása: „Nemes Magyar nemzetnek Repraesentánsai az ország gyűlésben.“ Maga a szöveg sokkalta ügyesebb fogalmazás, mint az előbbi. Párhuzamba állítja a magyar és lengyel nemzet hasonló történetét, fejlődésüknek hasonló vonásait, s a két nemzet rokontermészetét, sza-

²²⁾ Magyar Nemzet Története IX. köt. 350. 1.

²³⁾ Hluszniewicz Antal levele Lelewel Joachimhoz. Fontainebleau, 1833. február 26. Bapperswili lengyel *múzeum*. Lelewel levelezései. L. még Horváth M. Huszonötév Magyarország történetéből. Genf, 1864, I. 337. 1.

²⁴⁾ Rapperswil. Akta Komitetu Narodowego 7 grudnia 1832. XIX. kötet.

²⁵⁾ Úgy látszik Trencsénmegye feliratát ismerték legjobban a lengyelek, mert a rapperswili lengyel *múzeum* kéziratai közt gyakran találtam felemlítvé e megye feliratát, sőt ennek teljes szövege is megtalálható az I. NCB. 227. jelzésű kéziratban a következő cím alatt: „Representatio Comitatus Trencsényensis in merito Polonorum ad suam Majestatem dimissa.“

badságszeretétét. Azután leírja a lengyelek szenvedését az orosz uralom alatt s a cár önkényei, ki a bécsi kongresszuson tett ígértét nem tartotta be. Hivatkozik arra, hogy a magyar király is jót állóit a bécsi kongresszuson a lengyel alkotmányért s végül így fejezi be: „Folyamodtunk a népekhez, elejbe tettük Nagy-Britannia és Hibernia községházának a parlamentumba, nem különben a Frantzia küldöttjei kamarájának: *hogy Európának épsége, míveltsége, békessége szükségesen kívánja a Lengyel nemzetnek jussába egész helyre-állítását, melynek elérésére megkívántató eszközöket nyújtanunk kellene.* Mindenünnen kedvező feleletünk lett, mely tántorgó reménységünket eleveníti és semmi rossz által megtörli etendő állandóságunkat erősíti.

Ti hozzátok is, a kik a Magyar nemzet ügyét tanátstokkal intézitek, ki-kergetésünk helyébül szólunk kell. Magyarázzátok Nemes nemzetetekbe épült reménységünket, bizonyítsátok néki testvéri hajlandóságunkat hozzája, egyszersmind tiszta és forró kedvünket és kívánságunkat, véle legszorosabb politikai szövetségbe lépni; — s annál fogva, mivel a határtalan Czár köz ellenségünk, mondjátok, hogy az első jelre, Magyar barátainkkal fegyverhez fogunk a szabadságért. Nints olyan szeglete a földnek, nintsen akadály, a melly minket visszatarthatna a közös veszélyektül és fáradtságoktul, a mellyeket a szabadságnak megnyerése kívánja. Legnagyobb örömmel megfogjuk kinyújtott segítő kezeteiteket és áztat örökkétartó barátságra meg-nyomjuk, ezen szerentsés és boldog szempillantatot magasztalván, mellybe a Ti és mi földünkön, a Tátra alatt vigadozva kiáltani fogjuk: „*Éljenek Magyar Testvéreink!*“²⁶*) A kiáltványt a párisi lengyel kolónia minden jelesebb tagja aláírta.

Rövidre reá (dec. 29-ikén) egy újonnan szervezett bizottság *Dívemicki* tábornok vezetése alatt még egy kiáltványt intézett a magyar nemzethez,²⁷) de ennek szövegét nem sikerült megtalálnom.

Borsiczky az említett kiáltványt megkapta s bemutatta egy

²⁶) Rapperswil. Akta Komitetu Narodowego z grudnia r. 1832. XIX. köteg, do Wegrów 16 Grudnia 1832. Mint ez idézetből látható, e szöveg sokkalta folyékonyabb és simább, mint az előző. Maga a gondolatmenet is különb és magasabb szárnyalású, mint az előbbi. Ki készítette, nem sikerült megállapítanom. Az aláírók közt ott van Krajtsir neve is, ki az első fogalmazta, de a két kiáltvány stílusa és fogalmazása közt oly nagy a különbség, hogy szinte lehetetlen feltenni, hogy egy kéz műve volna.

²⁷) Catoroczne trudy Komitetu Narodowego Polskiego, 257. 1.

Wesselényinél összegyűlt társaságnak, főlemlítve, liogy az országgyűlésen felszólal a lengyelek ügyében. Itt abban állapotdta meg, hogy a levelet egyelőre titokban tartják s a lengyelek ügyét majd a sérelmek során fogják előhozni.²⁸⁾

József nádor azonban valami módon mégis értesült a párisi lengyelek kiáltványáról s elkérte azt Borsiczkytól, egyben kérve őt, hogy ne szóljon róla senkinek. A nádor első neje ugyanis Alekszandra Pávlon orosz nagyhercegnő volt s így közeli rokona volt az orosz cárnak, kitől 200.000 forint évdíjat húzott.²⁹⁾ Nagyon érthető tehát, hogy a nádornak fölötte kellemetlen és kínos lett volna, ha az orosz cár ellen állást kellett volna foglalnia.

Ezért igyekszik megnyugtati Borsiczkyt azzal, hogy a diplomácia foglalkozik már a lengyel kérdéssel s azért jobb, ha a magyar országgyűlés nem bolygatja a kérdést. Borsiczky erre azt feleli, hogy a megyék utasítást adtak erre vonatkozólag s így az ügyet nem lehet elhallgatni. „Nem, én ezt a felírást soha alá nem írom“ — monda a nádor, mire Borsiczky azt feleli: „Hercegségdek alá kell írnia, mihelyt a többség akarja.“ „Mit, — fejezi be bosszúsan a nádor, — több, mint harminc évi szolgálataim nem fognak érdemelni, hogy ez erőszakos helyzettől megkíméltessem?“³⁰⁾

Midőn Balogh felszólal az alsó táblán a lengyelek érdekében, Borsiczky is kötelességének tartja, hogy síkra szálljon érdekükben. A nádor állásfoglalása következtében azonban előrelátható volt, hogy a lengyel ügy a kormány részéről alig fog támogatásban részesülni.

A személynök főleg a nádorra való tekintetből, de azért is, mert a lengyel fölkelés leveretvén, segíteni már alig lehetett rajtuk, nem akarta, hogy a kérdést felszínre hozzák. A kormányt támogató konzervatív s szűk látókörű Andrassy József esztergomi követ iszerint „nemzetek lesznek és nemzetek vesznek.“ Bár csodálattal nézte a lengyelek küzdelmét és sajnálattal látta annak bukását, neki, mint törvényhozónak, arra kell tekintenie, lehet-e a lengyel nemzet függetlenségét helyreállítani? Csak nem akarják a rendek Európa hamuval fedett szikráit föléleszteni s úgy Európát, mint hazánkat lángba borítani.³¹⁾

²⁸⁾ Magyar nemzet története IX. 350. 1.

²⁹⁾ U ott.

³⁰⁾ U. ott. 351. 1.

³¹⁾ Magyar Nemzet Története. IX. 352.].

A kormánypárttal tartó rideg, számító, lelkesedni nem tudó Andrassy nem fejezte ki a nemzet közvéleményét.

A nemzet érzelmeinek kifejezője *Deák* Ferenc, a szabadelvű ellenzék vezére volt, ki nem hagyta szó nélkül Andrássynak szégyenletes, cinikus kijelentését, hanem az ifjúság lelkes helyeslése mellett alaposan megfelelt neki. „Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek, e szavakat mondta Esztergom vármegye előtte szóló követe — mondja Deák. Úgy hiszi azonban, hogy ezzel nem mondott, újságot; erre a világtörténelem tanít, hogy a végveszély örvényében küzdő nemzetet némán és hidegen nézve, lehetőségig ne segítsük. Igaz ugyan, hogy szánakozásnál és kérelemnél nincs hatalmunkban egyéb, amit az elnyomottakért tehetnénk; de hiszen a szolgaságig alázott nyomorultnak édes enyhülést nyújt a keservek özönében az is, midőn a résztvevő szánakozásnak forró könnyeit hullani látja, midőn hallja érette könyörgő szavát annak, ki többet érette nem lehet, habár ezen kérő szó -az elnyomónak jégkebléről sikertelenül perdülne is le. Nyújtsuk tehát nekik a csekély enyhülést is, ha már több nem áll hatalmunkban, ele nyújtsuk azt tüstént és halogatás nélkül.“³²⁾

Palóczy és *Nagy Pál* szintén felszólalnak a lengyelek érdekében. *Palóczy* kifejti, hogy nekünk nem kell törődnünk azzal, vajjon csinál-e valamit Franciaország és Anglia, tesznek-e valamit a lengyelek érdekében vagy nem, mert azokra nézve nem. oly nagy jelentőségű ez, mint reánk magyarokra nézve, kiknek védőfalra van szükségünk az orosz ellen.

Nagy Pál viszont arra hivatkozik, hogy a bécsi kongresszuson a fejedelmek jótállottak a Lengyel Királyság szabadságáért, azt tehát meg is kell tartaniok. Első sorban a magyar királynak állott érdekében, hogy Lengyelország függetlenséget biztosítsák, tehát ki kell jelentenie a magyarságnak, hogy minden áldozatra kész a bécsi kongresszus határozatának érvényesítése érdekében.³³⁾

A legmelegebben és leglelkesebben száll síkra a leigázott lengyelek érdekében a Paraenesis halhatatlan költője, *Kölcsey* Ferenc, Szatmár megye követe, ki 1830, november 20-ikán tartott beszédében kifejti, hogy kötelessége az indítványt pártolni nemcsak azért, mert utasítása van erre nézve, hanem azért is, mert Szatmár-n jegye volt egyike az elsőeknek, melyek felirattal fordultak a len-

³²⁾ V. ott 353. j. és Horváti) .M. id. m. I. 339. 1.

³³⁾ Magyar Nemzet Története IX. 3F.3. 1.

gyekek érdekében. Sajnálatainak ad kifejezést, hogy a magyar nemzet nincs abban a helyzetben, hogy fegyverrel siessen a lengyelek segítségére. „Nekünk nem vala egyebünk, — mondja — könyörgő szavainknál, mikkel királyunk székéhez felsikoltottunk.

Hasztalan! a mi sikoltásunk siker nélkül elhangzott; s hatalmas kezek verek le s egész világ láttára verek le a nemzetet, mely velünk együtt a kereszténység véd falának századokig méltán neveztetek; mely nélkül Bécsnek tornyai romban feküdnének s palotáit ép úgy híjában keresné a vándor, mint Buda várában Mátyás termeit. Ez vala a nemzet, mely széttagolásával a messzemenő Catharina Európa szívébe dőfé a gyilkot és rajta sebet ejt vala, mi ha nem orvosoltatik, egyetemi halált okozandó leszen.“

Szépein fejt ki továbbá, hogy ha valamely messze vidéken semmisülne meg egy nemzet, még akkor sem maradhatnánk érzéketlenek, hát még ha a szomszéd lengyel nemzetről van szó.

„Mik volnánk mi Tekintetes Rendek, — így folytatja tovább — ha érzéketlenül néznők elestöket azoknak, kik sírjok szélén remény s bizodalom tekintetével fordulnak felénk? Kik polgári életüket egy hozzánk intézett köszönetírással végezték be; s kiknek idegen földön bujdokló maradványaik még most is részvétünk után esdekelnek? Mik volnánk, ha az eltaposott szabadság véghörgéss fel nem rezzenene bennünket; s ez oly közletről s oly sokképen érdeklő ügyben férfias szózatot nem emelnénk.

Igenis tek. Rendek, kérjük a fejedelmet, hogy amit egyes megyéknek megtagadott, azt a nemzet egyesült óhajtásainak tegye meg; s a lengyeleken történt igazságtalanság helyrehozására utat keressen. Szabad nép királyának illik és kell nemzeti szabadságért magát közbevetni, szabad népnek illik és kell királyát nemzeti szabadság védelmére felkérni; s midőn ezt tesszük, Isten és emberek előtt oly kötelességet teljesítünk, mit maga a természet metsze kebleinkbe s minek eleget tenni haszon és dicsőség!“³⁴⁾

November 22-ikén tartott hosszú beszédében újra esdekelve kéri a Karokat és Rendeket, hogy szólaljanak fel a szerencsétlen lengyelek érdekében.

Mindeme lelkes beszédek dacára a vita azzal fejeződik be, hogy az indítványt nem fogadják el, mert a kormánypárti többség

³⁴⁾ Ez is méltó válasz Andrassy követ cinikus beszédére! Horváth M, Id. m. I., 338. 1.

József nádorra való tekintettel nem akarta, hogy ő az orosz udvarral szemben kellemetlen helyzetbe jusson.

Dacára annak, hogy az indítvány nem ment keresztül, a megyék feliratai és a vita lefolyása azt bizonyította, hogy a nemzet közvéleménye a levett lengyel nemzet iránt a legmélyebb vész vetél volt eltelve.³⁵⁾

A lengyelek viszonya a magyarsághoz 1848-ban.

A harmincas és negyvenes évek folyamán szünet áll be a lengyel-magyar érintkezésekben; a magyarság a nemzetet átalakító nagy reformokkal volt elfoglalva s az európai politika látóhatárán sem mutatkozott oly esemény, mely lehetővé tette volna a szerencsétlen lengyelek érdekében való beavatkozást vagy azok fölkelését.

Mindazonáltal a lengyel nemzet nem szunnyadt, hanem a legéberebb figyelemmel kísérte az európai eseményeket, várva arra a forradalomra, mely hazája szabadságát lesz hivatva megteremteni. Olyan volt a lengyel nemzet, mint a szeizmográf finom tüje, mely a földnek legcsekélyebb rezgését is híven visszatükrözteti.

Ama hatalmas társadalmi földrengés, mely a forradalmak klasszikus hazájából — Franciaországból — indult ki 1848. február havában, oly hatalmasan rázta meg a vén Európa földjét, hogy Lajos Fülöp trónja rögtön összeomlott s recsegni-ropogni kezdett már a berlini és bécsi trón is. A forradalom hullámai már fél Európát végigfutották, és csak Oroszország mozdulatlan ősi síkján törték meg. I. Miklós cárnak kíméletet nem ismerő szigora elfojtott minden legcsekélyebb mozgalmat, mely szabadság szerzésére irányult.

A februári forradalom híre villamos áramként futotta át a lengyel társadalmat, melynek tagjai lázasan sietnek mindenhova, hol a szabadságért küzdenek, mert Lengyelország jövője szerintök az európai népek jövőjétől függ. Mickiewicz Adám, a lánglelkű lengyel költő Rómába siet, hogy IX. Pius pápának a lengyel kér-

³⁵⁾ Ennek a részvétnek és r ok önértetnek szép jelét mutatták a felső-magyarországi megyék nemesei, kiknek udvarházaiban számos lengyel menekülő talált rejtekhelyet. Különösen Sáros és Zemplén megyében találtak sokan menhelyet a bécsi kormány üldözései ellen. Így pl. *Ostroicski* a lengyel országgyűlés volt elnöke egy darabig *Haller* Ferenc grófnál tartózkodott Sebesen. Pulszky F. Életem és Korom. A forradalom előtt. Budapest, 1880. 33. 1.

dést előterjessze és lengyel légiót alkosson, mely alapját képezze a jövőbeni lengyel hadseregnek. Megmozdultak a pózeni nagyhercegség lengyeléi (márc. 20.) is és egyidejűleg az ősi Krakót (márc. 15.) és az élénk Lwówot³⁶⁾ (márc. 15.) is magával ragadja a forradalmi szele. A márciusi napok hatása alatt úgy Németországban, mint Ausztriában és Magyarországon lelkes nyilatkozatok hangzottak el a lengyelek érdekében s a magyar országgyűlés április 12-iki ülésén Kossuth Lajos tartott lelkes beszédet a lengyelek mellett s kijelentette, hogy „a lengyel ügy magyar ügy.” A lengyel ügy iránt való érdeklődés oly nagy volt, hogy Budán bizottság alakult a lengyel ügy támogatására, mert azt a magyar ügygel közösnek tartották. A bizottság működése eredményesnek ígérkezett, de mikor híre ment annak, hogy a prágai szláv gyűlésen több lengyel is részt vett, a bizottság rögtön feloszlott.³⁷⁾ A reakció azonban hamarosan magához tér a forradalom okozta meglepetéséből s véres bosszút áll a szabadelvű mozgalmakért. A lengyelség reményei ismét meghiúsulni látszanak, csak a növekedő magyar-osztrák ellentét nyújt némi reményt és tölti el izgalommal a lengyel közvéleményt, mely izgatottan várja, mivé fejlődik ez az antagonizmus.

A magyar-lengyel viszony megítélésénél tekintetbe kell vennünk egy tényezőt, mely ebben az időben kezdi fejét felütni s mely zavarólag hat a hagyományos magyar-lengyel barátságra, — t. i. a *szláv nemzetiségi eszme*. A lengyelség körében ugyan nem talált talajra az eszme és (sekély volt azoknak a száma, kik ezért lelkesedtek, de azért az előbbi őszinte lengyel-magyar barátságba bántó módon kezd belejátszani időnként a szláv kérdés, mert a lengyelek egy része nem akar ellenséges viszonyba kerülni a szláv nemzetiségekkel. A lengyeleknek ez a csoportja, közvetítőként akar fellépni a szlávok és a magyarok között s ki akarja, azokat békíteni, hogy azután közösen harcoljanak az osztrák abszolutizmus és germanizmus ellen.

Nem mellőzhetjük e tekintetben a *prágai szláv gyűlést*, mely igen jellemző.

Midőn a frankfurti német parlament azt a határozatot hozta, hogy Csehországot a német birodalomhoz kell csatolni, az osztrák szlávok gyűlést hívtak egybe Prágába 1848. május 31-ére.

A gyűlésen több lengyel vett részt, közlük *Maliss* Károly

³⁶⁾ Lemberg.

³⁷⁾ Przegląd Poznanski 1848, VII. kötet. 211. 1.

dr. lwówi ügyvéd. *Lubomirski* György herceg, *Dobrzanski* János, *Prsybowski*, *Moraczewski*. *Sapieha* herceg és *Stecki*.³⁸⁾

A lengyel Nemzeti Tanács (Radia Narodowa) *Smolka* Ferenc³⁹⁾ parlamenti tagot küldte ki. kinek már ez időben nagy tekintélye volt a parlamentben.

A csehek nagy reményeket fűztek a gyűléshez s az összes szlávok egyesülését várták tőle. de rövidesen kiderült, hogy az elmentétek nem simíthatók el.

A tótok és horvátok élesen támadták a magyarokat és hatalmuknak letörését kívánták. A horvátok még azt is követelték a gyűléstől, hogy az határozatot hozzon a magyarok ellen, ami ellen azonban a lengyelek tiltakoztak.⁴⁰⁾

Majdnem az összes szónokuk sajnálatuknak adtak kifejezést, hogy a lengyelek a magyarokkal. rokonszenveznek.

Kiderült, hogy az összes szláv nemzetiségek, kivéve a lengyeleket, a nézietek és magyarok iránt táplált gyűlöletből hajlandóbbak voltak az abszolút Oroszországgal szövetekezni, mintsem hogy kibéküljenek a szabadelvű gondolkodású németekkel és magyarokkal.

A lengyelek nagyon kényes és kellemetlen helyzetben voltak, mert nem csatlakozhattak a szlávokhoz, kik muszkabarátok s a magyarok és németek ellenségei voltak. Viszont azonban nem akartak a szlávok ellen fellépni.

Smolka látva a kongresszus irányát, nem vett részt annak tárgyalásaiban s már június 8-ikán elhagyta Prágát.⁴¹⁾

A szláv gyűlés kimondta, az osztrák nemzetiségek szövetségét és a külföldi szlávokkal való barátságos viszonyt, de már június 10-ikén kénytelen volt fel oszolni, mert *Windischgraetz* bombázni kezdte a várost.

Közben mind sötétebb felhők tornyosultak hazánk egén s mindjobban kétségtelenné vált, hogy az Ausztriával való ellentétet csak fegyverrel lehet megoldani. Szeptember havában már nagyon komor volt a helyzet s már semmi remény nem volt jóformán arra,

³⁸⁾ Karol Widman. *Francziszek Smolka*. Lwów, 1884. 161. 1. és L. Knl-czycki. *Panslawizm a sprawa polska*. Krakow, 1916. 24. I.

³⁹⁾ *Smolka* Ferenc lubartowi követ, lelkes lengyel hazafi s nagy magyarbarát. Ez érzelme talán arra is vezethető vissza, hogy anyja — *Némethy* Anna — magyar családból származott,

⁴⁰⁾ *Kulczicki*. H. m. 24. 1.

⁴¹⁾ *Widman*. Id. m. 164. i.

hogy a háborút kikerüljék, de a magyar országgyűlés még egy utolsó kísérletet tett s küldöttséget menesztett az uralkodóhoz s mikor az eredménytelen volt, az osztrák parlamenthez fordult, hogy azzal közvetlenül tárgyaljon az ellentétek elsimítása céljából és hogy a, horvátok támadása ellen segítséget kérjen.

Midőn szept. 9-én az országgyűlés száz tagú küldöttségét hidegen fogadta a király s csak azt felelte, hogy esküjéhez híven fog eljárni, *Pázmándy* Dénes jelentést tett a magyar országgyűlésnek a történekről és újabb utasítást kért, mely úgy hangzott, hogy a magyar követség forduljon az osztrák néphez, vagyis a parlamenthez.

A magyarok ugyanis számítottak arra a rokonérzésre, melyet a márciusa napok óta a bécsi demokraták részéről élveztek. A német liberálisok ugyanis német hegemonia alatt akartak erős központi uralmat létesíteni s az osztrák-magyar dualizmusban törekvéseik biztosí tékát látták. E liberálisok támogatták a magyarokat céljuk elérésében azon feltétellel, hogy ők viszont az osztrák liberálisokat támogatják a szlávokkal szemben, kik a magyaroknak is ellenségei voltak.

Ezért indítványozta Kossuth, hogy forduljanak az osztrák parlamenthez, — remélte ugyanis, hogy ott támogatásra talál, de nagyon csalódott, mert a bécsi nép és a parlament közt óriási különbség volt. A bécsi nép rokonérzéssel volt a magyarok iránt, nem úgy azonban az osztrák parlament, hol a szlávok — a magyarok és németek ellenségei — voltak többségben.

A szlávok közt csak a lengyelek voltak a magyarok barátai, de azok közt is a könnyen befolyásolható paraszt képviselők ellenséges magatartást tanúsítottak a magyarokkal szemben.

A tizenkét tagból álló magyar küldöttség vezetője *Deák* Ferenc volt, ki azzal a kéréssel fordult *Strobach*-hoz, a bécsi parlament elnökéhez, hogy a küldöttség az országgyűlés színe előtt megjelenhessék. *Strobach* azt felelte Deáknak, hogy a parlament szabályzata nem engedi küldöttség fogadását s a szept. 19-iki ülésen azt ajánlotta, hogy ily értelmű választ adjanak a küldöttségnek.

Erre a balparti lengyel *Sierakowski* azt indítványozta, hogy fogadják a magyar küldöttséget, mire heves vita keletkezett, melyben a balpárt éles harcot vívott a jobbpárttal és a centrummal, meg a szlávokkal szélsősorban a csehekkel, kik közt ott volt *Palachy* is, a magyarok nagy ellensége.

A lengyelek közül *Fedoroivics* tarnopoli követ azt javasolta,

hogy az ecetben, ha Sierakowski indítványát nem fogadnák el, válasszanak bizottságot a magyar küldöttség meghallgatására. Ezzel szemben Potocki Ádám gróf krakói követ, ki szlávbarát érzelmeiről volt ismeretes, a magyar küldöttség fogadása ellen foglalt állást;⁴²⁾ hasonlóképen *Lubomirski György* herceg és *Dylewshi* Marián lwówi követ is.⁴³⁾

Leginkább ellene voltak a magyaroknak a szlávok s elsősorban a csehek, aki föderatív alapon állottak s nem akartak tudni a magyar önállóságról.

A balpárt támogatta a magyarokat, mert bennök a reakció ellenségeit látta.

A vita azzal végződött, hogy két javaslat fölött kellett szavazni: 1. meghallgassák-e a magyar küldöttséget, 2. igenlő esetben válasszanak bizottságot, mely a magyar küldöttséget meghallgassa.

Már említettük, hogy az első javaslat Sierakowskitól, a másik Fedorowiczról indult ki.

A szláv kérdés volt az, mely miatt a lengyelek nem mertek határozottan a magyarok pártjára állani; nem akarták ugyanis a délszlávok és tótok haragját magukra venni,⁴⁴⁾ mindazonáltal a szavazásnál a lengyelek nagyobb része a magyar küldöttség fogadása mellett szavazott.

186 szavazat volt tagadó s 108 igenlő.⁴⁵⁾ A negyvennyolc lengyei képviselő közül harminchatan a küldöttség fogadása mellett voltak, míg tizenketten ellene.⁴⁶⁾

Smolka Ferenc a fogadás mellett volt, amint az előrelátható volt. Nejehez írt leveleiben ezt írja; „Az egész kormánypárt határozottan ellene van a javaslatnak (t. i., hogy fogadják a magyarokat) s azt hiszem, hogy valóban elvetik azt; én mindazonáltal mellette szavazok, mert nem vethetem el a megegyezésnek azt a módját, mely megakadályozhatja a belháborút. Látni azonban, hogy a kormány azt akarja, hogy Jellachich kényszerítse a magyarokat az

⁴⁷⁾ Widman. Id. m. 325. 1.

⁴⁸⁾ Dziennik Γ ranci szka Smolki 1848—1849 w listach do zony. Wydań Stanislaw Smolka, Naklad Gebethnera i Wolfa. Warszawa, Lublin, Lodz, Krakow. 1913., 50. 1.

M) Dziennik Franeiszka Smolki. 50. 1.

«) U. ott 49. 1

««) U. o. 50. 1.

Ausztriával való szorosabb kapcsolatra, vagyis, liogy engedjék át a hadügyi és pénzügyi tárcát,⁴¹⁾

A szavazás után a parlament elfogadta *Lasser* indítványát, hogy kérjék meg a magyar küldöttséget, adná be előterjesztését írásban a ház elnökségének, ezt azonban a magyar küldöttség nem fogadta el s Perényi Zsigmond aláírásával azt válaszolta, hogy megbízatása szerint közvetlenül a parlamenttel kellett tárgyalnia s nines meghatalmazva írásbelileg érintkezni.⁴⁸⁾

Ezzel az utolsó kísérlet is a béke fenntartására megghiúsult s a magyar küldöttség vörös tollat tűzve kalapja mellé a háború jelzésére, a bécsi nép ovációja mellett visszatért hazájába.

A kocka el volt vteve. Megindult a szabadságharc.

A lengyelek szerepe a magyar szabadságharcban.

A szabadságharc kitörésnek hírére megmozdulnak a lengyel hazafiak és elérkezettnek látják az időt, hogy elősegítve a magyar szabadságharcot, majd a-,saját hazájukat is felszabadítsák.

Ebben a mozgalomban főképen a lengyel emigráció tagjai és a Lengyel Királyságból Galciába siető ifjúság vett részt, A márciusi mozgalom hatása alatt ug'janis Ferdinánd amnesztiát adott ki, minek következtében a külföldön — főleg Franciaországban — tartózkodó lengyel emigránsok tömegesen jöttek Galiciába és főleg Krakóban, meg Lwówban telepedtek le. A párisi lengyel emigránsokat maga *Lamartine* bízatta, hogy menjenek a felszabadított Galiciába, „Hazátok nyitva van előttetek — térjetez vissza,” monda az előtte megjelenő lengyel küldöttségnek. Ezekhez csatlakoztak a királysági ifjak, kik a szabadabb szellemű áramlat beköszöntésétől hazájuk felszabadulását remélték és nagy számmal szöktek Galiciába, hogy a lengyel haza remélt feltámasztásában részt vegyenek.

Keserűen csalódtak, mert a reakció hamarosan összeszedte magát és Ausztria egén a rövid ideig tartó márciusi napsütés után a reakció sötét felhői gomolyogtak, viharral fenyegetve a szabadságra vágyókat.

Szeptember elején mintegy ezer fiatal králysági lengyel tartózkodott Lwówban, kik most a reakció visszatérével zsákcúba s a lehető legkellemetlenebb helyzetbe jutottak. Nem volt értelme

«) U. ott 49. 1. és Widman Id. m. 382. I.

«s) Dziennik Fr. Smolki 51. 1.

annak, hogy Galíciában maradjanak s különben is az osztrák rendőrség görbe szemmel nézett reájuk; visszatérni a Lengyel Királyságba nem mertek, mert folytonos üldözésnek lettek volna kitéve az orosz rendőrség részéről és sokakra talán Szibéria várt volna.

Ily körülmények közt e lengyel ifjak a legéberebb figyelemmel kísérték a magyar fejleményeket s mikor látták, hogy Magyarország háborúba keveredik Ausztriával, remény töltötte el lelküket, mert emlékeztek reá, hogy Kossuth — ki most az ország vezető férfja lett — az április 12-iki ülésen ünnepélyesen úgy nyilatkozott, hogy „a lengyel kérdés magyar kérdés”.

Ez ifjúság vezetői a királysági *Falkoivski* Gyula és *Kwlat-hoivshi* József építész előterjesztették az ifjúságnak ansa tervüket, hogy a fiatal emigráció főhatalmazásával és annak nevében tárgyalásba bocsátkozzanak a magyar kormánnyal s felajánlják annak szolgálataikat. Az ifjúság roppant lelkesedéssel fogadta t tervet és sok száz aláírással ellátott megbízó levéllel látta el a *hii* férfiút, kik Magyarországba való útjokban betértek Krakóba is, hol az ottani fiatal emigránsok szintén lelkesedéssel csatlakoztak az eszméhez és azt aláírásaikkal bizonyították.⁴⁹⁾

A két megbízott október közepe táján lépte át a magyar határt az Eperjes felé vezető országúton s néhány nappal később Pestre érkeztek.

Ealkowski az ő rendkívül becses emlékirataiba]] nem említ többet a Iwówi mozgalmakról, csak az' mondja, hogy nem akarták a Nemzeti Tanácsol (Rada Narodowa) belevonni a dologba, mert akkor könnyen kitehettek volna a várost a bombázás veszedelmének és általában a reakció bosszújának. Ezért vette magára az ifjúság a felelősséget.⁵⁰⁾

Sokkal részletesebben értesülünk a lwówi magyarbarát mozgalmakról, annak a felségsértési pernek az irataiból, melyet a mozgalom résztvevői ellen indítottak.⁵¹⁾ E nagy pernek adataiból meg-, tudjuk, hogy Lwówban magyarbarát bizottság keletkezett, melynek tagjai közé tartozott *Dabrowski* Szaniszló, *Kiselka* Károly. *Gayda* Konstantin, *Gemharzeivski* Domonkos. *Ryglevich* és *Jab-*

⁴⁹⁾ Juliusz Falkowski. Wspomnienia z roku 1848 i 1849. Biblioteka Dzieł Wyborowych Nr. 527. Warszawa, 1908. 40. }.

⁵⁰⁾ Falkowski, Id. m. 40. 1.

⁵¹⁾ Kwartalnik Historyczny. XXIII. 1909. 305—362. és 507—564. Piotr, Stebelski. Lwów w 1848. roku. L. még Történeti Szemle 1913. 309. 1.

lonski. E bizottság ama kéréssel fordult a Nemzeti Tanácshoz, hogy toborozzon fiatal embereket és alakítson lengyel légiót, mely a magyarokkal harcoljon az osztrákok ellen. E bizottság tagjai *Duna-jewski* Albin lakásán gyülekeztek s érintkezésben állottak a városban fekvő Máriássy-ezred katonáival, kik között szintén toborzott a bizottság. Az ezred altisztjeinek küldöttsége arma kéréssel fordult a bizottsághoz, hogy adjanak nekik tanácsot, miképen vehetnének részt a magyar szabadságharcban.

A bizottság küldöttséget állított össze, melynek feladata lett volna a magyar kormánnyal tárgyalni a lengyel légió felállítását illető módokat. Ezenkívül a Nemzeti Tanács is állított össze egy küldöttséget, melynek tagjai voltak *Dabrowski*, *Dunecki* ügyvéd, *Zernawski* emigráns, *Gniewoss* kormányzósági fogalmazó gyakornok és *Jaswinski* földbirtokos.⁵²⁾

A küldöttség október végén érkezett vissza, magával hozva a magyar kormány írásbeli felhatalmazását, mely megengedi 1200 főből álló lengyel légiónak Magyarországon való szervezését.⁵³⁾

Miért akart a, magyar kormány csak ily kis csapatot, kérheti joggal mindenki. Ennek oka az a bizalmatlanság volt, melyet a magyar vezető férfiak egyes lengyel körök szlávbarát irányával szemben — nem teljesen alaptalanul viseltettek. Különösen a prágai szláv kongresszus és egyes lengyeleknek, mint Potocki Ádám grófnak, Lubomirski György hercegnek, Dzieduszycki Titusz grófnak, Zamoyski Zdzislaw grófnak a bécsi parlamentben való magyarellenes fellépése a magyar küldöttség ottléte alkalmával tette idegessé a magyar politikusokat.⁵⁴⁾

Ámde ez ábrándozó szlávbarát, politikailag analfabéta lengyel mágnások csak parányi kis részét képviselték a lengyel közvéleménynek s nem volt befolyásuk a lengyeliség zömére, mely rokonszenvezett a magyarsággal.

A Lwówban toborzót v ufikéntes csapatoknak kisebb csoportokban kellett meghatározott utakon Magyarországra jutniok és a bártfai, meg eperjesi bizottságok előtt jelentkezniök. A lwóvi bizottság fiókja Samborban volt, *Tchórznlcki* kapitány vezetése alatt,

⁵²⁾ Történeti Szemle 1913. 309. 1.

⁵³⁾ U. ott és Pamiętnik Generala Wysockiego z czasów kampanii węgierskiej. Biblioteka Dziel Wybonnvycli. Nr. 111. Warszawa 1899. 8. 1.

⁵⁴⁾ Pamiętniki Generala Wysockiego 81. és A. Springer, Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden. Leipzig. 1865. II. 659. 1.

ki azután maga is belépett a légióba. Sambor nagy szerepet játszott a forradalmi mozgalmakban; csak az itt nyújtott segélynek volt köszönhető az is, hogy a magyar huszárok megszökhettek a császári seregből s mellékutakon Magyarországra juthattak. A magyar huszárok vezetői *Piniuski* Lénárt gróf és *Goszkoivski* voltak, kik Janowtól Samborig vezették őket. a sambori nemzetőrség pedig további útjukat könnyítette meg. A Nemzeti Tanács még pénzzel is segítette a hazájukba szökő huszárokat.⁵⁵⁾

A Nemzeti Tanács eleinte várakozó állápontra helyezkedett., de a bécsi és magyar országi események hatása alatt bátrabbá lett s elhatározta, hogy küldöttséget meneszt a magyar kormányhoz: ama célból, hogy tájékozódjék s megtudja, mily állaspontot foglal el a magyar kormány a lengyel kérdésben.

E közben *Bulharyn* ezredes⁵⁶⁾ elhozta Kossuth levelét, melyben ez szorosabb kapcsolat létesítésére hívja fel a Nemzeti Tanácsot. Erre a toborzás még nagyobb méreteket öltött s a bizottság lázas tevékenységet fejtett ki e téren. A magyarság ügyét azonosították a lengyelével s szinte naponként küldtek önkéntes csapatokat Magyarországra. Rövidesen egy második bizottság keletkezett, annyira megszorodott a jelentkezők száma s ezenkívül még Krakóban is működött egy bizottság, melyet emigránsok alakítottak.⁵⁷⁾

Hagyjuk most egy időre Lwówot s lássuk mit végzett Fal'kowski és Kwiatkowski Kossuthnál. Mikor a két kiküldött Pestre érkezett, Kossuth ép indulóban volt Pozsony és Bécs felé, azért megkérte őket, kísérjék el őt a gőzhajón, ott majd nyugodtan meg beszélhetik a lengyel segítség kérdését.⁵⁸⁾

E beszélgetést fontosságánál és érdekességénél fogva bővebben ismertetjük, mert élesen megvilágítja ama okokat, melyek a lengyelek beavatkozásának kérdésénél pro et contra felmerültek.

Kossuth indította meg a beszélgetést s elmondta, hogy már több oldalról ajánlották fel neki a lengyel segítséget. Legelsőnek *Bulharyn* jelentkezett s azt ajánlotta neki, hogy minél előbb ala-

⁵⁵⁾ Történeti Szemle. 1913. 309. 1.

⁵⁶⁾ Később tábornok, ki élénk részt vett a magyar szabadságharcban s Világos után török földre menekült 1852-ben Parisban adta ki „Rys wojny węgierskiej“ c. művét, melyben a szabadságharcban viselt szerepét írja le.

⁵⁷⁾ Történeti Szemle 1913. 309. 1.

⁵⁸⁾ Falkowski. Td. m. 64. I. — Falkowskinak Kossuthal való tárgyalását Bányai Károly ismertette Az „Újság 1914. január 25-iki számában.

kit son lengyel hadtestet és egy hadosztály huszárt adva hozzá, küldje Galíciába, mert a lengyel katonaság és zászló pusztája megjelenése felkelést fog támasztani ott, Ebbe azonban Kossuth nem ment bele. mert Windischgrätz és Jellachich már a határokon voltak s minden erőt egyesíteni kellett.⁵⁹⁾

A másik ajánlattevő *Potocki* Ádám gróf volt, ki ép az ellenkezőjét akarta, azt t. i., hogy engedjék meg neki lengyel ezred szervezését magyar földön, mely ezredet a saját költségén állítaná ki s maga tartaná fenn. de azzal a föltétellel, hogy kizárólag lengyel érdekért küzdjön s a magyarok semmi körülmények közt ne vehessék igénybe. Kossuth ezt kereken visszautasította, kijelentve, hogy nincs szüksége oly seregre, mely nem az ország érdekeiért küzd.⁶⁰⁾

Pulszky Ferenc azt mondja,⁶¹⁾ hogy Potocki ebben az ügyben többször fölkereste őt Bécsben és Pesten s felajánlotta neki egy kngyel légió segítségét, amit ők szívesen elfogadtak volna, meri. a lázadó szerbek és Jellachich ellen kellett küzdeniök, de Potocki fel-tételül kötötte ki, hogy a légió szlávok ellen ne harcolhasson.⁶²⁾

Visszatérve Kossuth beszédére, elmondta tovább, hogy nem-regen hárman keresték fel őt Lwówból, mint az; ifjúság kiküldött-

⁵⁹⁾ Falkowski 68. 1.

⁶⁰⁾ Falkowski 68. 1.

⁶¹⁾ Pulszky Ferenc. Életem és Korom. A forradalom alatt. Budapest, 1880. 215. 1.

⁶²⁾ A szlávérzelmű Potocki Ádám gróffal már találkoztunk a magyar küldöttségnek a bécsi parlament részéről való visszautasítása alkalmából. Már abból a fellépéséből is látható volt, hogy nem rokonszenvez a magyarokkal és csak szláv érdeket tart szem előtt. Pulszky azt mondja róla, hogy mérhetetlen, vagyonát az áruló Branicki gróftól örökölte s ezt a szégyenfoltot azzal akarta lemosni, hogy a hazafias mozgalmakban résztvett s azokat tetemes összegekkel támogatta.

Lehetséges, hogy Potocki csakugyan igaz meggyőződésből és hazafiságból cselekedett, de politikájának helytelen voltát Smolka is kiemeli, bár elismeri, hogy mint embert becsüli és tiszteli (Smolka Id. m. 169. 1.).

Potocki magyarellenes felfogása világosan látható abból a levélből is, melyet bizalmasának, Forster Károlynak írt Drezdenből 1849. február 2-ikán. Levele végén ugyanis ezt írja: „En Hongrie la guerre est terminée; on dit même que Kossuth été ar reté. Voilà un beau triomphe pour tous les Magiaron-manes, et pour ceux qui voulaient rattacher la cause de notre pays à celle de Hongrois. La leçon profitera elle?” (Teka Narodowa. Epizód z epoki sejmu Austryackiego w Kromieryzu, vr roku 1948/49. Zzapisków Karola Forsterá, Berlin, 1877. 30. 1.

Potocki kereste az összeköttetést *Csartoryski* Ádám herceggel is s poli-

jei 600—800 főnyi fiatal emberből álló segítséget ajánlottak fel, nem kérve mást, minthogy zászlóalj gyalogságot, svadron lovasságot és fél üteg tüzérséget alakítson belőlük. Még eddig nem adott nekik választ.

Falkowski ajánlatát megfontolandónak tartotta Kossuth, mert másfélezer fiatal ember nevében szólt s mert ajánlatát komolynak tartotta, de azután felsorolta a nehézségeket, melyek ennek kivitele elé tornyosultak. Szerinte emberük volna elég, de nincs elegendő fegyver. Ha a lengyeleket felfegyverzik, nem marad fegyver a magyarok részére, már pedig ezeket kell elsősorban a haza védelmére küldeni. Aggodalmát fejezte azután ki. Vájjon a lengyel egyenruha és a lengyel sas nem fogja-e az orosz veszedelmet reáüzíteni az országra,⁶³⁾

Falkowski erre ellenveté, hogy az orosz beavatkozás abban az esetben is bekövetkezhetik, ha a lengyelek nem vesznek részt a magyarok küzdelmében, mert ha Oroszország látni fogja, hogy Ausztria ügye rosszul áll, segítségére fog menni, mert az autokrata cárizmus nem fogja akarni megengedni, hogy a isziintén abszolút Ausztria helyébe szabadelvű uralom kerüljön.⁶⁴⁾

Lengyelország felosztása óta Oroszország politikája a Poroszországgal és Ausztriával való szövetségre támaszkodik, mert a velük való barátságos viszony megengedi, hogy megerősítse uralmát és hogy elnyomja a forradalmi mozgalmakat. Az orosz cár mindjárt a februári forradalom kitörése után előkészületeket tett a háborúra s most teljesen készen van arra, hogy a forradalmi mozgalmakat elnyomja. Ha az osztrák kormány nem boldogul a magyarokkal, akkor Miklós cár önmagát tagadná meg, ha nem sietne a szorongatott osztrák, abszolutizmus segítségére.⁶⁵⁾

tikáját össze akarta egyeztetni a hercegével, helyesebben reá akarta bérni » herceget, hogy adja fel amigrációs vagyis — ő szerinte — forradalmi s lényegében összeesküvő álláspontját s helyezkedjék reális alapra, továbbá, hogy tegye át működése helyét Parisból Galíciába s ne folytasson egyéni politikát. A herceg s politikájának követője Zamoyski Vladiszláv gróf ezt visszautasították. Ütközőpontot képezett közöttük a magyar kérdés is. Potocki azt tartotta, hogy a lengyeleknek nincs miért támogatniok a magyarokat, a szlávok ellenségeit, míg ellenben Czartoryski, bár szlávbarát volt, a lengyel intervenciót nem helytelenítette, de ki akarta békíteni a magyarokat a szlávokkal. Téka Narodova, 38—39. l.

⁶³⁾ Falkowski, 69. l.

⁶⁴⁾ Falkowski, 71. l.

⁶⁵⁾ Falkowski, 72. l.

— Óh, az esetben, — monda Kossuth, — minden bizonnyal segítségül hívjuk a lengyeleket.

— Csakhogy akkor már késő lesz, — válaszolá Falkowski, — mert a lengyeleknek nincs kész seregük s a magyaroknak sincs sok.

Falkowski azután kifejtette, hogy az osztrák kormánynak Windischgrätz seregén kívül még Badecki olaszországi sereg., áll rendelkezésre s hogy a magyaroknak hosszú, makacs és veszedelmes háborúra kell elkészülve lenniök, amire jelenleg nincsenek felkészülve. Ha van is elegendő lelkes, hazafias emberük, de nincs megfelelő felszerelésük s nincsenek tisztjeik, kik a sereget kiképeznék. E körülmények mind amellet szólnak, hogy a magyar ügyet össze kell kapcsolni a lengyellel s közös erővel támogatni egymást, mert így győzhetnek, míg ellenkező esetben mindkettő elbukik.⁶⁶⁾

Az első segítség, amit a lengyelek a magyaroknak nyújthatnak, az, hogy annyi tisztet adhatnak, amennyire csak szükség lesz. A lengyel tábornokok és törzstisztek nagyrésze nemcsak az 1831-iki forradalomban szolgált, de a napóleoni háborúkat is átküzdötte, a fiatalabbak pedig az alkotmányosság korában fennálló katonai iskolákba jártak s az 1831-iki felkelésben bizonyították be rátermettségüket.

— Óh, — kiáltá közbe Kossuth — lengyel tábornokokra és általában tisztekre határtalan bizalommal támaszkodnám, de bizonyos-e benne, hogy szolgálatot vállalnának nálunk nagyobb számban? Különböző pártok vannak köztük s azok, kik Czartoryski herceg köré csoportosulnak, úgy látszik, inkább a diplomáciában biza-
kodnak, mint akármilyen fegyveres megoldásban.⁶⁷⁾

Falkowski erre azt válaszolá, hogy az összes emigrációs pártok egyesülni fognak, ha a lengyel lobogó megjelenik és hogy a lengyel tiszték sietni fognak Magyarországba, hogy a magyar ügynek szolgáljanak, ha biztosítékuk lesz arra nézve, hogy viszont a magyarok is teljes erejükkel fogják támogatni a lengyel ügyet. Mint fölfogadott zsoldosok azonban nem fognak szolgálni.⁶⁸⁾

— Nehéz alternatíva elé állít engem uram, — mondá Kossuth, mire Falkowski azt válaszolá, hogy a magyar kérdés a legszorosabb kapcsolatban van a lengyellel s hogy a magyarok nem is gondolhatnak arra, hogy valami jövőjük nyílják a független Len-

⁶⁶⁾ Falkowski, 73. 1.

⁶⁷⁾ Falkowski, 74. 1

⁶⁸⁾ Falkowski, 74. 1.

gyelország nélkül, mely védőfal gyanánt szolgálna Oroszországgal szemben. A magyaroknak már most kell elkészülve lenniök arra, hogy Ausztria után Oroszországgal találják magukat szemben. Nem jobb-e tehát, ha bátran szembenéznak a veszedelemnek, mint-hogy meglepetéseknek tegyék ki magukat? Jobb tehát elfogadni a lengyelek részvételét s visszautasítás helyeit tartalékban tartani azt a nagy erőt, melyet Lengyelország nyújt nekik az orosz seregek betörése esetén.

Ha lengyel tisztek s lengyel légiók lesznek és kilátásban a fölkelésben Lengyelországban, akkor a győzelem reményével vehetik fel Ausztriával és Oroszországgal a küzdelmet, — Európa, velük lesz. A lengyelek nélkül még magával Ausztriával sem boldogulnak, amennyiben tisztjeik nincsenek, akik rendes hadsereget szervezzenek.⁶⁹⁾

— Mindenekelőtt. — monda Kossuth — pontosan meg kell állapítani miről van szó. Az urak azt az ajánlatot teszik, hogy lengyel légiókat állítanak fel Magyarországon — a részletekbe most nem megyek bele — azzal a fenntartással, hogy mindaddig ne osztattasanak fel, míg Lengyelország sorsa nem dől el még egyszer a harcmezőn, — ugyebár ez-az önök kívánsága?

— Úgy van. — válaszolá Falkowski.

Kossuth kérdésére, vajjon biztosan jönnének-e hívására nagyobb számmal lengyel tisztek, azt felelte, hogy meggyőződése szerint igen.⁷⁰⁾

Kossuth azután megkérdezte Falkowskitól, vajjon vállalkoznék-e a Franciaországba való utazásra lengyel tisztek toborzása céljából, mire ő igenlőleg válaszolt.

További beszélgetésük folyamán Kossuth felemlítette, hogy Parisban mindenekelőtt *Teleki* László gróffal kell tárgyalnia, ki a magyar kormány bizalmasa és tekintélyes összeg felett rendelkezik.

Azután az egyes lengyel tábornokokra terelődött a beszéd sora és Falkowski *Pradzinskit* emelte ki. mint aki az 1831-iki forradalomban legjobban kivált.⁷¹⁾

Kossuth azt felelte, hogy gondolt reá, de nem jöhet tekintetbe, mert súlyos betegen fekszik Krakóban. A többi lengyel tábornokot nem igen ismerte Kossuth, de állandóan *Mieroslawski*

⁶⁹⁾ Falkowski, 75. 1.

⁷⁰⁾ Falkowski, 70. i.

⁷¹⁾ Falkowski, 86. 1.

íránt érdeklődött, kinek 1846-iki fellépését bár túlmerésznek, de az irányt, melyet választott, t. i. a demokratikusát, egyedül helyesnek tartotta.⁷⁴⁾ Nem. bízná meg ugyan rögtön vezetéssel, hanem mint ezredest osztaná be a vezérkarhoz, hogy kipróbálja. Véleménye szerint e fiatal, élettől duzzadó, erőteljes ember felfrissítené a vezérkart s nagyon előnyösen volna felhasználható egy öreg. tapasztalt tábornok mellett.

Beszélgetésük folyamán visszatért még Kossuth a franciaországi küldetésre s azt mondta, hogy Francia és Angolországból fegyvert rendelt, de még kérdés, mily úton hozzák Magyarországba. Ha tengeren, akkor azon a hajón a lengyel légióba belépni akaró fiatal emigránsok is jöhetnének.⁷³⁾

Ezzel egyelőre megszakadt Falkowski és Kossuth közt a tárgyalás. Közbejött, a szerencsétlen kimenetelű schwechati csata és Bem tábornoknak Pozsonyban való hirtelen megjelenése, mely majdnem felborította a lengyelek minden tervét.

Bem ugyanis határozott ellensége volt a magyar-lengyel légió szervezésének s ily értelemben befolyásolta Kossuthot is. Azt akarta, hogy ha a lengyel ifjúság már Magyarországon lesz, apró csapatokra darabolva szórják őket széjjel az egész magyar hadseregben. Úgy látszik, hogy némileg az Hôtel Lambert politikája vezette őt ebben, mert bizalmasa volt *Czartoryshi* Ádám hercegnek s be volt avatva annak politikájába. A herceg látta azt, hogy az európai kormányok és államférfiak nem törődnek a lengyel kértléssel, de tudta azt is, hogy Oroszország előbb vagy utóbb Konstantinápoly után nyújtja ki kezét s ez esetben azt remélte, hogy a hatalmak az orosz telhetetlenség ellen Lengyelország feltámasztásával fognak felelni. Ezért akarta ő a dunamelléki szlávokat kiszakítani az orosz befolyás érdekköréből és politikailag szabadakká tenni.⁷⁴⁾ Ügynökei roppant tevékenységet fejtettek ki a délszlávok, főleg a szerbek és bolgárok közt, kikre igen nagy befolyást gyakorolt a herceg. Ezt a politikát üzték 1848-ban is, mikor a csehek felvetették a szláv egység eszméjét. Ennek a politikának a lengyelek

⁷²⁾ Falkowski, 86. J. Mieroslawski részt vett az 1831-iki lengyel forradalomban s azután Franciaországban tartózkodott, mint emigráns. Ő szervezte a szerencsétlenül végződött 1846-iki pózeni felkelést is, mely az ő elfogatása után hamarosan összeomlott. Lánglelkű rajongó volt, ki nem vetett számot a körülményekkel és a reáliséleti el. Terve fantasztikus és kivihetetlen volt.

⁷³⁾ Falkowski, 87. 1.

⁷⁴⁾ Falkowski, 100. 1.

körében csak nagyon kevés ember hódolt, így a már említett *Lubomirshi* György herceg, *Votocki* Ádám gróf és *Sanyuszko* Vkdiszláv herceg.

Dacára a két párt rokongondolkodásának, roppant ellentét volt köztük, mert az Hôtel Lambert politikája eltért a három lengyel mágnásétól, mert ezek a radikálisabb cseh irányzathoz állottak közelebb.

Bem mintegy középutat keresve át akarta hidalni az ellentétet a két párt közt s össze akarta egyeztetni a szláv⁷ érdekeket a magyarral és lengyellel. Politikáját legvilágosabban egy leveléből láthatjuk, melyet 1848. szeptember 29-ikén írt Z. grófhoz.⁷³⁾

A levél így hangzik: „A magyarok, kikkel a lengyelek évszázadok óta barátságos viszonyban éltek, most nagyon kritikus helyzetben vannak. A horvátok, valamint a többi, szlávok, akik századok óta velük együtt éltek, most a németektől, sőt az oroszoktól is felbujtogatva ellenük támadtak. A belharc mind jobban elmérgesedik. Csak mi lengyelek békíthetjük ki a harcbanállókat azáltal, hogy egyrészt reábirjuk a magyarokat, hogy a szlávoknak minden alkotmányos szabadságot megadjanak, másrészt hogy ezeket viszont meggyőzzük, hogy a magyarokkal való szoros szövetség a legelőnyösebb reájuk nézve.

E nagy misszióhoz felszólítottam Méltóságos Uram fiát. Sanguszko Vladiszláv herceg, Lubomirski György herceg és még néhány igen kiváló egyéniség fog a követségben szerepelni. Tarnówon keresztül Bécsbe megyünk, hol összeülve megbeszéljük a további teendők tervét s onnan Pestre utazunk. Lengyel-szláv légio alakítása, melybe az egész emigrációt bevonnánk, lehetővé tenné nekünk fegyveres erő szervezését Magyarországon, ami közbenjárásunknak súlyt adna s amely alapját vethetné meg a jövő lengyel hadseregnek/’

E levélből látható, hogy Bem eredeti terve egy lengyel-szláv légio szervezése volt, melyet csak Horvátországban vihetett volna keresztül. Mi volt további célja, nehéz eldönteni. Talán fegyveres közvetítésével véget akart vetni a magyar-horvát ellenségeskedésnek, vagy azt remélte, hogy a kibékített magyarokkal és horvátokkal majd az oroszok ellen vonulhat?⁷³⁾ Az egész terve nagyon homályos és bizonytalan volt.

75) Falkowski, 101. 1. és Tydzien 1877, 36. sz.

76) Falkowski, 102. 1.

Mikor Bem Bécsbe érkezett s látta, hogy a megvert horvátok *Windischgrätz* seregével egyesültek, belátta, hogy nevetséges dolog volna most békítési kísérleteket tenni, másrészt azonban a Franciaországból hozott szlávbarát eszméi és ígéretei, melyeket a fönt emiített galíciai mágnásoknak tett, ellenszenvessé tették előtte minden lengyel-magyar légió szervezését, mert attól tartott, hogy szlávok ellen is fogják azt vezetni. Akkor még nem látta előre, hogy a magyarok majd az oroszokkal is szembekerülnek.

Alig néhány nappal később, hogy Bem Magyarországra szökött s Kossuthal tárgyalásba bocsátkozott, jelent meg Pozsonyban egy lengyel küldöttség, melynek tagjai voltak *Wysocki* József Krakóból, *Dzierzkowski* József a lwóvi Nemzeti Tanács képviselője, *Borzecki* József a »ambori Nemzeti Tanács elnöke és ezek kíséretében több lengyel úr, köztük *Woroniccki* herceg.⁷⁷⁾

E küldöttség találkozott Falkowskival és Kwiatkowskival, kik, mint tudjuk, a lengyel ifjúság kiküldöttjei voltak. Ezek most, látva az új küldöttséget, vissza akartak vonulni, nehogy konfliktusokra adjanak alkalmat, de *Dzierzkowski* rábeszélésére csatlakoztak hozzájuk.

Mikor ezek megtudtak azt, hogy Bem itt van s hogy tárgyalat Kossuthal, ki sokat ad az ő véleményére, roppant idegesség fogta el *Wysockit* és *Dzierzkowskit*, különösen ez utóbbit, mert a politikai ellentétén kívül még valami személyes ellenségeskedés is volt köztük.⁷⁸⁾

Wysocki a párisi demokrata központ (centralizacya demokratyczna) elveit vallotta s ennek következtében gyűlölte Bemet, aki közelebb állott Czartoryski herceg és a galíciai mágnások irányához. A demokraták pánszlávizmussal vádolták őt s szemére vetették, hogy nagy rátörő és hogy csak a maga egyéni érdekeit keresi.

Bem viszont azzal vádolta a demokratákat, hogy ők az okai az 1846-iki galíciai parasztlázadás és a rosszul végződött pózeni felkelés kitörésének s ezzel Európa népeinek rokonérzését veszítette el a lengyel nép.⁷⁹⁾

A lengyel ifjúság a demokrata párthoz tartozott s *Wysocki* és *Dzierzkowski* körül csoportosulva az előbbit tekintette már kez-

⁷⁷⁾ Falkowski, 106. 1.

⁷⁸⁾ Falkowski, 108. 1.

⁷⁹⁾ A. Springer, Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden. Leipzig, 1865. II. 659. 1.

dettől fogva a leendő lengyel légió parancsnokának, az utóbbinak pedig politikai szerepet akart juttatni s mint a lengyelség képviselőjét a magyar kormánynál akarta látni.⁸⁰⁾

Viszont Kossuthnál és a magyar kormány tagjainál Bemnek volt nagyobb befolyása s már elhatározott dolog volt, hogy neki adják át a főparancsnokságot. Mikor Bem megtudta, hogy Wysocki a magyar-lengyel légió parancsnoka akar lenni, még elkeseredettebben küzdött ennek alakítása ellen.

A kormány is, részben Bem rábeszélése folytán, részben tartva attól, hogy a lengyel segítség az orosz veszedelmet fogja az országra zúdítani, vonakodott nagyobb lengyel sereget szervezni az országban.

A magyar kormány nem akarta teljesen visszautasítani a lengyelek segítségét, azért Mészáros honvédelmi miniszter tudatta a lengyelekkel, hogy elfogadja az *első* lwóvi küldöttség ajánlatát s megengedi egy zászlóalj alakítását, egyelőre csak két századdal, továbbá egy ulánus svadron és egy üteg szervezését. Ezenkívül a magyar kormány megengedi a lengyeleknek, hogy kisebb csapatokat szervezzenek, melyeket a magyar zászlóaljához csatolnak.⁸¹⁾

A magyar kormány ez elhatározása roppantul lehangolta és •elkeserítette a lengyel küldöttséget s Wysocki már arra gondolt, hogy szakít a magyarokkal, de Falkowski igyekezett őt erről lebeszélteni s rá akarta őt bírni, hogy tárgyaljanak Bemmel, mert őt tartották e döntés értelmi szerzőjének, mivel — mint már említettük — szerinte a lengyelekre nézve kínos lett volna, ha szlávok ellen kell harcolniok.

' Wysocki csakugyan beleegyezett s Falkowski kieszközölte Bemnél, hogy fogadja őket.

— Hadd jöjjenek hozzám, — monda Bem — örömmel fogadom őket, majd együttesen meghányjuk-vetjük a magyar-lengyel légió ügyét. Jöjjön el Wysocki is, nem mint centralista demokrata, mert mint ilyenem nem akarok szóba állani, hanem mint fiatalabb az öregebbhez, mint rangban alacsonyabb tiszt a tábormokhoz s tárokakkal fogadom őt.⁸²⁾

A lengyelek elhatározták, hogy öten-hatan elmennek mindnyájuk nevében. A tehetséges, de alattomos és csúnya jellemű

⁸⁰⁾ Falkowski, 44. 1.

⁸¹⁾ Falkowski, 115. 1.

⁸²⁾ Falkowski, 116. 1.

Dzierzkowski ekkor felpiszkálta az ingatag .jellemű Wysoekit Bem ellen s felbízta, hogy említse fel neki a szerencsétlen portugál légiót s ha megakadályozná a magyar-lengyel légió alkotását, úgy fenyegetse meg őt, hogy az egész sajtóban tiltakozni fognak ellene s ki fogják mutatni, hogy amikor a maga előnyéről volt szó, nem átalotta pazarolni a lengyel vért s most, mikor a magyar kérdés valószínűleg a lengyel ügyet is felszínre veti, nem akarja, hogy küzdjünk érte.

Bem szívesen fogadta a küldöttséget s kifejtette, hogy ő nincs mindenáron a légió ellen, de nem akarja, hogy azt rögtön a háború elején szervezzék és pedig több okból. Egyrészt, hogy a magyar sereg szervezésénél ne okozzák annak szétdarabolását s ezzel anarchiát, másrészt, hogy ne zúdítsák rögtön a muszkákat a magyarokra s végül, hogy ne tegyék ki magukat a szlávok gyűlöletének, kiket oly hosszú idők óta igyekeztek megnyerni és kiket a magyarokkal kibékíteni akarnak. Szerinte legjobb csak egy lengyel zászlóalj s azonkívül kis csapatokat szervezni, melyeket szétszórának a zászlóaljukba. Ily módon a zászlóalj észrevétlenül légióvá alakulna s a légió lengyel hadsereggé.⁸³⁾

A küldöttség ellenvetéseire végre kijelentette Bem, hogy ha mindnyájan kívánják a légió szervezését, úgy ő sem lesz ellene, föltéve azonban, hogy tisztán katonailag lesz szervezve s a tiszteket és altiszteket nem fogják választani, mint azt a demokraták kívánják.

Ezt mindnyájan helyeselték, kivéve Wysoekit, aki hallgatott. Egyikük azt kívánta, hogjr legalább a légiók parancsnokát válasszák mindnyájan.

— Hát legyen, — válaszolta Bem — de kizárólag csak azok válasszák, kik a légióhoz tartoznak.

Ezt mindnyájan helyeselték s már búcsúzni akartak tőle,, mikor Wysocki tapintatlanságával mindent elrontott. Emlékezzék tábornok úr ígéretére — monda Bemnek —, mert különben tiltakozni fogunk s felelőssé tesszük a tábornok urat a nemzet és az egész világ előtt a megsemmisített reményért, melyet a magyar ügghöz fűztünk.⁸⁴⁾

— Úgy! — kiáltá haragra gyulladva Bom. — tiltakozni, gyaláznai, a megérdemlett jó hírt tépdetni, az a ti mesterségtek! Csak

⁸³⁾ Falkowski, 118, 1.

⁸⁴⁾ Falkowski, 119. I.

tiltakozatok és gyalázkodjatok továbbra is! Semmi közöm hozzátok, távozzatok! . . .

Mindnyájan szomorúan hagyták el Bem lakását csak Wysocki volt büszke és megelégedett.

Másnap Wysocki beszédet tartott a lengyel ifjúságnak, melynek éle Bem ellen irányult. Bitrikusnak: önzőnek nevezte el. aki csak a maga előnyét keresi. Azzal vádolta őt, hogy meghiúsította a magyar kormány jó szándékát s hogy tönkretette a magyar-lengyel légió tervét. Beszédét azzal végezte, hogy az ifjúság hagyja el Magyarországot.⁸⁵⁾

Az ifjúság közül csakugyan többen visszamentek Galíciába, de egy *Kofochiejski* Kszavér nevű fanatikus fiatal ember AVysocki beszédének hatása alatt annyira elragadtatta magát, hogy merényletet követett el Bem ellen, mely azonban nem sikerült, mert csak állát sebesítette meg a tábornoknak.

A hadbíróság halálra ítélte Kolodziejskit, de a lengyel ifjak oly agitációt fejtettek ki a sajtóban⁸⁶⁾ s a közönség körében, hogy az összes lapok a merénylő ártatlanságát hangoztatták s Bemet a magyarokra és lengyelekre nézve veszedelmes embernek mondták, aki csak folyton intrikál s Isten tudja mit akar.

A közvélemény annyira Bem ellen fordult, hogy a közönség körében ily kiáltások voltak hallhatók: „Le Bemmél! Éljen Kolodziejski!”⁸⁷⁾

A közvélemény nyomása alatt a kormány szabadon bocsátotta a merénylőt s Bem sem kívánta megbüntetését, mert csak meggondolatlan, éretlen cselekedetnek tartotta,⁸⁸⁾

Ez incidens következtében a magyar kormány elállt eredeti tervétől, hogy Bemre ruházza a főparancsnokságot s viszont Bem maga kérte, hog}’ parancsnoksága alá ne adjanak lengyeleket.⁸⁹⁾

A kormány, hogy az elégedetlen és elkeseredett lengyeleket kibékítse, Wysockit nevezte ki az alakuló két lengyel század parancsnokává s őrnagyi rangot adva neki, Aradra küldte.

85) Falkowski, 120. l.

86) Még röpiratot is adtak ki ellene: „Az áruló Bem elleni merénylet” címmel, melyben azt mondták, hogy Bem Ostrolenkánál áruló volt s hogy pánszláv izgató. Gelieli E. Magyarország függetlenségi harcának története. I. 454 l.

87) Falkowski, 122. l.

88) Pulszky, 216. l.

89) U. o.

Bem, mint ismeretes, az erdélyi hadak parancsnokságát kapta meg.

Mikor Wysocki Aradra ment, a magyar kormány még *Tchorznicki* alezredest, *Bembowskit*, *Piotroivskit*, *Woronieckit* és *Brzezinskít* bízta meg kisebb csapatok alakításával s északi Magyarországra küldte őket.⁹⁰⁾

Térjünk most egy kissé vissza Falkowskilioz, ki az utolsó hetek eseményeinek hatása alatt elkedvetlenedett s azt a benyomást nyerve, hogy Kossuth és környezete nem szívesen látják a lengyel légiókat, elhatározta, hogy elhagyja Magyarországot.

Kossuthnál levő búcsúlátogatásakor azonban a jkorinányzó kifejtette előtte, hogy egyáltalában nincs a lengyel légiók ellen, de elfogadja Bem óvatos és praktikus tanácsát, mert a két lengyel század miatt Oroszország nem fog mindjárt beavatkozni, de ha kimondanák a lengyel légió alakítását, azt bizonyára casus belli-nek venné. így mihelyt a két század szervezve és kiképezve lesz, kiküldik a harctérre s azalatt csendben ismét kiképeznek újabb századokat. E lengyel századok kiképzője Bulharyn, a tapasztalt » megfontolt katona lesz, ki távol áll minden politikai áramlattól. Később majd az összes szétszórt lengyel csapatokat megfelelő időben egyesítik s így előáll a lengyel sereg.⁹¹⁾

Beszélgetésük folyamán Kossuth újra visszatért kedvenc tervéhez s megkérdezte Falkowskit, vajjon vállalkoznék-e a Franciaországba való utazásra, hogy a magyar hadsereg számára lengyel tiszteket toborozzon, különösen pedig, hogy *Dembinski* tábornokot és *Mieroslawskit* megnyerje a magyar ügynek. Az elsőnek a főparancsnokságot adná, a másikat ezredesi ranggal beosztaná a vezérkarhoz.

Reátért azután Kossuth a külföldön rendelt fegyver szállításának kérdésére is s kérte Falkowskit, hogy beszélje meg Teleki

⁹⁰⁾ Pamiętnik Generala Wysockiego, 15. 1.

⁹¹⁾ Weldycz szerint meg volt már a megegyezés Kossuth és a lengyelek közt 15—20 ezer főnyi lengyel légió alakítására. Már csak az aláírás hiányzott, mikor Bem megérkezte a megegyezést megsemmisítette, mert ez lebeszélte őt a légió alakításáról. Kossuth vonakodott a megegyezést aláírni s a lengyel segítség csak ama 1200 ember toborzására szorítkozott, kikre nézve Kossuth már előzőleg megegyezett a lwówiakkal. Sylvester Weldycz. Der Antheil der Polen an dem Ungarischen Freiheitskampfe 1848—1849. Altena, 1850. 6. 1.

⁹²⁾ Falkowski, 126. 1.

gróffal az ügyet s mondja meg neki, hogy csak tengeri úton hozhatják azt s hogy azon a hajón lengyel tisztok és ifjak is jöhetnek, kiket a hajón kellene már felfegyverezni azon célból, hogy a szállítmányt Fiúmétól Pestre kísérjék.

Falkowski csakugyan elhagyta Pestet, hogy Késmárkon s Krakón keresztül Parisba utazzék. Ugyanakkor azonban Bem adjutánsa, *Jordán*, szintén Parisba utazott ugyanama megbízatással, mert Bem gyanakodott Falkowskira, mivel sokszor látta őt Wysocki társaságában s tartott tőle, hogy Falkowski majd a demokrata központ embereivel fog tárgyalni, amit pedig ő meg akart akadályozni.⁹²⁾ Falkowski valamivel későbben érkezett Parisba, mint Jordán. Első dolga volt Telekihez menni, hogy Kossuth megbízatását teljesítse. Bemutatta Pulszky levelét s élénken elmondta a magyarországi eseményeket, de Teleki szkeptikusan azt felelte: „uram, ön nagyon fiatal és igen bizakodó“, mikor azonban Falkowski Kossuthra hivatkozott, komolyabban hallgatta meg őt s későbbi tárgyalásaik folyamán sikerült Telekit reábirnia, hogy fogadja a lengyel emigráció demokrata pártjának küldöttségét. Teleki igen udvariasan fogadta őket s a lengyelek kijelentették, hogy nincsenek ellene, hogy a magyarok részére tisztet keressen a demokraták közül, sőt ha Mieroslawski is elfogadná az ajánlatot, nem tennének ellene semmit, de egyelőre nem akarják a dolgot világgá kürtölni. Teleki, dacára, hogy igen udvariasan fogadta őket, rendkívül óvatos volt kijelentéseiben és csak általánosságokra szorítkozott, úgy hogy távozás után a küldöttség tagjai egyhangúlag megállapították, hogy komédiát játszott velük.⁹³⁾

Teleki e magatartását Czartoryski herceghez való viszonya magyarázza meg, mert ő nagy tisztelettel viseltetett Czartoryski herceg iránt, ki ellenlábasa volt a demokrata pártnak.

Teleki különben a Kossuth által megrendelt fegyver szállításával sem törődött s mikor “Falkowski figyelmeztette őt, hogy Károly Albert kormányánál ki kellene eszközölni, hogy egy hajót állítson rendelkezésükre, melyen a lengyel emigránsokat és a fegyvert Fiúméba szállítanák, Teleki nem tett semmit e tekintetben ő egyik napról a másikra halasztotta az ügy elintézését.

Véletlenül ép ebben az időben járt Parisban *Cipriani* ezredes Károly Albert bizalmasa, kit Falkowski felkeresett, hogy a szóban

⁹²⁾ Falkowski, 131. 1.

⁹³⁾ Falkowski, II. 31. 1.

forgó hajó ügyében tárgyaljon. Cipriani kijelentette, hogy a szardíniái kormány minden valószínűség szerint rendelkezésükre fogja állítani a hajót, csak nyújtson Le Teleki egy kérvényt *d'Azeglio* gróf miniszterelnökhöz s ő kezeskedik a sikerért.

Falkowski azonban kételkedett, hogy Teleki ezt megteszi s azért igénybe vette Czartoryski segítségét, kinek hatása alatt Teleki hajlandó volt Cipriannal tárgyalni. Közben azonban nagyon kedvezőtlen hírek érkeztek Magyarországból s mikor Falkowski meglátogatta Telekit, nagyon lehangolt kedélyállapotban találta őt. „Látja Uram — monda Teleki —, hogy igazam volt, amikor nem siettem annyira az emigránsok és a fegyver Fiuméba való szállításával. Már nem megy oda Perczel, hogy szuronyos őrizettel Debreczenbe szállítsa azt. Az összeget, mely e célra szolgált volna, jó lesz megőrizni a magyar emigráció részére, mely rövidesen meg fog jelenni a francia földön.”⁹⁴⁾

Ez időtől fogva nem volt már többé szó a Cipriannal való tárgyalásról, sem lengyel tiszteknek Magyarországra való küldéséről s az egéhz toborzás Dembinski megnyerésére zsugorodott össze.

Mielőtt azonban vele beszélt volna e kérdésről, felkereste még előbb *Zamojsky* Vladiszláv gróf tábornokot. Czartoryski meghitt emberét s kifejtette előtte a magyar-lengyel ügyet, melyre nézve a tábornoknak még nem volt megállapodott nézete s azért fontolóra akarta azt venni, mikor azonban Falkowski megemlítette, hogy az összes lengyel pártokkal akar tárgyalni s azt szeretné, hogy mindnyájan közös lengyel-magyar jelszó alatt küzdjenek, a tábornok nagyon begombolkozott és rideggé vált. Később azonban a nemzeti érdek legyőzte benne a pártembert s támogatta a magyar ügyet.⁹⁵⁾

Falkowski erre Dembinskit kereste fel.

Említettük, hogy Kossuth nagyon szívesen látta volna Dembinski tábornokot, ki az 1830/31-iki lengyel forradalomban oly nagy hírnévre tett szert. Dembinski a negyvennyolcas mozgalmak kitörésekor Franciaországban tartózkodott, de nem csatlakozott egyik emigrációs táborhoz sem. A márciusi események hatása alatt azonban elhatározta, hogy visszatér a lengyel földre, de Boroszlóban megállapodott s lengyel gyűlést hívott oda össze, hogy a lengyelség ügyét megbeszélje s konkrét megállapodásra jussanak a vezérelveket illetőleg, de eredménytelenül, mert a demokrata és

⁹⁴⁾ Falkowski, II. 36. 1.

⁹⁵⁾ Falkowski, II., 19. 1.

arisztokrata párt közt oly nagy szakadók volt, melyet nem lehetett áthidalni. A gyűlés feloszlása után egyesek Bécsbe mentek, hol az ép akkor oda érkezett magyar küldöttséggel bocsátkoztak tárgyalásokba, mások meg a- prágai szláv kongresszust keresték fel.

Dembinski nem rokonszenvezett- a radikális szláv felfogással s *Thun* Leó grófhhoz, a szláv kongresszus elnökéhez intézett emlékiratában kifejtette, hogy a szláv faj érdeke azt követeli, hogy minél előbb egyezzenek ki Magyarországgal s felhívta a kongresszust, hogy küldjenek valakit Horvátországba és »Szerbiába, aki ezt a délszlávokkal megérteti.«⁹⁶⁾

A Windischgrätz ágyúitól szétrobbantott szláv kongresszusnak azonban már nem volt alkalma ez emlékirattal foglalkozni.

A magyarországi eseményeket élénk figyelemmel kísérte a lengyel tábornok, mert hazájára nézve csak a magyar háborútól remélt előnyöket szerezni. „Figyelmem — mondja emlékirataiban — fölötte reá volt irányozva Magyarországra, mert gyermekkorom álmát, Lengyelország helyreállítását csak Magyarország segítségével hittem megvalósíthatónak.⁹⁷⁾

A boroszlói sikertelen gyűlés után Dembinski visszatért Parisba, hol egy angol közvetítésével megismerkedett Teleki László gróffal, ki már régóta szeretett volna vele beszélni. A találkozó? csakugyan megtörtént az angol lakásán és mindjárt meg is egyeztek, de Dembinski nem utazott el rögtön, mert várt Kossuth válaszára és csak akkor határozta el magát az útra, mikor *Szabó* Imre magyar ezredes megérkezett a kormány ama megbízásával, hogy tiszteket toborozzon. Teleki türelmetlenül sürgette Dembinskit, *hogy* utazzék már Magyarországba. „Tábornok! — monda egy alkalommal — jöjjön el mihozzánk! Az lehet ön ott, ami akar.“⁹⁸⁾

Közben megérkezett Bem tábornok hadsegédje. Jordán s egy magyar százados s néhány nappal később Falkowski. kiknek reábeszélésére és sürgetésére Dembinski végre elutazott Magyarországba.

Elutazása előtt egy emlékiratot szerkesztett francia és lengyel nyelven, melyben kifejtette, hogy csak az elvakultság vezetheti a szlávokat a Magyarország elleni háborúra s hogy a szlávok szabadsága Magyarország szabadságától függ. Kifejtette továbbá,

¹⁰⁰⁾ Danzer A. Alfonz. Dembinski Magyarországon. Budapest, 1874. 17.1.

⁹⁹⁾ Danzer, Id. m. 19. 1.

⁹⁸⁾ Danzer. Id. m. 22. 1.

hogy az 1846-iki események után a lengyelek nem sokat várhatnak Ausztriától. Ennek az emlékiratnak Dembinski elutazása után kellett megjelennie.

Mikor Dembinski már meg volt nyerve az ügynek, Falkowski mindent elkövetett, hogy Mieroslawskit is reábeszélje a magyarországi útra. Ez nem volt könnyű dolog, a lengyel emigráció pártjainak ellenségeskedése következtében. Dembinski és Mieroslawski nem szenvedhették egymást. A kettőt ki kellett engesztelni, hogy együtt működhessenek Magyarországon.

Dembinski nem ok nélkül haragudott Mieroslawskira, mert ez az 1831-iki lengyel forradalomról írt kis francia munkájában sértő módon írt róla.

Falkowski úgy vélte a dolgot elintézhetőnek, hogy Mieroslawski írjon bocsánatkérő levelet Dembinskinek, ki bizonyára kész lesz a sértést elfelejteni.

Mieroslawski ez időtájt nem volt Parisban s Falkowski csak most tudta meg a demokraták egyik beavatott emberétől, hogy Mieroslawski a badeni forradalmi kormánynak már majdnem lekötötte magát. Falkowski igyekezett a demokratákat meggyőzni, hogy Mieroslawskinak Magyarországon van helye s ott nagyobb szolgálatot tehet a lengyel ügynek, de ezek ellene voltak a tervnek és pedig tisztán pártérdekből, mert azt vélték, hogy Dembinski mellett Mieroslawski csak mellékes szerepet fog játszani, mivel a tábornok az Hôtel Lambert politikáját fogja támogatni ott is. Szerintök a magyar követ (Teleki) is inkább csak az arisztokrácia képviselője s mint Czartoryski tisztelője, ellensége a demokráciának.⁹⁹⁾

Mindeme ellentétek dacára a párt egy nagy része hajlandónak mutatkozott magyar szolgálatba állani, de az út nehézségei nem engedték a terv kivitelét. Még az öreg *Sierawski* és *Jerzmanowski* tábornok is kedvet kaptak és követni akarták Dembinski példáját,, de az okos Falkowski lebeszélte őket erről.¹⁰⁰⁾

Közben megérkezett Mieroslawski, aminek nagyon megörült Falkowski, mert remélte, hogy sikerül őt a magyar ügynek megnyerni. Nemcsak azért szerette volna őt erre reábeszélni, mert Kosuth nagyon lelkére kötötte ezt, hanem mint lengyel arra törekedett,, hogy Kossuth oldala mellett több lengyel legyen, kik Görgeynek lengyelelles irányát ellensúlyozzák.

⁹⁹⁾ Falkowski, II. 26. 1.

¹⁰⁰⁾ Falkowski, II. 44. 1.

Falkowski előadta Kossuth óhaját, de Mieroslowski rögtön közbevágott: „De mit csinálnék én ott, mikor már ott van Dembinski?“ Falkowski erre azt válaszolta, hogy Kossuth a vezérkarban ajánl neki ezredesi rangot azzal az ígérettel, hogy előlépteti őt, mihamielyt képességeit bebizonyította. „Hogy an fogadjam el — mondá Mieroslowski — az ezredesi rangot Magyarországon, hova csak a legnagyobb nehézségekkel lehet eljutni, mikor a badeniek itt a Rajna mellett lelkesedéssel hívtak meg fővezérnek?“

„De Magyarországon — felelé Falkowski — nemzeti célt szolgálna s ott mintegy kétezer lengyel van nemzeti lobogó alatt.“

„Ott van Bem és Dembinski — veté oda Mieroslowski —, hadd vezessék azok őket. Engem e két hatalmas ember semmihez sem engedne Magyarországon jutnom.“¹⁰¹⁾

Falkowski reábeszélései eredménytelenek maradtak, mert Mieroslowski nem fogadta el az ajánlatot s csak annyit mondott, hogy ha az oroszok Magyarországra törnek, lemond a badeni fővezérletről s Magyarországra megy.

A badeni kaland, — mánt előrelátható volt — nem sikerült Mieroslowski forradalmi csapatait a poroszok széjjelverték.

Ekkor az a gondolata támadt Falkowekinak, hogy ezzel a csapattal, — melynek helyzete most bizonytalanná vált — támadja hátba Mieroslowski az osztrákokat. Űgy gondolta a dolgot, hogy a hat-nyolcezer badeni önkéntessel erőltetett menettel egy éjjel el lehetne érní a Bodeni tavat, melynek partja mentén Tírolba törnének s így megosztlásra kényszerítének az osztrák sereget, amivel megkönnyítik a magyarok helyzetét. Az utánszállítást a bodeni tavon is lehetne eszközölni s Tírolban jóformán nem lévén hadsereg, könnyen előrejuthatna a kis hadsereg. E mellett számítani lehetne a csehek, olaszok, lengyelek és a bécsi németek támogatására is.

Ezt a tervét elmondta Mieroslowskinak, ki azonban még mindig bízott abban, hogy a badeni forradalom sikerrel fog jární 3 Falkowski kalandos tervét nem fogadta el.¹⁰²⁾

Falkowski szerepe ezzel lezáródott.

Dembinski január első napjában lépte át Magyarorszáq határát s néhány nappal később találkozott Kossuthal, kivel részletesen tárgyalt a helyzetről és a magyar-lengyel légió ügyéről. Kossuth

¹⁰¹⁾ Falkowski, II. 100. 1.

¹⁰²⁾ Falkowski, III. 107—108. 1.

kérdésére Dembinski ellene nyilatkozott a lengyel légió felállításának, de nem mondta meg Kossuthnak az igazi okot. Ő ugyanis attól tartott, hogy a lengyel, légió felállítása szövetséget hozhat létre Ausztria, és Oroszország között s az Magyarországra, végzetes lesz.

A legtöbb kérdésre nézve megegyeztek, csak a délszlávokkal szemben folytatott politikát nem helyeselte Dembinski, mert ő több engedékenységet ajánlott a szerbekkel és horvátokkal szemben, hogy a délen felszabadult erőkkel közösen fordulhassanak Ausztria ellen.¹⁰³⁾

Kossuth azonban hallani sem akart erről s valahányszor előhozta ezt Dembinski valósággal türelmetlen és ideges lett.¹⁰⁴⁾

Ismeretes, hogy Dembinski rövidesen hadtestparancsnokká lett s február elején átvette a magyar sereg fölött való parancsnokságot.

Mikor az április 1-1-iki függetlenségi nyilatkozat után az orosz beavatkozás veszedelme mind fenyegetőbbé lett, a kormány elhatározta, hogy Felső-Magyarországon önálló hadtestet állít fel, melynek főhadiszállása egyelőre Kassa lenne. A hadtest főparancsnokságát Dembinskire akarták bízni, de nem merték őt mindjárt felszólítani, mert tartottak tőle, hogy visszautasítja az egyszerű hadtestparancsnokságot. Dembinski hajlandó volt ezt elfogadni, mert az ügynek akart használni, csak azt kötötte ki, hogy *önálló* parancsnok maradjon.¹⁰⁵⁾

Kossuthal való tárgyalása alkalmával kifejtette tervét, mely abban állott, hogy mindaddig védő állást foglal el s hátráltatja az ellenség előrenyomulását, míg megfelelő erősítést kap, mellyel támadólag léphet fel. Azután megfelelő pillanatban *Galiciába tör* s nevének népszerűségére támaszkodva fegyverre szólítja fel a lengyeleket, hogy így ne csak az ellenség hátát fenyegetse, hanem az orosz hadaknak is gátat emeljen. E terv keresztülviteléhez, vagyis a lengyeltség fellazításához 12.500.000 fortra volna szüksége pengő pénzben. „Mihelyt. — monda Dembinski — elegendő lengyel föld lesz hatalmamban, azonnal első faldatom lesz, hogy egy lengyel országgyűlést hívjak össze, mely a magyar kormánynál tett kölcsönt elismeri s átveszi a lengyel nemzet budgetjébe.“¹⁰⁶⁾

Kossuth nem volt ellene a tervnek, de megjegyezte, hogy

¹⁰³⁾ Danzer. Td. 111. 48. 1.

¹⁰⁴⁾ Danzer, 236. 1.

¹⁰⁵⁾ Danzer, 234. 1.

¹⁰⁶⁾ Danzer, 235. 1.

csak akkor törjön be Galíciája, ha Felső-Magyarországot már teljesen megtisztította az ellenségtől.

— Mindez igen pompás dolog lenne, — folytat á Kossuth — és a tizenharmadfélmilliót megadhatnám önnek, nem kellene ahhoz se országgyűlés, se minisztertanács; csakhogy önnek be kellene érni magyar bankjegyekkel. Hiszi ön, hogy ezzel is tehet valamit?

— Nekem másnemű pénz nem is kellene, — felelé Dembinski — hadműveleteim majd megadják e pénzjegynek a kellő értéket.¹⁰⁷⁾

További beszélgetésük folyamán Dembinski kifejtette a magyar-lengyel szövetség szükségességét s azt mondta, hogy ha Magyarország állami önállóságra törekszik, akkor csak egy út áll előtte nyitva s ez a — Lengyelországgal való szövetség és a déli szlávokkal való őszinte kiegyezés.¹⁰⁸⁾

Erről azonban Kossuth csak úgy, mint előbb, hallani sem akart.

Dembinski végül még arra kérte Kossuthot, hogy Bulharyn ezredest osszák be hozzá, amit ez meg is ígért.

Másnap (ápr. 19.) már megkapta Dembinski az okiratot, mely őt az észak-magyarországi hadtest parancsnokává tette. Ennek első sorai így hangzanak: „Van szerencsém a Galíciával határos megyékben levő csapatok főparancsnokságát altábornagy úr önre bízni azzal a meghagyással, hogy Felsőmagyarországot az osztrák tartományokból fenyegető támadások ellen védelmezze, sőt ha célszerűnek látja, e tartományokba be is törhessen.“¹⁰⁹⁾

E sorok, valamint Kossuthnak a búcsúzáskor Dembinskihez intézett szavai: „Tehát várom altábornagy úr jelentését *Lemberg-*

¹⁰⁷⁾ Danzer 235. 1. Wysooki emlékirataiban szintén tesz említést e tárgyalásról. Szerinte Kossuth úgy nyilatkozott előtte Dembinski tervéről, hogy eliene van a rögtöni betörésnek, mert bár ennek előbb vagy utóbb úgy is meg kell történnie s a magyar kormány sem akarja azt megakadályozni, mégis ily gyenge sereggel káros volna mind a magyarokra, mind a lengyelekre. Jobban szeretné, lia a lengyelek s nem a magyarok lépnék át a határt, mert ez politikailag is célszerűbb és eredményesebb is volna. Ha Dembinski tábornok most csak magyarokból álló kis sereggel törne be Galíciába, annak semmi jó következménye nem volna, mert siettetné s talán előidézné az orosz beavatkozást. Végül lehetetlen addig a lengyeleknek segítséget adni, míg Magyarország Ausztriával van elfoglalva. Ily értelemben írt Dembiuskinek, de kéri Wysookit, hogy ő is beszéljen a tábornokkal. Pamietnik Generala Wysockiego, 66. 1.

¹⁰⁸⁾ Danzer, 236. 1.

¹⁰⁹⁾ Danzer, 254. 1.

ből vagy Krakóból,“ azt bizonyítják, hogy Kossuth komolyan vette a Galiciába való betörés tervét.

A kormányzó május 2-án Dembinskihez intézett levelében szemrehányást tesz neki, hogy haderejét még nem vonta össze Duklánál és a defenzíva helyett az offenzívát ajánlja neki.

Kossuth ezenkívül a Bukovinába való betörést is tervezte e erre nézve megkérdezte Bem véleményét.

Bem nézetét erre vonatkozólag megtudjuk Dembinskihez intézett leveléből, melyet május 6-án írt Temesvár közeléből. Szerinte *a betörés Galiciára nézve a legnagyobb szerencsétlenség volna*, mert alkalmat szolgáltatna a szerencsétlen földbirtokosok általános fölkoncolására, kiket az osztrák kormány a parasztok által bizonyára lemészároltatna.¹¹⁰⁾

Véleménye szerint jobb előbb Magyarország ügyét elintézni s Fiumét megszállani, hogy onnan kaphassák tisztjeiket s ama fegyvereket, melyeket Franciaország szolgáltatna. Akkor azután Dembinski Krakón át, ő (Bem) pedig Bukovinán keresztül foglalná el Galiciát.

Ő maga szívesen ajánlkozik arra, hogy Fiumét rövid időn belül megszerzi, mert ha a Bánságot elfoglalta, egyenesen Fiumének nyomul.¹¹¹⁾

Jellemző, hogy Ausztriában már január közepén beszéltek arról, hogy Bem Galiciába akar törni. Smolka Ferenc Kremsierből nevéhez írt leveleiben (január 13., 14., 15.) azt mondja, hogy nyugtalankodik, mert oly hírek járnak ott, hogy Bem már Galiciába

¹¹⁰⁾ Célzás az 1846-iki galíciai parasztlázadásra, melyet az osztrák kormány szított, hogy a lengyel nemesség nemzeti mozgalmát letörje.

¹¹¹⁾ Danzer, 265. 1. Bem francia nyelvű levelének erre vonatkozó része így hangzik: „Cher Général! Je vois avec bien du plaisir que l'on Vous a, confié un corps d'armée pour repousser au delà des Carnathes l'invasion autrichienne.

Monsieur le Gouverneur m'a fais l'honneur de me demander si l'invasion de notre coté par la Boukovine ne serait pas a vantageuse? J'ai répondu que, ne pouvant se faire actuellement avec des forces considérables, *cette invasion serait le plus grand malheur pour la Gallicie, car aile pourrait être le signal d'un massacre général des malheureux propriétaires du pays* que le gouvernement autrichien ferait égorger par les paysans.

Je crois donc, qu'avant l'invasion il faudrait terminer les affaires de la Hongrie, occuper Fiume, pour faire terminer par là nos officiers et des armes, qua la France nous donnerait qu'alors en entrant en Gallicie, Vous, Général, du coté de Cracovie, moi par la Boukovine, nous nous rendrions facilement maîtres de tout le pays.“ Danzer, 264. 1.

tört be, sőt hogy már közel van Lwówhoz (Lemberghez). Nem anyyira attól fél, hogy az oroszok beavatkozását fogja ez maga után vonni, mint attól, hogy a kormány népfölkelést fog szervezni, ami oly rablással és gyilkolással fog végződni, mint 1846-ban.¹¹²⁾

Természetesen e hírek alaptalanok voltak, de nagyon jellemző, hogy ilyenek keringtek niár akkor.

Említettük, hogy Kossuth május 2-ikán írt levelében még szemrehányásokat tett Dembinskihek, hogy késlekedik, de néhány nappal később már megváltoztatta álláspontját s ellenezte a Galíciába való betörést. Már említettük, hogy Wysockit kérte meg, beszélje le Dembinskit a tervről. Wysocki csakugyan felkereste a tábornokot Eperjesen s kifejtette előtte, hogy olyan kevés katonával, kik amellet még fiatalok és a lengyelek előtt idegenek, nem tanácsos e vállalatba bocsátkozni. Jobb lesz várni a lengyel légióra — melynek szervezése sűrűgösen folyik —, mert akkor számíthatnak a lengyel lakosság hazafias támogatására. Dembinski végre beleegyezett abba, hogy a lengyel légióra várjon, de szavát vette Wysockinak, hogy nem fogja elsőnek átlépni a határt, amit ez megígért s kijelentette, hogy csak ő vele és az ő vezetése alatt vonulna be Galíciába.¹¹³⁾ Wysocki itt már pro domo is beszélt, mert ő, ahol csak lehetett, előtérbe helyezte a lengyel légiót, melynek most parancsnoka lett.

Eközben a minisztertanács is foglalkozott e kérdéssel s azt határozta, hogy nem engedi meg Dembinskinek a Galíciába való betörést, azzal okolva meg határozatát, hogy ha a magyar seregek átlépnék az ország határait, az ellen az európai hatalmak tiltakoznának. A minisztertanácsban csak Batthyány Kázmér gróf külügyminiszter volt az egyedüli, ki Dembinski terve mellett szólalt fel.¹¹⁴⁾

A minisztertanácsot valószínűleg az a gondolat vezette e határozat hozatalában, hogy ez által elhárítják maguktól a már nagyon fenyegető orosz veszedelmet, melyet a Galíciába való betörés szinte automatikusan maga után vont volna.

Az öreg lengyel tábornokot roppantul bántotta és elkeserí-

¹¹²⁾ Dziennik Franciszka Smolki, 188—190. 1. Smolka Bemét kiváló mérész katonának tartotta, de annál rosszabb politikusnak. E tekintetben beszámíthatatlannak tartotta, ki nem tud reálisan gondolkodni s nem tudja a döntő és nagy befolyású eseményeket mérlegelni. Dziennik, 188. 1.

¹¹³⁾ Pamiętnik Gęnerala Wysockiego 67—68. 1. Dembinski erről a beszélgetésről egyetlen szót sem említ emlékirataiban.

¹¹⁴⁾ Danzer, 270. 1.

tette kedvenc tervének elejtése. «Szerinte az európai hatalmakra úgy sem lehetett számítani, csak az esetben várhatott volna Magyarország esetleg Francia- és Angolországtól valamit, ha számbavehető sikert mutathatott volna fel. Ő még akkor is ragaszkodott tervéhez, mikor az orosz beavatkozás biztos volt, mert szerinte ennek meglett volna az az előnye, hogy hátráltatta volna az oroszokat a Kárpátokon“ való átkelésben s ezzel Magyarország időt nyert volna.¹¹⁵⁾

Dembinski keserűen panaszkodik emlékirataiban, hogy Kossuth eleinte mennyire el volt ragadtatva tervétől, de mikor utána Görgey ment' be a kormányzóhoz s ellenkező érveket hozott fel, Kossuth ingadozni kezdett s Görgey — ki irigyelni kezdte az ő biztosra vehető sikereit Galíciában — keresztülvitte a minisztertanács ismeretes határozatát.¹¹⁶⁾

Dembinskit mé<e>; egy másik dolog is elkésérítette s ez a *lengyel légió* ügye volt. Ismeretes, hogy ő már Kossuthal való első találkozásokor (jan. 20.-án) ellenezte a lengyel légió szervezését^ mert ez szerinte az orosz beavatkozás veszedelmének teszi ki Magyarországot. Most pedig ép arról volt szó, hogy a magyar kormány megszervezi a lengyel légiót s Dembinskit teszi meg parancsnokává.

Nagyon lehangolta Dembinskit az a körülmény is, hogy a

¹¹⁵⁾ Danzer, 270. 1. A Galíciába való betörés tervét illetőleg a lengyelek nézetei megoszolnak. Vannak, akik helytelenítik ezt, viszont azonban nagyobb részük azt vitatja, hogy kár volt a tervet elvetni, inert eredménnyel járt volna. Bielinski Szeverin, aki szintén részt vett a szabadságharcban, hibázatta m un kajában (Polacy \\~ Turcyi po upadku revolueyi wegierskiej w r. 1849. Poznan, 1852) azt, hogy nem vitték keresztül Dembinski tervét, mert akkor Galíciában ,s a királyságban fölkelés támadt volna s az orosz azzal lett volna elfoglalva s nem mehetett volna Ausztriának segítségére. Szerinte legrosszabb volt a határozatlanság, mely a kormány intézkedéseit jellemezte abban az időben.

Weldyez említett művében hasonló állásponton van. Sajnálja, hogy a magyar kormány *nem* engedte meg nagyobb számú lengyelség részvételét a harcban, mert akkor a harctér lengyel területre tolódott volna át, s az orosz beavatkozás is elmaradt volna, mert az orosz a saját területén lett volna elfoglalva. („Je zahlreicher die Polen in Ungarn dastanden, desto eher hätte sich wie zu erwarten war, das Krigstkeater auch auf polnische Provinzen erstreckt. Abgesehen davon, dass in diesem Falle die Last des Krieges dem nngarischen Lande wäre erleichtert worden, wäre auch die russische Intervention unterblieben; denn Russlands Truppen hätten nicht in dem Augenblicke in fremdes Gebiet einrücken können, wo sie in dem ihrigen vollauf zu thun gehabt haben würden.“) *Weldyez. Id. m. 6. 1.*

¹¹⁶⁾ Danzer, 270. 1.

kormány Bulharyn ezredest mellőzve Wysockit nevezte ki tábornokká, holott Bulharyn fölötte állott Wysockinak, hosszabb ideje volt magyar szolgálatban s az 1830/31-iki lengyel fölkeléskor már alezredes volt, míg Wysocki csak alhadnagy.¹¹⁷⁾

Mindéhez járult még az is, hogy a lengyel légió szervezését Wysockira bízták, ami Dembinskit még inkább bántotta.

Az egyes magyar zászlóaljknál szétszórt lengyel csapatokat most Miskolezon egyesítették, hol Wysocki azok szervezésével foglalkozott. Tde jött *Tchórznicki* ulánusaival, *Tocisysk'i* kapitány egy svadron ulánussal. *E η giert* őrnagy 800 emberrel és még mások. *Idzikoüski* zászlóalja egy üteggel Kis-Szebenbe ment, hogy segítségére legyen Dembinskinek. *Korzelinshi* kapitány lovasai szintén a határon, Palocsán voltak. Az összes lengyel légionáriusok száma mintegy 2000 főre rúgott.¹¹⁸⁾

Ez időben naponkint érkeztek lengyel ifjak, túlnyomórészt nemesi származásúak, kik ezer veszély közepette, a legnagyobb fáradalmak közt, az éj homályában bujdosva a Kárpátok zordon bérci és fenyvesei közt, Magyarországba siettek, hogy felajánlják szolgálataikat a magyar-lengyel ügynek.

Aránylag legnagyobb számmal Krakóból jöttek *Kuczynski* vezetése alatt, de ezeket az Alsó-Kubinban állomásozó *Görgey* Armin őrnagy tartotta vissza, dacára a kormány ama rendeletének, hogy az egyes magyar csapatoknál szolgáló lengyeleket Miskolcra küldjék. Wysocki többször sürgette ezek továbbítását, de *Görgey* különböző ürügyek alatt folyton halasztotta ezt. Végre júniusban e csapat is egyesült a légióval.¹¹⁹⁾

A lengyel csapatok egyesítése nem ment gyorsan, mert az egyes csapatparancsnokok nem szívesen váltak meg tőlük, mivel általában el volt ismerve, hogy vitéz katonák voltak.

A lengyelek vitézségét elismerték oly férfiak is, mint Kossuth, Klapka és mások, de egyúttal panaszkodtak azok fegyelmetlensége miatt is, amivel annyi bajt okoztak a kormánynak.

Kossuth egy alkalommal így nyilatkozott Dembinski előtt: „Altábornagy úr! Az ön honfitársai úgy harcolnak, mint az orosz-lánok. Mindenütt például szolgálnak a vitézségnek, de őszintén

¹¹⁷⁾ Daazer, 271. Í.

¹¹⁸⁾ Pamiętnik Generala Wysockiego, 70—71. 1.

¹¹⁹⁾ Danzer, 279. I. Wysocki 72. 1. Dembinski emlékirataiban azt mondja, hogy *Görgey* Armin azért nem akarta e csapatot elbocsátani, mert mint írta, ez az egyetlen szakasz, melyre bizalommal támaszkodhatom“. Danzer, 279. 1.

bevallva, sokkal több bajt okoznak nekünk, mint egész hadseregünk: mindennap új követelésekkel állanak elő, mindennap új meg új veszekedés tör ki náluk, úgy hogy azt sem tudjuk, mit akarnak tulajdonképen. Ma azt követelik, hogy a magyar kormány szedje őket össze s alakítson belőlük egy lengyel légiót, holnap megint mást kíván mindegyik.¹²⁰⁾

Klapka hasonlóképen nyilatkozott, dicsérte vitézségüket a csatában, de kárhoztál ta azt a sok bajt és zűrzavart, amit neki okoztak.¹¹¹⁾

A lengyelek ősi hibája a pártviszály és a szét vonás csak úgy, mint nálunk magyaroknál, nagyban lerontotta a vitézség teremtete előnyöket.

Míg Kossuth lengyelbarát volt s a két nemzet szövetségét hasznosnak és szükségesnek tartotta, addig Görgey nem rokonszenvezett a lengyelekkel s ellenérzéssel szemlélte a lengyel légió alakulását. Lehet, hogy ez annak a surlódásnak volt következménye, mely Görgey és Dembinski közt fennállott. A két hadvezér nem sz en v ed h ette egy m á st.

Wysocki és Görgey közt jobb. v olt a viszony s úgy látszik, hogy Wysocki Görgeynek köszönhette tábornokká való kinevezését.¹²²⁾

Alig volt szervezve a lengyel, légió, Dembinski azt parancsolta Wysockinak, hogy az alakulófélben levő lengyel légiót tegye át Miskolcra Kassára, hogy így gyorsabban legyen kéznél, ha szüksége lesz reá. Wysocki azonban nem engedelmeskedett, arra való hivatkozással, hogy Kossuth Miskolcot jelölte ki, a lengyel légió gyülekező helyévé. Dembinski nem jelentette fel az esetet, mert — mint emlékirataiban mondja. — tudta, hogy panasza úgyis eredménytelen maradt volna.¹²³⁾

Az említett események és egyéb körülmények (mint Görgey főparancsnoksága) annyira, elkedvetlenítették Dembinskit, hogy felmentését kérte a kormánytól. Kérését teljesítette Kossuth s a

¹²⁰⁾ Danzer. 47. L

¹²¹⁾ Danzer. 66. 1.

¹²²⁾ Wysocki. 114. I. Wysocki emlékirataiban közli Görgeyvel való beszélgetését a lengyel légiót illetőleg, de ebből nem tűnik ki, hogy oly ellenséges érülettel volna iránta, sőt még ama reményének is kifejezést adott, mikor a lengyelek kizárólag suját hazájukért fogunk kezdhetni.

¹²³⁾ Danzer, 278. 1.

hozzá intézett levélben azt kérdezte tőle, mily módon fejezheti ki a nemzet háláját eddigi tevékenységéért s mit kíván a jövőre?¹²⁴⁾

A kormány Wysockit szemelte ki utódául, ki június 3-án azt a parancsot kapta, hogy adja át a lengyel légió vezetését, akinek akarja és siessen Eperjesre, hogy átvegye Dembinskitől az északi sereg főparancsnokságát. Egyidejűleg tudatták vele, hogy Dessewffy tábornokot adják oldala mellé, továbbá, hogy Bulharyn ezredest és Idzikowski őrnagyot minden parancsnokastul megfosztják, de megengedik nekik, hogy a légióban maradjanak.¹⁴⁰⁾

Wysocki rögtön Eperjesre s onnan Demeteré utazott, hol Dembinski tartózkodott. Maga elismeri, hogy küldetése nagyon kényes volt, de Dembinski megkönnyítette helyzetét, mert maga hozta elő elbocsátásának ügyét, kijelentve, hogy azért nem akar megmaradni, mert nem hallgatnak tanácsaira s mert nem akar tökéletlen parancsokat végrehajtani. Különben még egy tervet adott be, de eddig nem kapott reá választ. Erre Wysocki megjegyezte, hogy hisz akkor legjobb, ha továbbra is megtartja a parancsnokságot s ő is ily értelemben fog a kormánynak írni s maga visszatér Miskolcra, hol még sok dolga van.¹²⁶⁾

Eperjesre érve levelet írt a kormánynak, melyben Dembinski felmentését szerencsétlen gondolatnak mondta, mert a sereg és a nép bízik benne s azért is, mert ha a lengyel légióval Dembinski vezetése alatt Galíciába tör, akkor az összes pártokat egyesítik. Ezért kéri a magyar kormányt, hogy az északi sereg parancsnoka maradjon továbbra is Dembinski. a lengyel légió vezetését pedig bízzák reája.

Úgy látszik. Wysocki örömet fogadta el a kinevezést s hízelgett neki s kitüntető megbízatás, de — mint emlékirataiból is kitétnik — maga is restelte, hogy át kell vennie Dembinskitől a vezetését, mert úgy érezte, hogy ez méltatlanság volna.¹²⁷⁾

¹²⁴⁾ Danzer, 291. 1.

¹²⁵⁾ Wysocki, 76. I.

¹²⁶⁾ Wysocki, 77. 1.

¹²⁷⁾ Wysocki. 77. 1. Dembinski a következőkép mondja el Wysocki látogatását: „(Wysocki) Demeteré érkezett s áradozó szavakkal mondta el, hogy nem méltó engem helyettesíteni hogy haladéktalanul megírja a magyar kormánynak, hozzám pedig ama célból jön, hogy velem erről értekezzen. Természetesen azt feleltem neki, hogy ha ez lenne szándoka, demetei útja fölösleges s hogy ama levelet Miskolcra is megírhatta volna; sőt az lett volna tulajdonképen kötelessége, hogy a parancsnokságtól vonakodását futár xltján rögtön közölje a kormánnyal. De mivel csak most határozza el magát ezen

Wysocki eperjesi levelére azt válaszolta Kossuth, hogy vegye át rögtön az északi hadsereg vezetését, mert Dembinski semmi körülmények közt nem tarthatja meg a parancsnokságot. Csatolva volt hozzá *Görgey* levele, melyben elég fanyar módon nyilatkozott Dembinskiről s tudatta Wysockival, hogy jó modora — mely Dombi nskinél hiányzik — bírta reá a minisztériumot, hogy reá bizzák e hadtest vezetését.¹²⁸⁾

Wysocki most végleg elhatározta, hogy elfogadja a parancsnokságot, mert fontosnak tartotta azt, hogy a határszéli hadtest lengyel ember kezében legyen. Június közepén Wysocki csakugyan át is vette Dembinskitől a parancsnokságot, melyet az egész nyugodtan átadott neki. Wysocki kiemeli emlékirataiban, hogy Dembinski nagyon nemesen bánt vele, mert látva nehéz helyzetét a túlnyomó ellenséges erővel szemben, maga írt — már felmentése után — levelet a kormányhoz, melyben kéri ezt, hogy mielőtt gyorsabban küldjenek erősítéseket Wysockinak, mert különben vissza kell vonulnia. Dembinski azután kijelentette, hogy többé már nem avatkozik semmibe, hanem útlevelet vesz és visszatér Franciaországba; hol nyugodtan akarja élete hátralévő részét tölteni.¹²⁹⁾

Wysockinak első dolga volt, hogy a lengyel légiót gyors menetben Eperjesre rendelje, mely csakugyan meg is érkezett, de az oroszok túlnyomó erejével szemben gyenge volt a hadtest és Wysocki szerepe már csak arra szorítkozott, hogy elrendelje a visszavonulást.

A katonai segítségen kívül azonban még politikai szerepet is játszott a lengyelség a magyar szabadságharcban. Ez a tevékenység főleg *Czartoryski* Ádám herceg személyéhez fűződik. Említettük már, hogy az ő politikai eszménye a magyaroknak a szlávokká váló kibékítése volt. Czartoryski herceg már 1848. őszén t?tt lépéseket arra nézve, hogy kedvenc tervét keresztülvigye, de ez a magyar kormány ellentállásán hajótörést szenvedett. A herceg azonban kitartóan tovább dolgozott ez irányban s várt az alkalomra,.

lépésre, ez a világ előtt úgy tűnnék fel, hogy arra csakis az én rábeszélésem következtében hajlott. Danzer, 292. 1. Az igazság kedvéért meg kell említeni, hogy Wysocki még a találkozás előtt írt Kossuthnak, melyben tudatja, hogy csak ideiglenesen fogadja el a vezetését, míg Dembinskivel tárgyal. Wysocki, 76. lap.

¹²⁸⁾ Wysocki. 79. 1.

¹²⁹⁾ Wysocki. 80. 1. Mint tudjuk. Dembinski nem hagyta el az országot, hanem a, vezérkar főnökévé, majd fővezérré lett.

mikor tervét megvalósíthatja. Segítségére volt ebben Teleki László gróf, kinek szélső szabadelvű felfogása a nemzetiségek jogait illetőleg nagyon kedvezett Czartoryski terveinek.

Midőn a magyar nemzet erő kifejtése már nagy próbára volt téve s mikor az orosz beavatkozás veszedelme Damoklesz kardjaként függött a nemzet fölött, a magyar kormány sem idegenkedett a délszlávokkal való megegyezés gondolatától, mert azt remélte, hogy így legalább délen szabadul meg az ellenségtől s akkor egész erejével az osztrákok és oroszok ellen fordulhat.

Azonban Teleki felfogása és a kormányé közt nagy különbség volt.

1849. április havában, már a függetlenségi nyilatkozat után Teleki tudatta a magyar kormánnyal, hogy sikerült neki Magyarország nevében szövetséget kötnie — Rieger Lászlóval, a csehek vezetőjévé. Méltán csodálkozhatik az olvasó, hogy volt lehetséges a magyarok egyik legelkeseredettebb ellenségével tárgyalásokba bocsátkozni s másrészt miképp magyarázható meg, hogy a magyarfaló Rieger szóba állt a magyar nemzet képviselőivel?

Rieger ugyanis a kremsieri gyűlés feloszlata után beálló centralista reakció bosszújától félve külföldi útra indult s elfogadta Czartoryski herceg meghívását Parisba. A herceg ugyanis remélte, hogy sikerül az osztrák kormánnyal összejördült Riegert kibékíteni a magyarokkal s ezzel erőforrást szervezni Lengyelország felszabadításához.

Sikerült neki tárgyalást létesíteni Teleki gróf, Rieger és a Londonból Parisba hívott Pulszky Ferenc között.¹³⁰⁾ A tárgyalások főleg két kérdés körül csoportosultak és pedig egyrészt, hogy Rieger vállalja el a magyarok és szlávok közt való békeközvetítést s másrészt, hogy rendszeres szövetséget kössenek a magyarok és csehek közt. Ez utóbbi valószínűleg a Teleki eszméje volt.

A magyar és cseh álláspont összeegyeztetése azonban szerfelett nehéz volt, mert Rieger programja összeegyeztethetetlen volt a magyar állam eszmével. Az ő terve ugyanis teljesen szétdarabolta volna Magyarországot. A tótoklakta Felső-Magyarországot Csehországához akarta csatolni, a kis orosz lakosságú, északkeleti megyéket a lengyel tartományhoz, Horvátország a szerb vajdasággal és Dalmáciával az illír tartományt alkotta volna, Erdély túlnyomó részéből pedig oláh tartományt akart szervezni.

¹³⁰⁾ Pulszky F. Id. m. 275. 1.

Elképzelhető, hogy ily körülmények közt Czartoryski herceg helyzete, ki mindenáron kiegyezést akart létesíteni a magyarok és csehek közt, rendkívül nehéz volt. Teleki maga, ki a nemzetiségi jogok elismerése mellett volt, nem botránkozott meg annyira Magyarország szétdarabolásának terve hallatára,¹³¹⁾ mint Pulszky, ki az ország feloszthatatlanságát hangoztatva, tudni sem akart róla. Teleki inkább az ellen tiltakozott, hogy a Rieger-féle föderatív államnak a Habsburgok legyenek urai.¹³²⁾

Hosszú rábeszélés után Rieger lemondott a délszláv állam, az oláh tartomány létesítéséről és az északkeleti megyék elszakításáról, de Felső-Magyarországot makacsul Csehország számára követelte.

Czartoryski herceg azonban nem vesztette el türelmét, hanem sikerült annyira megpuhítania Riegert, hogy ez a következő feltételekbe ment bele: Ha a magyar kormány a magyarországi szlávoknak és oláhoknak teljes nemzeti egyenjogúságot biztosít minden tekintetben, akkor a csehek elismerik Magyarország feloszthatatlanságát és sérthetlenségét és elvállalják a magyarországi szlávokkal és oláhokkal való kiegyezés közvetítését. Ezzel szemben Magyarország kötelezi magát arra, hogy támogatja a cseheke bécsi kormánnyal szemben állam jogi igényeiknek keresztülvitelében s mindkét nemzet kölcsönösen biztosítja egymás állami függetlenségét, szabadságát és területi sértetlenségét.¹³⁰⁾

A megállapodásokat nyolc pontban írásba is foglalták s aláírták, de ezzel azután az egész tervezett magyar-cseh szövetség b is fejeződött, mert nem volt reális alapja s mert csak egyes férfiak köztlék a maguk szakállára. Rieger nem képviselte a cseh népet s Teleki nem fejezte ki a magyar kormány álláspontját.¹³⁴⁾

Sokkal komolyabb volt Czartoryski hercegnek ama fáradózása, mely a magyaroknak a szerbekkel való kibékítését célzta,

¹³¹⁾ Pulszky említi munkájában, hogy a nemzetiségi eszme hóbortja volt Telekinek. Politikájának alapelve az volt, hogy minden nemzetiségnek joga van önálló nemzeti életre, sőt territóriumra is. Ebben annyira ment, hogy azt mondta 1851-ben, hogy Erdély általános szavazata fog dönteni afőlélt, hova tartozzék Erdély, Magyarországhoz-e, Romániához, vagy független legyen-e. Pulszky Id. m. 256. 1.

¹³²⁾ Alter 143. 1.

¹³³⁾ Alter, 144. 1.

¹³⁴⁾ Pulszky, 272. 1. Pulszky elejétől fogva nem vette komolyan e tárgyalásokat. „Végre megkötöttük — mondja — ezen alapon a békét, én pedig csodálkoztam, hogy komoly férfiak miért játszanak ily komédiát.“

mert a szorongatás napjaiban a magyar kormány sem idegenkedett teljesen e gondolattól s a szerbek is hajlottak a békére.

Czartoryski herceg még 1848. őszén küldé Bystrzonowski ezredes Horvátországba és Szerbiába, hogy a délszlávok és a magyarok közt közvetítőül lépjen fel. Tudjuk, hogy Kossuth és a magyar kormány hosszú ideig hallani sem akartak a szerbejt követeléseiről, mert ezek a magyar állam egységét veszélyeztették volna, de midőn mind jobban tornyosultak a sötét felhők hazánk felett, a magyar kormány ez irányban is kísérletet tett, annál is inkább, mert a szerbek sem idegenkedtek tőle s már a kápolnai csata után ajánlatokat tettek Batthyány Kázmér gróf külügyminiszternek.

A magyar kormány megbízásából Teleki érintkezésbe lépett Czartoryskivel, ki ily értelemben adott utasítást belgrádi megbízottjainak. A megbízottak írásos meghatalmazást kaptak Telekitől a tárgyalásokra.

Ez időben a délmagyar országi harcokat *Veresei* tábornok vezette, kit Bystrzonowski, a lengyel megbízott felkeresett táborában, hogy a szerbek feltételeit vele közölje.¹³⁵⁾ E feltételek megfelelték Teleki utasításainak, ki mint ismeretes, a nemzetiségekkel szemben rendkívül engedékeny volt.

A szerbek a feltételek elfogadása esetére készeknek nyilatkoztak 6000 főnyi sereggel segíteni a magyarokat Ausztria ellen.

Perczel előzőkenyen fogadta Bystrzonowskyt s hajlandó volt a szerbek kívánságairól tárgyalni, melyek a szerb vajdaság elismerésére s a délmagyarországi szerbek nemzetiségi jogainak biztosítására vonatkoztak.¹³⁶⁾

A kibékülés már majdnem biztosnak látszott,¹³⁷⁾ s a szerbek

¹³⁵⁾ Danzer, 342. l.. Wysocki, 94 l.

¹³⁶⁾ Wysocki, 95. j.. Danzer :342-343. l.

¹³⁷⁾ Teleki levele Pulszkyhoz 1849. jun. 25.: „Czartoryski levele szerint csakugyan közel állunk már az egyezséghez a szerbekkel. P. . . Kolmann ezredes által tett propositiókat, melyeket a szerbek hajlandók elfogadni, ú. m.: Vajda és Vojvodina, beladminisztráció, nemzeti kongresszus. Czartoryski ,is meg van elégedve; . . .“ Pulszky, 312. l.

Mennyire törekedett Czartoryski megegyezést létesíteni a magyarok és a szlávok közt s mennyire sürgette azt, mikor az orosz veszedelem már elháríthatlan volt, látjuk leveléből, melyet június 5-én Dembinskinek írt: „ . . . le moment périlleux -approche déjà il est arrivé. Les troupes russes commencent á opérer de concert avec les Autrichiens . . . Je suis sûr, général d'après les déclarations de l'écrit publié par vous, que vous avez pas cessé de vouloir la conciliation avec les slaves. La justice le commande, l'intérêt des Madgyars nous y force, ainsi que leur sécurité pour l'avenir, leur salut pour le présent

előkészületeket is tettek a légió szervezésére, amikor több körülmény közbejövetele megsemmisítette a tárgyalásokat. Perezel ugyanis a békealkudozások folyama alatt megtámadta a ti teli fennsíkot, ami annyira elkeserítette a szerbeket, hogy többé gondolni sem akartak a tárgyalásokra. Ehhez járult még az orosz seregek közeledé» is, ami bátorságot és reményt öntött beléjük s még fokozottabb követelésekkel állottak elő. A zavarosban ott halászott Ausztria is, amennyiben a szerb táborok telve voltak osztrák letekkel,¹³⁸⁾ kik még jobban szították a gyűlöletet a magyarok ellen s minden erejükkel igyekeztek megsemmisíteni a békealkudozóso hat. Mikor Bystrzonowski visszatért a szerb táborba, majdnem áldozataul esett az osztrák tisztek bosszújának és csak *Knicsanin* tábornok mentette meg őt.¹³⁹⁾

Bystrzonowskin kívül még *Zamoyski* Vladiszláv gróf is szerepelt, mint Czartoryski herceg politikájának exponense, de már csak az utolsó felvonáshoz érkezett. Ő ugj^anis résztvett az olasz szabadságharcban s a béke megkötése után Konstantinápolyon és Belgrádon keresztül jött Magyarországra s mint ezredes részt vett a szabadsági,::: utolsó ütközeteiben. Jellemző, hogy Dembinski nem szívesen látta Zamoyskit, mert tartott tőle, hogy jelenléte rossz hatással lesz az erősen demokratikus színezetű lengyel légióra.¹⁴⁰⁾

A szerbekkel való kibékülés terve tehát meghiúsult. Itt is majdnem hasonló volt az eset, mint a cseh-magyar szövetség tervénél, hogy t. i. Teleki túllőtt a célon és oly messzemenő meghatalmazást adott Czartoryski megbizottjainak, ami nem egyezett a magyar kormány nemzetiségi politikájával.

Június első napjaiban utazott a fiatal Andrássy Gyula gróf a magyar kormány konstantinápolyi követe a török fővárosba s útközben Belgrádban megfordulván, értesült a Teleki által felhatalmazott lengyel közvetítők békítő munkájáról, mely a debreceni körét la possibilite d'uneneureuse defense contre le forces immenses de nos ennemis, qui s'accroissent de plus en plus et même en cas de succès, ne seront pas

vaincues' d'un coup ... Si vous consentez á réaliser promptement ce désir, vous rendez un grad service aux Madgyars et au royaume de Pologne. Une manière d'agir equitable autant, que noble et prudente procurera aux Madgyars, après la victoire, une gloire européenne et sera pour eux d'un grand profit.“ Tolstoy, Relation des operations de l'armée russe en Hongrie. Paris, 1850. 189—190. 1.

¹³⁸⁾ Wysocki, 95. 1.

¹³⁹⁾ Wysocki, 95. 1.

¹⁴⁰⁾ Danzer, 333. 1.

mány előtt kevésbé volt ismeretes. Andrássy helyzete nehéz volt, mert Gzartoryski és Teleki emisszáriusainak messzemenő ígéretei felcsigázták a szerbek reményeit s ily viszonyok közt óvatosan kellett a szerbek reményeit lehűteni. Azért csak általánosságokra szorítkozott Andrássy, kijelentve, hogy a magyar kormány barátságos viszonyban akar élni a szomszéd szerb néppel, hogy megadhatja azt, ami a szerb nép szabad fejlődéséhez szükséges, de a magyar állam egységét és területének oszthatatlanságát nem szabad érinteni.¹⁴¹⁾ Ebből a szerbek láthatták, hogy a magyar kormány álláspontja nem egyezik az emisszáriusokéval s ez is hozzájárult ahhoz, hogy a kiegyezés nem jött létre.¹⁴²⁾

Nem hagyhatjuk itt említés nélkül a lengyel emigráció másik politikai árnyalatának, a Gzartoryski herceg politikai nézeteivel c. ítéletes demokráta pártnak magyarbarát álláspontját, mely a „*Demokrata Polski*“ c. lap rokonszenves cikkeiben is nyilvánult. Az említett lap 1849. június 23-iki, július 13-iki és 28-iki számában „*Polska i Wegry*“ (Lengyelország és Magyarország) c. cikk jelent meg, melyet valószínűleg a nagy szerepet játszó lengyel emigráns, Worcell Szaniszló gróf írt.

E cikkben azt írja a többek közt a szerző, hogy a Moldvától a Száváig elhangzott a jelszó: „Hajrá a magyarokra!“ Egyedül a lengyeleken nem fogott e ragadós szláv betegség, egyedül a lengyelek kerültek ki a horgot, mellyel a csehek a tótok^ a horvátok a szerbek és rutének jóhízeműségére halásztak akaratlanul is Ausztria és a dinasztia javára. „Nem üres, — írja tovább — 99m véletlen rokonszenv, hanem nyolc évszázad története kapcsolja a magyarokat a lengyelekkel; közös vereségek és közös győzelmek, közös hatalom és közös, bár nem egyidejű megaláztatás kapcsolja őket össze; köti őket az európai misszió teljesítésének hosszú közössége.“

Azután részletesen foglalkozik Magyarország földrajzi és néprajzi viszonyaival s azt mondja, hogy Magyarországon nem voltak elnyomva a nemzetiségek, csak társadalmi tekintetben volt kü-

¹⁴¹⁾ Wertheimer, Andrássy Gyula gróf, I. 28—29. 1.

¹⁴²⁾ Hogy Czartoryski herceg mily őszintén óhajtotta a délszlávoknak a magyarokkal való kibékülését, bizonyítja az is, hogy midőn Kuslan a belgrádi „Slovenski Jug“ szerkesztője pénzt és fegyvereket kért Czartoryskitól Jellachich ellen, kit halálosan gyűlölt, a herceg csak azon feltétel alatt volt hajlandó azt adni, ha Kuslan és hívei lengyel vezérelt alatt a magyarokkal szövetkeznek. Midőn Andrássy erről értesült, sietett Kuslannal közölni ama feltételeket, melyek alapján Magyarországgal szövetkezhetnének. A szövetség azonban még sem jött létre. Wertheimer, I. 32. 1.

lönbség, mert a nemesség uralkodott ott s a magyar paraszt semmivel sem volt szabadabb, mint a tót vagy az oláh. Alaptalan az a vád, mintha a magyarok a szlávok megsemmisítésére törekednének és nyelvüktől meg akarnák őket fosztani. Erre nem gondolnak a magyarok s ha talán az utolsó években történtek ily kísérletek, azok a cseh írók panszlavisztikus törekvéseire vezethetők vissza, akik a magyarországi tótok hívatlan prókátorául tolják fel magukat.

S mikor uszították a csehek a szlávokat és kiáltották: *pereai Hungária?* Abban az egyetlen kedvező időpontban, mely a fehérhegyi csata óta fölsillant számukra az osztrák járom lerázása, abban az időpontban, midőn a magyarok szétszakították a láncokat, melyek Ausztriához szorították s mikor a jobbágyág eltörlésével az egyenlőség és a testvériség biztosítékát nyújtották.

Kifejti végül, mily nagy jelentősége volna Európa keletén egy lengyel-magyar államszövetségnek s felhívja úgy a magyarokat, mint a szlávokat, hogy közösen harcoljanak a szabadságért.¹⁴³⁾

Ezt a gondolatot propagálta különben Mickiewicz Ádám is, ki az általa szerkesztett „*La tribune des peuples*“ c. folyóiratban kiáltványt intézett a magyarokhoz ily értelemben.¹⁴⁴⁾

Most pedig elérkeztünk a szabadságharc lengyel-magyar kapcsolatainak legfontosabb pontjához, az orosz beavatkozás kérdéséhez. Mily rugók idézték elő az orosz beavatkozást? Mi bírta reá Miklós cárt, hogy fegyveres segítséget küldjön Ausztriának? Volt-e benne része a lengyel segítségnek vagy nem s ha igen, mennyiben?

Előadásunk során már többször említettük, hogy az orosz beavatkozás veszedelmének gondolata állandóan ott lebegett Kossuth, Dembinski, Bem és mások szeme előtt. Ezért voltak ellene a lengyel légiónak s akarták azt csendben, titokban, észrevétlenül szervezni, nehogy magukra haragítsák az oroszot. Ez a törekvés vörös fonálként húzódik végig az egész szabadságharcon. A magyar hadseregben küzdő lengyeleket csak nagy későn, akkor tömörítik légióvá, mikor már itt az orosz veszedelem, de még akkor is igyekeznek az oroszok előtt eltakarni, amennyire lehet, hogy a magyarok sorai közt lengyelek is küzdenek. Nagyon jellemző erre nézve Batthyány Kázmér gróf külügyminiszter levele Dembinskihez, melyben bőszenkodikva említi, hogy Wysocki a magyar kormánynak az orosz hadak parancsnokához írt levelét *lengyel* tiszt által küldte el, pedig ő lengyel tisztéről nem szólt levelében, hanem olyan alkalmas tiszt-

¹⁴³⁾ Dr. B. Limanovski, Stanislaw Woreell, Krakow, 1910. 241. 1.

¹⁴⁴⁾ II. ott, 243. 1.

ről, ki tótul is beszél valamit, hogy annál könnyebben végezhesse feladatát.¹⁴⁵⁾

Vegyük most bonckés alá a kérdést és vizsgáljuk, vajjon az alig kétezer lengyeliségnek részvétele okozta-e az orosz beavatkozást, vagy más és milyen rugók készítették I. Miklós cárt, hogy haidait a magyar szabadságharc letörése céljából indítsa útnak.

Ismernünk kell a cár lelkivilágát és politikai felfogását, továbbá a fiatal uralkodóhoz való viszonyát, hogy elhatározását megértjük. Tudjuk, hogy ő minden idők egyik legnagyobb autokratája s minden szabadabb szellemnek esküdt ellensége volt. Kérlelhetetlen ellensége volt minden oly mozgalomnak, mely a tekintély elve ellen irányult, lett légyen az az ő szent Oroszországjában vagy annak határain kívül. (Ez esetben azok közelében.) *Ez adja meg elhatározásának alaptónusát.*

Ő már a februári forradalom óta kardja markolatán tartja kezét, hogy készen legyen, ha a forradalmi mozgalmak tovább terjednének. Jellemző erre nézve, hogy 1848. március 7-ikén az udvari bálon e szavakkal fordult a cár tisztjeihez: „Uraim! legyetek készen, hogy lóra ültök!”¹⁴⁶⁾ íme a forradalom első hírére ő már kész fegyvert fogni, pedig hol van még akkor a magyar szabadságharc, hol a lengyel légión?

Mi sem jellemzi jobban az ő auto.krata gondolkodását, mint kiáltványa, melyet március 14-ikén (márc. 26.) adott ki a szabadelvű mozgalmak ellen, melyek Németországban és Ausztriában keletkeztek.

A kiáltvány így hangzik:¹⁴⁷⁾

„Mi, I. Miklós, császár és minden oroszok korlátlan ura

Kihirdetjük:

A hosszantartó béke áldásai után Nyugat-Európában hirtelen zavarok keletkeztek, mely mozgalmak a jogszerű államhatalmakat és minden társadalmi rendet megdöntéssel fenyegetnek.

¹⁴⁵⁾ Danzer, 285. 1. „C'est le gouverneur lui même, qui me dit d'envoyer cette lettre au Général Vysoczki, stationé à Miskolcz, avec le prière de l'expédier par un parlementaire. Je lui écrivis à ce sujet, mais il ne fut mellement question d'un officier Polonais dans ma lettre, mais uniquement d'un officier habile et qui sut un peu la langue slave pour mieux se tirer d'affaire. Je fus même étonné, quand le Général Vysoczki me repondit qu'il avait envoyé un officier Polonaise.

¹⁴⁶⁾ palkowski, 20. 1.

¹⁴⁷⁾ Falkowski, 21. 1.

Befészkelve előbb magát Franciaországban, onnan a szomszédos Németországba terjedt el gyorsan a lázadás és fejetlenség, mely mindjobban durván elbarapószik és növekszik abban az arányban, ahogy a kormányok engedményeket tesznek neki; ez a pusztító áram már elérte végül a velünk szövetséges osztrák császárságot és porosz királyságot. Jelenleg már nem ismer batárt alávalóságuk s örülségükkel fenyegetik már a mi Istentől reánk bízott Oroszorszá-
gunkat is.

De nem lesz ám úgy!

Követve igazhitű őseinknek szent példáját, segítségül híva a Mindenható Istent, készek vagyunk arra, hogy ellenségeinkkel találkozzunk, bárhol állanának is és nem kímélve magunkat, elválaszthatatlan szövetségben szent Oroszországunkkal fogjuk védeni az orosz hírnevet és határainknak sérthetetlenségét.

Meg vagyunk győződve róla, hogy minden orosz, minden hű alattvalónk követni fogja urának hívását, ősi jelszavunk: a hitért és hazáért! utat mutat nekünk a győzelemhez s akkor vallásos há-
lánk érzelmével csak úgy, mint most szent érzellemmel kiáltjuk mindnyájan:

Velünk az Isten, tudjátok meg ezt nemzetek és alázkodjatok meg, mert velünk van az Isten.

Kelt Pétervárt, március 14-ikén (26-ikán).

Miklós.“

E sorok bizonyítják, mennyire félt I. Miklós a forradalomtól s hogy kész volt azt országa határain kívül is elfojtani, nehogy a forradalmi elvek előbb-utóbb az ő birodalmában is gyökeret találjanak verni.

Hogy az elvi álláspont nagy szerepet játszott a cár elhatározásánál, bizonyítja az a kijelentés, melyet az orosz külügyminiszter 1856-ban *Cavour* ügyvivőjének *Dabormidának* tett, hogy „Oroszország soha többé Európában a végett, hogy elvet segítsen diadalra, interveniálni nem fog.“¹⁴⁸⁾

Az orosz történetírók és publicisták elítélik a cárt a „lovagiasságért“, mellyel az osztrák császárnak segítséget nyújtott. Nem annyira lovagiasság, mint a forradalomtól való félelem volt ez és

¹⁴⁸⁾ Pester Lloyd, 1887. 85-ik és következő számai; Görgey látván, 1848. és 1849-ből. Budapest, 1888. II. 441. 1.

részben az a számítás, hogy ha, most Ausztriának szolgálatot tesz, barátot szerez magának, ki keleti terveit elő fogja segíteni.¹⁴⁹⁾

Nincs azonban kizárva, hogy a cár a fiatal uralkodót szerette s mintegy gyámoltjának tartotta, A cár már a márciusi bécsi napok után hajlandó volt segíteni Ausztriát, ha arra reá szorulna. Lehet, hogy e szándéka az 1833-iki münchengrätzi találkozóra vezethető vissza, midőn a cár a még trónörökös Ferdinándnak féltérdre ereszkedve megesküdtött, hogy segíteni fogja Ausztria jövődöbeli uralkodóját.¹⁶⁰⁾

Midőn *Windischgrätz* herceg, — ki szemtanuja volt a jelenetnek — 1837-ben Pétervárt jelen volt a lovassági hadgyakorlatokon, ezt mondta neki a cár: „Tekintse ön e csapatokat az önök tartalék! gyanánt.“¹⁵¹⁾

Hasonlóan nyilatkozott a cár *Vilmos* főherceg előtt, ki 1848. decemberében Pétervárt járt: „Én nem érzem magamat hivatva arra, hogy őt (t. i. a császárt) befolyásoljam vagy tanácsaimat reá-erőszakoljam; ő azonban mindenkor készen fog engemet találni, vaiahányszor szüksége lesz reám.“¹⁵²⁾

A beavatkozás gondolata tehát már ott élt a cár lelkében,, pedig alig indult meg a szabadságharc. Erről már a külföldön is tudtak, hisz *Guwot*, ki az orosz diplomácia képviselőivel való összeköttetéseinél fogva s az orosz politikába mélyen beavatott *Lieven* hercegnével való ismeretsége révén az orosz ügyek állásáról jól volt értesülve, már 1848. év decemberében inonda *Szalay* Lászlónak: „Uram, igazítsák el önök viszályaikat Ausztriával, különben nyakukra megy az orosz intervenció.“¹⁵³⁾

Ugyanezt bizonyítja ama körülmény is, hogy a bécsi angol követ, Ponsonby lord, már 1848. novemberében jelentette kormánynak, hogy Oroszország be fog avatkozni a harcba. Ausztria érdekében.¹⁵⁴⁾

¹⁵⁴⁾ Cruseustolpe—Volckhaisien. Der russische Hof von Peter I. bis

¹⁵³⁾ Gelich R., Magyarország függetlenségi harca 1848—1849-ben. Budapest. 1885. III. 343. 1.

¹⁵⁴⁾ Gelich, Id. m. III. 344. 1.

¹⁵⁵⁾ Gelich, Id. m. III. 353. 1.

¹⁵³⁾ Horváth M. Magyarország függetlenségi harcának története 1848. és 1849-ben. Genf, 1865. III. 5. 1.

¹⁵⁴⁾ Cruseustolpe—Yolckhausen. Der russische Hof von Peter I. bis auf Nicolaus I. Hamburg, 1860. IX. kötet, 5. 1.

Tolsztoj az orosz beavatkozásról írt munkájában¹⁵⁵) azt mondja, hogy a cár elhatározása, két főindító okra vezethető vissza. egyrészt az osztrák kormány kérésére, melyhez régi szövetség kötötte és másrészt annak a szükségére, hogy saját maga határait védje. Szerinte Oroszország becsületbeli köteletségének tett eleget szövetségesével szemben (un devoir d'honneur envers un allié), midőn Magyarországot az ő törvényes uralkodójának visszaadta, az osztrák terület integritását megvédte s ezzel a bécsi kongresszus kötelezettségeinek eleget tett.¹³⁶)

Ugyancsak Tolsztoj említi, hogy az orosz beavatkozásnak volt köszönhető a törvényesség és jog visszaállítása abban az országban, hol a lázadás szelleme oly durván megsértette azt (clans ce pp.vs où l'esprit de révolté les avait si violemment outragés.¹⁵⁷)

Ha nem is tartjuk egész őszintének a cár sorait, melyeket *Vasshjevics* tábornagyhoz intézett, mégis felemlítjük, mert jellemzők a cár gondolkodására. Azt írja ugyanis 1849. április 23-ikán Paszkjevicsnek, hogy vezesse a sereget újabb dicsőségre, nagylelkű segítségadásra (na novoju szlavu, na vjelikodusnuju pomoscsi.¹⁵⁸)

Ez adatokból látjuk, hogy az orosz cár ab ovo el volt tökéelve, hogy ha szükséges, segítséget nyújt a magyar „lázaság“ leverésére. E segítséget azonban az osztrákok sokáig vonakodtak elfogadni és

¹⁵⁵) J. Tolstoy. Relation des opérations de l'armée russe en Hongrie. Paris, Impf. Cosson, 1850.

¹⁵⁶) Cette intervention se fondait sur deux motifs principaux, tous deux également légitimes: le devoir qu'imposait à la Russie la demande formelle et instante de secours du cabinet autrichien, avec lequel elle est unie par les engagements d'une ancienne alliance et le droit positif, que lui conférait la nécessité de pourvoir à sa propre défense. Tolstoy, Id. m. 183. 1.

En prêtant le concours de ces armes à l'Autriche, la Russie n'a donc fait que remplir un devoir d'honneur envers un allié et user du droit que lui, conférait incontestablement le soin de sa propre conservation. Ecarter les dangers qui menaçaient la sécurité des ces frontières, faire rentrer la Hongrie sous l'obéissance de son souverain légitime et maintenir l'intégrité du territoire autrichienne, telle qu'elle garantissaient les stipulations de traité de Vienne, voilà le seul intérêt dont se soit inspiré sa politique, dans la question hongroise. Tolstoy, Id. m. 196. 1.

¹⁵⁶) Tolstoy, Id. m. 178. 1.

¹⁵⁸) Князь Щербатовъ. Генераль-фельдмаршалъ князь Паскевичъ его жизнь и дѣятельность. Томъ шестой. 1848—1849. гг. С.-Петербургъ, 1899. 66. 1.

csak akkor határozták el magukat erre, mikor a diadalmas tavaszi hadjárat már Bécsset kezdte fenyegetni.¹⁵⁹⁾

Bár a fent említett okok elegendők voltak arra, hogy a cár beavatkozzék s nyilatkozatai igazolják, hogy ő már 1848. tavasza óta fegyverkezett s leste a pillanatot, mikor verhesse le a'fölkélest, mégis tagadhatatlan, hogy a lengyel kérdés is szerepet játszott elhatározásában, de meggyőződésem, hogy a lengyelek részvétele nélkül is mindent elkövetett volna, hogy a magyar „forradalmat“ leverje, mint azt manifesztumának szelleme is mutatja, mert tudta, hogy egy sikeres forradalom esetén a lengyelek is vérszemet kapnak, mint az 1831-ben volt.

A lengyel kérdés nagy gondot és sok aggodalmat okozott Miklósnak, az bizonyos. Már 1848. március 13-án (25-én) egy nappal kiáltványának kiadása előtt írja Paszkjevicsnek, hogy bár a bécsi események külsőleg elcsendesedtek, nem hisz nekik, hogy ismeretes előtte a krakói felkelés, a párisi lengyel légió, továbbá értesült róla, hogy *Lamartine* Lengyelország feltámasztását ígerte a lengyeleknek. Tudja, küzdelem vár rá. Megüzentette Londonba, hogy egy hajszálnyira nem enged jogaiból. „Hallatlan dolog volna — írja — ha Ausztria és Poroszország oly szemtelenek volnának és proklamálnák Lengyelország, feltámasztását, de annál rosszabb reájuk. inert akkor Lengyelország a miénk lesz és nem másoké.“¹⁶⁰⁾

A lengyel kérdés nem hagyja őt nyugodni és sok keserű órát okoz neki. Feszült figyelemmel kíséri az európai eseményeket, vájjon a forradalmi mozgalmak nem vetik-e fel a lengyel kérdést. Június 10-én (22-én) azt írja Paszkjevicsnek, hogy a prágai magyarországi és bécsi események arra mutatnak, hogy Ausztria széteshetik. Ennek különféle következményei lehetnek. Reánk nézve as fontos, nem keletkezik-e Galíciában önálló független királyság lengyel vagy szláv név alatt. „Ha úgy lesz — írja — akkor visszatarthatatlanul bnvonulok G-aliciába és Oroszországhoz csatolom, mint annak régi örökét, mert ez a tartomány csak osztrák vagy orosz lehet, soha senki mást nem bocsáthatok ide, bármi is történ-

¹⁵⁹⁾ Hogy mennyire meg volt ijedve az osztrák kormány, bizonyítja az, hogy Kaboga gróf tábornok, ki a kormány megbízásából utazott Paszkjevicshez, könnyes szemekkel (szljezami na glazacsi) kérte és sürgette, hogy küldjön segítséget. Scserbatov. 354. l.

¹⁶⁰⁾ „Неслучайно-ль было, ежели съ Австрія и Руссія были довольно дерзки и глупы провозглашать въскресеніе Польши вмѣстѣ же хуже, або тогда Польша будетъ наша, а не для другихъ.“ Щербатовъ, 203. l.

jék.¹⁶¹⁾ Sem cseh, — sem Morvaországot vagy más tartományt nem akar, sőt kész még Lengyelország felét is odaadni, de Galíciát, senkinek sem engedi át, ha az megszűnnék Ausztriáé lenni.¹⁶²⁾

Bizalmas körben is említé egyszer a cár: „Ha Galícia megkísérlené elszakadni, én haladék nélkül bevonulnék s Ferdinánd császár nevében minden önös szándék nélkül birtokomba venném, bármennyire lármáznának is miatta.¹⁶³⁾

A cár tehát félt még a gondolatától is annak, hogy Galícia függetlenné legyen, mert az veszedelmes lett volna a lengyel királyságra nézve. Ezért volt Galícia, reá nézve noli me tangere.

Ezek után megértjük, hogy minden oly törekvés, mely Galíciának a függetlenségi mozgalmak forgatagába való bevonását célozta, mód felett idegessé tette a cárt és megerősítette benne a beavatkozás gondolatát.¹⁶⁴⁾

A Galíciába való betörés tervének híre már januárban kezdett elterjedni Ausztriában. Mint már említettük Smolka Ferenc január 13-án írt levelében nyugtalanodik, mert oly hírek járnak, hogy Bem már Galíciába tört, sőt, hogy már közel van-Lwówhoz.¹⁶⁵⁾

Ugyancsak e napokban (január 5/17-én) írja a cár Paszkjevicsnek, hogy Bem váratlanul megjelent Bukovinában s már 5 mérföldnyire volt Czernowitztól, ami zavarokat idézhet elő az orosz határokon.¹⁶⁶⁾

Lehet, hogy Bemnek erdélyi hadi mozdulatai keltették azt a hitet, hogy Bukovinán keresztül Galíciába akar törni, mert ez a terv

¹⁶¹⁾ „Ежели будетъ такъ то я непременно вступлю въ Галицію и присоединю къ Россіи древнее ея достояніе. Ибо край сей можетъ быть только или австріяцкимъ или русскимъ; иного не могу допустить никогда во что бы то ни стало.“ Щербатовъ, 227. 1.

¹⁶²⁾ „Готовъ бы даже отдать половину Польши, но Галиціи никому не уступлю, коль скоро она перестанетъ быть областью Австріи.“ Щербатовъ, 227. 1.

¹⁶³⁾ Gelich, Id. m. III. 343. 1.

¹⁶⁴⁾ Itt említhetjük meg, hogy Czartoryski herceg ellene volt minden elhamarkodott felkelésnek és óvta Dembinskit egy rosszul előkészített részleges felkeléstől, mely siralmas végű lehet Lengyelországra nézve. Dembinskihez írt levelében olvassuk: „ . . . Que les Polonais combattent sous les drapeaux des Madgyars, mais que le royaume de Pologne reste réservé pour les derniers coups et ne cause pas sa ruine par des soulèvements partiels et mal préparés, qui chaque fois qu'ils échouent, préparent au pays des malheurs déplorables.“ Tolstoy, 191. 1.

¹⁶⁵⁾ Dziennik Franciszka Smolki. 188—190. 1.

¹⁶⁶⁾ Scserbatov, 268. 1.

csak április havában merült fel,¹⁶⁷⁾ mint azt már az előzményekből is tudjuk, de lehet, hogy Ausztriában szándékosan terjesztették e hírt, hogy az orosz beavatkozást megokolttá tegyék.

Említettük már, hogy a Galíciába való betörésre való parancsot április 19-én kapta meg Dembinski, de végrehajtva nem lett. Ekkor az orosz beavatkozás már el volt határozva, mert Paszkjevics már április 7-én (19-én) küldte el a cárnak a kidolgozott terveket, melyek szerint két oszlopban kellett volna az orosz hadaknak Magyarországra vonulniok. Az első oszlop Rüdiger vezetése alatt az Árva- és Vág-folyók völgyében Trencsén felé, a második Duklán át Bártfa és Eperjes irányában oldalt és hátban támadta volna meg a magyarokat. (Később a terven némileg változtattak.)¹⁶⁸⁾

Ápr. 13-án (25-ikén) at írja erre a cár Moszkvából, hogy rövidesen bekövetkezik a cselekvés ideje, mert a magyar „láziadásban“ összeesküvést lát minden ellen, ami szent és különösen Oroszország ellen, mert a lázadásban az ő örök ellenségeik a lengyelek vesznek részt (vjecsnije vragi nasi polyaki). „Ausztria most — írja — a segítség módját és mértékét illetőleg teljesen ki van szolgáltatva nekem.”¹⁶⁹⁾

Április 30-ikán Paszkjevics már parancsot kap, hogy mihelyt szükségét látja, legott nyomuljon be Galíciába a 3-ik és 4-ik hadtesttel.¹⁷⁰⁾

Május 3-ikán (ápr. 21.) Schwarzenberg jelentése alapján azt írja Paszkjevics a cárnak: „Látom, hogy az osztrák kormány kritikuss helyzetben van.”¹⁷¹⁾

¹⁶⁷⁾ A. Makray. Briefe Ludwig Kossuths an F. M. L. Bem. Pest, 1870. 45. l. Kossuth levele Bemhez 1849. ápr. 25 . . . „General Lieutenant Dembinski bekommt aber die Weisung seine Operation gegen die von Dukla vorgedrungenen Feinde zu beschleunigen und nach Galizien vorrückend Dukla zu nehmen.

Da ergibt sich unu eine hochwichtige Frage: Ob es nicht an der Zeit wäre, von Bistritz aus ein respectables Détachement in die Bukovina vorzuschieben und selbe jenseits der Grenze eine Feste Stellung nehmen zu lassen?“

„Wenn einmal entweder der Herr Generallieutenant oder der General-Lieutenant Dembinszki in Galizien sind, und die polnischen Legionen dort gebildet werden . . .“ TL ott 47. l.

¹⁶⁸⁾ Scserbatov, 58. l.

¹⁶⁹⁾ Scserbatov, 59—60. l.

¹⁷⁰⁾ Bericht über die Kriegsoperationen der russischen Truppen gegen die ungarischen Rebellen im J. 1849. Berlin, 1851. 2—6. l.

¹⁷¹⁾ Scserbatov, 62. l.

Május 6-ikán az orosz hadak már átlépték Galícia határát,¹⁷²⁾ amit május 12-ikén jelentett Dambinski Kossuthnak, ki rögtön minisztertanácsot hívott egybe, melyben elhatározták, hogy a galíciai vállalkozástól elállanak,¹⁷³⁾ s mikor az öreg tábornok makacsul ragaszkodik tervéhez, felmentik őt, mert úgy érzik, hogy az orosz beavatkozás egyik indító oka a galíciai felkelés terve volt. Dembinski elejtése s mellőzése által akarták elejét venni az orosz beavatkozásnak.¹⁷⁴⁾ ami azonban már késő volt. mert Szász báró tábornok orosz csapatai május 12-ikén már az árvamegyei Jablonka községben állottak¹⁷⁵⁾ s 16-ikán már meg volt az első összeütközés Lomnánál.¹⁷⁶⁾

A lengyel csapatok részvétele a magyar szabadságharcban annyiban járult hozzá a végtől fogva elhatározott beavatkozáshoz, hogy a magyar hadseregben küzdő lengyelek számát szerfelett túlozták a hírek.

¹⁷²⁾ D. Irányi et Ch. L. Chassin. Histoire politique de la Révolution de Hongrie. 1847—1849. Paris, 1859. I. 461. 1.

¹⁷³⁾ Gelieh, III. 380. 1. Makray, 65. 1.

¹⁷⁴⁾ Korn. Die Russen in Ungarn und die Ungarn in Deutschland. Hamburg, 1851. 18. 1. és W. Alter. Die auswärtige Politik der ungarischen Revolution 1848—49. Berlin, 1912. 152. 1.

¹⁷⁵⁾ Szász báró tábornok levele Divéky Antalhoz Árvamegye első alispánjához május 12-ikéről Jablonkáról van keltezve.

¹⁷⁶⁾ Görgey I. 1848. és 1849-ből. II. 452. 1.

Egyes írók, mint pl. Görgey István, Szemere Bertalan s újabban Pázmány Dénes egy felületes újságcikkében (Az 1849-iki varsói konvenciónak szövege. Magyarország, 1914. június 27—28-iki száma.) azt mondják, hogy az április 14-iki függetlenségi nyilatkozat volt oka az orosz beavatkozásnak. Ez tévedés, mert az orosz hadak már a magyar határon állottak, mikor a cár a detronizációról értesült. A függetlenségi nyilatkozat nagyon későn lett ismeretesbe Bécsben és még később Moszkvában. A bécsi angol követ Magenis Arthur jelentéséből tudjuk, hogy Bécsben csak május 3-ikán értesültek róla az április 27-iki pesti lapokból (Correspondence relative to the affairs of Hungary 1847—1849. 193. I. Mr. Magenis to Viskomt Palmerston, Vienna, May 4, 1849. „My Lord, Considerable astonishment was caused here yesterday by the publication in the Pesth Journal of the 27-th of April, of the proceedings of the Hungarian National Assembly at Debreczin on the 14-th of that month, on which occasion the desposition of the House of Lorraine-Habsburg . . . decided.“ Ekkor már megjelent az orosz beavatkozásról szóló hivatalos közlés a „Wiener Zeitung“ május 1-jei számában. Az orosz car ekkor Moszkvában tartózkodott, hova táviró még nem vezetett. A cárnak Moszkvából Paszkjevicshez írt leveleiben nyoma sincs a függetlenségi nyilatkozatnak, pedig a cár mindenre kiterjeszkedik leveleiben. Úgy látszik, hogy a cár csak

Úgy Tolsztoj,¹⁷⁷⁾ mint Scserbatov¹⁷⁸⁾ 20 ezerre teszik a lengyelek számát, holott Wysockinak, a lengyel légió parancsnokának emlékiratából tudjuk, hogy azok száma nem haladta meg a kétezret, már pedig ő mint lengyel, csak nem kisebbítette csapatának számát.¹⁷⁹⁾

Nem tudóim megállapítani, honnan veszi e két orosz író e teljesen hamis adatot. Lehet, hogy a magyarországi orosz kémek jelentették ezt ily tévesen s talán arra vezethető vissza, hogy a lengyel csapatok május haváig szétszórta küzdöttek a magyar csapatokban s mivel vitézül harcoltak s jó nevük volt, sokkal számbaknak tűntek fel, mint valóban voltak.

Lehet azonban az is, s ez nagyon valószínű, hogy az osztrákok nagyították szándékosan a lengyelek számát csak azért, hogy az orosz beavatkozást annál biztosabbá tegyék. Smolka is említi leveleiben, hogy márciusban már olyan hírek keringtek Ausztriában, hogy tulajdonképpen nem a magyarok, hanem a lengyelek a „rebelisek.” Helyesen jegyzi meg Smolka, hogy e hamis hír az orosz invázió előfutára s azért terjesztik, hogy ürügyül szolgálhasson az orosz beavatkozásra,¹⁸⁰⁾ csak úgy mint a bukovinai betörés hamis híre.

Bizonyos, hogy e hazug és tendenciózus hír nem tévesztette

útközben vagy május 16-án Varsóba való érkezésekor értesült a detronizációról.

Képtelenség az, amit Pázmándy állít, hogy a cár már április 28-ikán értesült a debreceni nyilatkozatról. Ha Bécsben csak május 3-án értesültek róla, akkor még vagy 1—2 napra volt szükség, míg e hír Varsóba jutott 8 onnan több napra volt szükség, hogy a lovas futár az 1200 viorszt-utat Moszkváig megtegye. Tehát legkorábban május 10—11-én kaphatott róla hírt. Lehet, hogy Pázmándy megfeledkezett róla, hogy a Julián naptár 12 nappal később a XIX. században s az orosz keltet a mi időszámításunknak vette. Ez esetben ápr. 28-ika május 10-ének felel meg, ami már valószínűbb.

177) Tolstoy, 185. 1. Plus de 20.000 Polonnais voués á la propaganda de ces doctrines subversives étaient enrólés sous les drapeaux de l'armée hongroise. Ils y formaient des régiments, des corps organisés tout entiers.

178) Scserbatov, 56. 1.

179) Wysocki, 71. 1. Irányi és Chassin háromezerre teszi a lengyel légió számát, de azt mondja, hogy köztük sok felsőmagyarországi tót is volt. Irányi et Chassin. Id. m. 461. 1. Különös, hogy még Scserbatov is mily kritikátlanul veszi át e hírt s fűz hozzá hamis következtetéseket: a magyar hadsereget pl. ellengyelesedettnek mondja.

180) Smolka, 242. 1.

cl hatását a cárnál, kinek lengyelgyűlöleténél¹⁸¹⁾ csak autokratiz-musa volt nagyobb.

Abban a kiátványban, melyet május 8-ikán (20-ikán) adott ki a cár a beavatkozás alkalmából, a felsorolt okok közt ott találjuk a lengyelek részvételét is: „A fölkelés élesztve és megerősödvé a mi 1831. évi lázadó lengyeleinknek és más országok szerencselovagjainak és csavargóinak csapatai által a legfenyegetőbb módon egyre terjed. E gyászos események közt Ausztria császára felhítt minket, hogy a közös ellenség ellen segítséget nyújtsunk ö Felségének. Mi nem fogjuk e szolgálatot megtagadni tőle . . . Megparancsoltuk tehát hadseregünknek, hogy keljen útra, fojtsa el a lázadást és 'Semmisítse meg a vakmerő anarchistákat, kik a mi tartományaink nyugalmát is fenyegetik. S így érez minden alattvalónk. Minden orosz osztozik ezen reményben és Oroszország teljesíteni fogja szent hivatását.“¹⁸²⁾

A beavatkozás okai pregnánsan vannak kifejezve a külföldi udvarokhoz intézett körjegyzékben, melyet jellemző voltáért itt közlünk:

„A felkelés Magyarországon az utóbbi időben oly haladást tett és annyira kifejlődött, hogy Oroszország nem maradhat többé közönyös szemlélő. Ausztria haderőinek pillanatnyi elégtelensége következtében, melyek különböző pontokon vannak megoszolva,, hol annak szüksége által tartatnak vissza, hogy a birodalom határainak védelméről gondoskodjanak, a fölkelők főhadteste nyomrölynyomra a Tiszától a Duna felé nyomult előre. Csaknem egész Felső-Magyarország és Erdély kezeik közt van. Azon mérvben,, amint hadműveleteik kiterjeszkedtek, felforgató terveik köre is nagyobbodott. A kezdetben magyar mozgalom jelentékeny terjedelmet nyert a lengyel menekültek jelenléte által, kik a magyar seregben egész hadtesteket képeznek, úgyszintén egyesek befolyása által, kik, mint Bem és Dembinski, ezekhez tartoznak és korlátlanul támadási és védelmi terveket javasolnak, a magyar forradalom a Lengyelországban nyilván elterjesztett felkelés alapjáá

¹⁸¹⁾ Leveleiben többnyire csak csőcseléknek (kanalii Polyaki) nevezi a lengyeleket, de sokszor minket is. Paszkjevicshez intézett utasításaiban meghagyja, hogy ne kímélje a csőcseléket, hanem üssön gyorsan reájuk (djesztvaj kak na nasich vragov bisztró, po ruszki. Nie scsadi kanalii.) Scserbatov, 65., 285. l.

¹⁸²⁾ Tolstoj, 95—98. l. Görgey, Id. m. 445. l.

lett. Előbb Galíciában akarják azt megkezdeni, azután a körülményekhez képest a mi tartományainkban.

E lázadók fondorlatai és cselszövényei elhintették már a magvat Galíciában és Krakóban; Erdélyből igyekeznek azon törekvéseknek, melyeket mi Törökországgal egyetemben kifejtünk, hogy a fejedelemségekben a békét megszilárdítsuk., akadályokat gördítene elébe azáltal, hogy a moldvai oláhok között az elégedetlenséget minden telhető módon előmozdítsák és táplálják s mersze terjedő határain az izgalom és forrongás állandó állapotát idézik elő. Ily helyzet azonban nem állhat fenn legfontosabb érdekeink veszélyeztetése nélkül, oly bonyodalmak magvát hordja magában, melyeknek elejét vennünk a legegyszerűbb ész is parancsolja.

Miután az osztrák kormány politikai helyzetének jelen nehézsége következtében e pillanatban nem képes a felkelőkkel oly haderót állítani szembe, mint szükséges volna, anélkül, hogy a területének nem kevésbé fontos részei üresen maradjanak, formálisan arra kérte meg ő Felségét a császárt, hogy adjon segítséget egy oly felkelés elnyomására, mely mindkét császárság békéjét veszélyezteti. A két kabinetnek természetesen egyet kellett értenie e fontos pontban, miután ez közös érdeküket érinti és ez egyetértés következtében csapataink Galíciába vonultak, hogy a maguk részéről is arra közreműködjenek, hogy a forradalom lángja annak tűzhelyén mielőbb elfojtassék. A kormányok, melyek szintűgy érdekelve vannak, hogy a béke ienntartassék, mely Magyarországon és annak mellék-tartományaiban a legféktelenebb demagógia által van veszélyeztetve reméljük, nem fogják félreérteni az indokokat, melyek fellépésünk alapját képezik. Midőn a császár nagy sajnálatára elhagyja passzív és várakozó állását, melyhez máig ragaszkodott, ő Felsége tökéletesen hű maradt eddigi nyilatkozatainak szelleméhez. Mert miután a császár kinyilatkoztatta, hogy elismeri minden államnak ama jogát, hogy saját belátása szerint határozzon a felett, miként akarja magát politikailag szervezni, midőn szigorúan követte az elvet, hogy ép oly kevésbé avatkozzék ama változtatásokba, melyeket az államok akár kormányformájukban, akár pedig belső szervezetükben visznek végbe, ő Felsége teljes cselekvési szabadságot tartott fenn magának az esetre, ha a szomszédságban levő forradalmak visszahatása saját biztonságát vagy a birodalma határain fennálló politikai egyensúlyt az ő hátrányára, veszélyeztetné.

Hogy pedig biztonságunk a birodalom belsejében veszélyez-

tetve van az által, ami Magyarországon történik, vagy készülöben \an, világosan kiténik ama tervekből és törekvésekből, melyeket maguk a felkelők is bevallanak és minden támadás e részről az osztrák monarchia fennállása és egysége ellen egyszersmind támadás volna ama területiális birtok ellen, melyet ő Felsége a szerződéseknél úgy szelleme, mint betűje értelmében szükségesnek tart az európai egyensúlyra nézve ép úgy, mint saját államainak biztonságára. Sőt feltéve, hogy múltó okok egy önálló Magyarországnak efemer életet adhatnak, mindenki be fogja látni, aki Ausztria eszközeit és segédforrásait ismeri, hogy tartós fennállásra épen semmi kilátása sincs. De egyszer, habár rövid időre is, az anarchia alapjára állva és áthatva az ellenséges szellemtől, mely Magyarország vezetőit Oroszország ellen -elkesíti, minket nem kevésbé egy nagy veszély fenyeget, melynek nem szabad megengednünk, hogy nagyobb kiterjedést nyerjen. Midőn tehát a császár saját lengyel tartományait és a Duna melléki országokat megóvja, egy oly propaganda ostorától, melynek célja, hogy azokat szakadatlan nyugtalanságban tartsa, midőn ő az osztrák kormányzat határozott kívánságára államának e részében a béke helyreállítását siettetni segíti, ő Felsége azt hiszi, hogy egyszersmind úgy a saját, mint európai béke és rend érdekében cselekszik.“¹⁸³⁾

Az orosz segítség adásának végső módzatait és feltételeit, mint ismeretes, a május 22-iki varsói konvencióban állapították meg nyolc pontban. Eszerint a cár 180 ezer főnyi hadsereg küldetésére kötelezte magát, de kikötötte, hogy hadai teljesen önállóan, függetlenül az osztrák seregtől fognak működni. Ezzel a cár mintegy azt is jelezni akarta, hogy nemcsak Ausztriának nyújt segítséget a „forradalom“ elfojtásához, hanem hogy az ellenség, melynek leverésére hadait küldte, Oroszország ellensége is, tehát ő maga akar vele leszámolni.¹⁸⁴⁾

A cár maga akarta seregeit vezetni s egész a magyar határig

¹⁸³⁾ Danzer, 225—227. 1.

¹⁸⁴⁾ A varsói konvenció 6-ik és 7-ik pontjais bizonyítja, hogy az orosz cár célja csak „a forradalom“ leverése volt. A 6-ik pont így hangzik: A forradalom leverése után az orosz csapatok ismét kivonulnak Magyarországból, Erdélyből, illetve Galiciából. A 7-ik pont: Az osztrák császár kijelenti, hogy amint a politikai zavarok megszűnnek, Magyarország alkotmányát, úgy, amint az 1848-ig fennállott, ismét helyreállítja.

el is kísérte azokat és csak Vilmos osztrák főherceg kérésére mondott le róla.¹⁸⁵⁾

Osten-Korff báró, Paszkjevics hadsegéde emlékirataiból tudjuk meg, hogy féltek egy esetleges lengyel forradalom kitörésétől, azért a cár ama feltételhez kötötte a segítség megadását, hogy arra, az esetre, ha Lengyelországban vagy Galiciában forradalom törne ki, az orosz csapatok azonnal kivonulhassanak Magyarországból.¹⁸⁶⁾ Az orosz túlhatalom letörte a magyar szabadságharcot. *Lássuk most* mi lett a sorsa a *lengyel légiónak, melyet oly későn, akkor egyesítettek, midőn az orosz beavatkozás szinte kétségtelen volt?*

Június második felében a lengye el légió még fönt északon, Sáros megye határán küzdött, honnan az oroszok ellenállhatatlan nyomásának engedve, lassan-lassan délfelé vonult vissza a magyar seregekkel egyetemben.

Az augusztus 9-iki szerencsétlen temesvári csatával megindul a vég kezdete. Ez utolsó csatából becsülettel került ki a lengyel légió, elveszítve két legkiválóbb tisztjét.

A szabadságharc ügye el volt veszve s az általános zűrzavar és bomlás közepette roppant kínessá és fölötte bizonytalanná lett a lengyel légió ügye. Mint minden veszített ügynél, úgy itt is megkezdődtek a szemrehányások, súrlódások. Wysocki említi emlékirataiban,¹⁸⁷⁾ hogy a lelki depresszió e napjaiban már nem az óhajtott szövetségeseket látták a lengyelekben, hanem a béke akadályát, hogy még magasabb magyar tisztek is szemrehányólag említették, hogy a lengyel tábornokok föl akarják őket áldozni, mert maguknak úgy sincs mit veszíteniük.

Emberi gyengeség, hogy a szerencsétlenségben másokat okolunk a minket ért bajokért.

Látva a helyzet reménytelenségét Wysocki Lúgoson elhatározta, hogy feloszlatja a lengyel légiót s a megmaradottakkal török földre menekül. Kérdés volt azonban, merre menjen. Oláhországon keresztül, vagy Szerbián át? Mindkettő veszélyesnek látszott, mert Oláhországban orosz hadak voltak, a szerbektől pedig tartani lehe-

¹⁸⁵⁾ *Az orosz hadereg átkelése a magyar határon 1849. június 18-án.* Vasárnapi Újság, 1887. 20. sz. 334. 1.

¹⁸⁶⁾ Orosz katonai munka az 1849-iki magyarországi hadjáratról. Vasárnapi Újság, 1886. 46. sz. 736. 1.

¹⁸⁷⁾ Wysocki, 123. 1.

tett, hogy bosszút állnak a lengyeleken, kik a magyarokkal együtt küzdöttek.

Wysocki Lúgoson találkozott Dembinskivel, Zamoyskival és Bystrzonowskival. E két utóbbi ismerős volt Szerbiában, azért számíthatott segítségükre, amit ezek meg is Ígérték.

Másnap a légió egész tisztikara megjelent Wysocki előtt és kijelentette, hogy idáig egész odaadással harcoltak, de most a magyarok már nem akarnak harcolni, békét óhajtanak s a lengyelekben, kik érettök véreket ontották, a megegyezés akadályait látják. Ez a nézet már a katonaság körében is elterjedt, ami súrlódásokra adott alkalmat a magyar katonaság és a légionáriusok közt. Nem félnék a haláltól, ezt számtalanszor bebizonyították, de most nem akarnak mások miatt az osztrákok vagy oroszok fogságába kerülni. A magyarok tárgyalhatnak, de a lengyelekre nézve nincsenek tárgyalások, sem amnesztia; ily körülmények közt nem marad más hátra, mint hogy felmentésüket kérik vagy a légió feloszlását.¹⁸⁸⁾

Wysocki erre elhatározta a légió feloszlását s azt Bemnek be is jelentette, kérve engedelmét, amit ez rögtön meg is adott. A feloszlásnak aug. 12-ikén kellett volna megtörténnie, amikor közben Kossuth megérkezett Aradról. Rögtön magához hívatta Wysockit, ki a beszélgetés folyamán felemlítette, hogy olyan hírek keringnek, mintha a lengyelek volnának akadályai a béke megkötésének, mire Kossuth azt mondta, hogy van benne valami igaz. Wysocki erre kijelentette, hogy ily módon nem marad más hátra, mint hogy rögtön elhagyják Magyarországot, mert nem akar akadályul szolgálni s még az éjszaka elindul a légióval Törökország felé.¹⁸⁹⁾

Este parancsot kapott Wysocki, hogy a lengyel légióval — melyhez az olaszt is csatolták — erőltetett menetben siessen Karánsebes felé, ott vegye át az összes jelenlévő csapatok parancsnokságát, hogy az Orsova felé vezető utat védje.¹⁹⁰⁾

Velük együtt utazott Kossuth, valamint Zamoyski és Bystrzonowski ezredesek is. íme a lengyel és olasz légió voltak utolsó kísérei Magyarországon kormányzójának.

Zamoyski és Bystrzonowski előre siettek Szerbiába, hogy ki-
eszközöljék a lengyel légió számára a szabad átmenetet-, ami csak-
ugyan sikerült is.

¹⁸⁸⁾ Wysocki, 127. l.

¹⁸⁹⁾ Wysocki, 128. l.

¹⁹⁰⁾ Wysocki, 129. l.

Augusztus 18-án kezdődött a lengyelek áthajózása a Dunán s három napig tartott, míg a 800 lengyel szerb partra került. Wysocki mielőtt elhagyta volna hazánk földjét, a következő kiáltványt intézte Orsováról a magyar nemzethez:

„A lengyel légió parancsnoka a magyar nemzethez.

A magyar nemzethez szólunk, nem annak kormányához, a magyar nemzethez, melyhez eddig Magyarország függetlenségi harcában tett szolgálatunk fűzött bennünket. Nem a kormányhoz, mert a nemzeti képviselő által törvényes utón alkotott kormány megszűnt lenni. E kormány engedett egyik tábornokának, ki az ellenséggel kezdett alkudozások útján akar véget vetni a kedvezőtlen harcnak. Mi egyáltalán nem vehetünk s nem akarunk ez alkudozásokban részt venni. Viszont nem akarjuk eme alkudozások létrejöttét akadályozni, ha a magyar nemzet úgy vélekedik, hogy csak így egyezkedésben van egyedüli menekülés számára.

A mi feladatunk volt, hogy fentartsuk és védelmezzük ama egyetlen összeköttetést, mely Magyarországot Orsován át idegen országokkal összekapcsolta, E feladatot hűen teljesítettük. A viszonyok azonban olyanok, hogy elkerülhetetlenül szükségessé válik Magyarország földjét elhagynunk s a szomszédok kezébe szolgáltatni ama fegyvert, mellyel egy egész éven át a ti ügyetekért harcoltunk.

Együtt harcoltunk veletek, jól tudjátok nem zsoldosok gyanánt, nem személyes vagy önző érdekből, hanem egyedül ama reményben, hogy a ti szabadságtok kivívása s a mi részvételünk benne további harcnak fogja alapját képezni, életünk végcéljának, a Lengyelország függetlenségeért vívandó harcnak, mely nélkül Magyarország függetlensége sem fenn nem tartható, sem célhoz nem vezet. Csakhogy a ti ügyetekért folytatott harcunkban azon célunk is volt, hogy békítők gyanánt szerepeljünk a szláv és román törzsek között, kiket egy szerencsétlen politika tett ellenségeitké, kik azonban bölcs belátás és igazságszeretet folytán, — mint reméljük — hű és ragaszkodó polgáiraivá válnak egykor országotoknak.

Tartsátok meg nemes szívetekben fenyegetett hazátokba jöveletünk emlékét! Órizzétek meg hozzánk hasonlóan a haza iránti hűséget, valamint a szebb jövő és felszabadítás iránti hitet! Akkor e nagy áldozatok nem mennek veszendőbe, hanem jön idő, midőn — ha Isten akarja — veletek egyesülve e szent harcot megújítjuk. Emlékezzetek akkor igazságszeretetekre, hogy mindvégig veletek maradtunk,

Ó-Orsova, 1849. augusztus 20.

Wysocki J. tábornok.“,

A szerbek félig udvariasan, félig gyanakodva fogadták a lengyeleket, de rajta voltak, hogy minél hamarabb elhagyják Szerbiát s Bulgáriába jussanak. Zamoyski és Bystrzonowski előre sietlek Viddinbe, hogy kieszközöljék a pasánál, hogy a lengyel légió ott maradhasson.

Ekkor már ott találták Kossuthot, valamint Dembinsikit, Mészáros és Perczelt. Néhány nap múlva megérkeztek Bem, Stein, Kmety és G-uyon tábornokok.

Nem lesz érdektelen vizsgálnunk, milyen volt Kossuth és Görgey viszonya a lengyelekhez. Kossuth lengyelbarát volt s a két nemzet szövetségét hasznosnak és szükségének tartotta, főleg a pánszlávizmus és az orosz hódító politika ellen való küzdelemben. Ő a magyar függetlenség kérdését össze akarta kapcsolni az észak felől fenyegető pánszláv veszedelem ellen való harccal, vagyis a független Magyarországot már előre biztosítani akarta e veszedelem ellen azáltal, hogy megerősítve a lengyeliséget,¹⁹¹⁾ gátat emel vele a muszka áradat ellen, úgy mint azt később Andrássy Gyula gróf tervezte.

Kossuth rokonérzett a lengyelekkel, kik ép úgy küzdöttek az orosz abszolutizmus ellen, mint a magj^arok az osztrák elnyomás ellen.

Az ő erős temperamentuma, gazdag, színes érzelmi világa együtt tudott érezni a szenvedő lengyel nemzettel, amit bizonyára még jobban fejlesztett benne lengyel származású sógora, Zulawski.

Tekintetbe kell még vennünk azt is, hogy Kossuth zempléni

¹⁹¹⁾ Kossuthnak Bemhez írt leveleiből látjuk, hogy ő a magyar függetlenség kivívása után Lengyelország felszabadítására gondolt. 1849. április 1-én kelt levelében olvassuk: „ . . . so lange ich lebe, und unsere Armeen siegen, können Sie darüber ruhig sein, dass ich für die Nation den höchsten Preis der höchsten Anstrengung haben will, und das ist eine vollkommene Selbstständigkeit und Unabhängigkeit; ich glaube keine Macht Europas wird dies überwiegend finden, nach alldem, was man uns gethan!“

„ . . . auch will ich bei gehörigen Zeit Ihnen gerne Hilfsmittel an die Hand geben, um die Freiheitsfrüchte Ihrer Siege auch auf Ihr eigenes Land ausdehnen zu können; Sie werden Ungarn stets dankbar finden; jedoch glaube ich, Sie werden mir selbst beistimmen, dass erst die Sache Ungarns vollkommen ausgefochten sein muss, bevor man an anderweitige Expeditionen denkt. Dies ist der sicherste Weg auch für die Freiheit Polens! — der entgegengesetzte würde Eines verlieren, ohne das Andere zu gewinnen.“ Makray, 18., 20. l.

származású volt, hol a lengyel-magyar barátság tradíciója mély gyökeret vert, hol az 1831-iki lengyel forradalom leverése után majd minden nemesi udvarháznak megvolt a maga bujdosó lengyelé.

Ez¹⁹²⁾ szemben Görgey keményszívű, zordon, rideg katona, kinek csak a katonai dolgok iránt van érzéke; ő nem politikus, ő nem néz a távol jövőbe, mint Kossuth s nála a szív, az érzelem nem játszik szerepet. Mint vagy egy elmét, tartó, abszolút hajlamú, kérlelhetetlen katona nem szerette a politizáló, demokrata érzelmű, nem eléggé fegyelmezett lengyeleket.

Befolyással lehetett reá szepesi származása és családi környezete is. A szepesi nemesi családokban azidőben még igen erős volt a német kultur befolyás; a szepességi nemesség egészen más típus, v ott nines meg az a hagyományos lengyel-barátság, mint az. jjuár a szomszédos Sáro&megyében is tapasztalható.

A legfőbb oka azonban úgy látszik Görgey nagyravágyása volt, mert a lengyel Beminsikiben és Bemben versenytársait látta, kik őt elhomályosíthatják vagy őt előretörésében akadályozhatják. Innen az engesztelhetetlen gyűlölet, főleg Dembinski iránt s az ő lengyel volta révén az ő honfitársaival szemben is. Ez ellenszenvére jellemző az a nyilatkozata, melyet egy alkalommal tett: „Könnyű volna Magyarországnak a cárral kiegyezni, ha négy egyént, t. i. Kossuthot, Szemerét, Dembinskit és Bemet kiszolgáltatni akarnák.“¹⁹²⁾

Midőn a fegyverletétel előtt az Aradon levő lengyelek, kik ott mint tartalék maradtak, Görgey tanácsát kérték, hogy mit csináljanak a fegyverletétel esetére, nyersen ezt válaszolta nekik: „Én benneteket nem kértelek, hogy Magyarországba jöjjetek és eszem ágában sincs nektek tanácsot adni. Menjetek vissza ahonnan jötetek.“¹⁹³⁾

Bizony e durva felelet legkevésbé sem volt helyén a vitéz: lengyelekkel szemben s hálátlanság is volt, mert bár a lengyelek elsősorban hazájuk feltámasztása reményében küzdöttek sorainkban, mégis igen nagy szolgálatokat tettek a magyar ügynek úgy

¹⁹²⁾ Danzer, 387. 1. E kijelentésének valónak kell lenni, mert Görgey nem tiltakozik ellene Demár János álnév alatt írt cikkében (Dembinski emlékiratairól, Budapesti Szemle 1875.), hol Dembinski állításait kritizálja. — Nem szerette a lengyeleket azért sem, mert azt tartotta, hogy lengyel politikát üznek s hogy a lengyelekkel való szövetkezés veszélyt hoz. Görgey L. Id. m. II. 349. 1.

¹⁹³⁾ Wysocki, 142. 1.

vitéségükkel és elszántságukkal, valamint magasabb rangú tiszteik katonai tudásával. Vitézül küzdöttek, számos csatában tüntették ki magukat s több ütközetet ők döntöttek el javunkra.

Még nagyobb jelentőségű volt az a segítség, melyet a lengyelek nagyszámú képzett katonatiszt szolgáltatásával nyújtottak nekünk. Tudjuk, hogy a magyar kormánynak ép az okozott nagy gondot, honnan vegyen képzett tiszteket. A régi osztrák katonai szellemben nevelt tábornokok, — mint az a szabadságharc folyamán is kiderült — oly tehetetleneknek bizonyultak, hogy a kormány nem ok nélkül vonakodott ilyeneket szolgálatába fogadni s azonkívül bizalmatlan is volt irányukban.¹⁹⁴⁾

Ily körülmények közt a lengyel tisztek, kik közül többen már európai hírnévre tettek szert s tapasztalatokat szereztek már a lengyel forradalomban, igen becses szolgálatokat tettek a magyar ügynek. Elég az egy Bemet említeni, kinek halhatatlan érdemeit szükségtelen magyarázni. Itt legméltóbbnak tartom Kossuthnak Bemhez intézett sarait idézni: „A haza. elismeri az ön nagy érdemeit, nagy hálával tartozik önnek és kötelességének fogja tartani azt tettel is bebizonyítani. Az Ön neve elválaszthatatlan a magyar történelemmel, azzal összeforrott és örök dísze lesz krónikájuknak!”¹⁹⁵⁾

„Magyarország örök hálára van kötelezve Ön iránt tábornok úr. Fejezze be az elvállalt feladat szép művét s önmagán, nagy-lelkű nemzetén fogja látni, — hogyha érdemei minden jutalomnál fenségesebbek is, Magyarország szükségét érzi, hogy háláját bebizonyítsa.”¹⁹⁶⁾

Ha Dembinski nem is felelt meg teljesen a hozzáfűzött reményeknek,¹⁸⁷⁾ abban a saját hibáján kívül mások is részesek voltak. Ami pedig a szerencsétlen galíciai betörés tervét illeti, abban nem egyedül ő volt a hibás, hisz maga Kossuth is támogatta a tervet s bátorította annak keresztülvitelére.

¹⁹⁴⁾ A. Springer. Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden. 1809. II. 658. 1.

¹⁹⁵⁾ -Makray, 88. 1.

¹⁹⁶⁾ Makray, 6. 1. .

¹⁹⁷⁾ Gelich szerint Dembinski tagadhatatlanul tehetséges és csatákban kipróbált tábornok volt, de 18 évi száműzetése megfosztotta fizikai rugékonyságától. Tervei jók voltak, de a kivitelben nagyon nehézkesnek bizonyultak. Mogorva és leckéztető fellépése a fiatal, gyakorlatlan alvezérekkel szemben sok ellenséget szerzett neki. Gelich, II. 454—455. 1.

A jó szándékot, áldozatkészséget, az ügy iránt való lelkesedést, az önzetlenséget s a magyarság szeretetét nem lehet tőle megtagadni.

Mi magyarok nem minden megilletődés nélkül olvassuk Dembinski emlékiratainak utolsó sorait: „Szerettem ez országot, miként ifjúkori szerelmemet, dobogott a szívem érette, miként enhamzáért, Lengyelországért!”¹⁹⁸⁾

Azok a névtelen lengyel hősök, kik ügyünkért karcolva estek el, adóssá tettek bennünket a lengyel nemzettel szemben, azok pedig, kik mint D' Ab-ancourt, Woroniecki herceg, Rulikowski és mások, kik vértanúhalált szenvedtek a magyar szabadságért, a hálán kívül a magyar pantheon lakóinak díszes sorozatát is növelik.¹⁹⁹⁾

A Törökországba emigrált magyarok és lengyelek sorsa hosszabb ideig bizonytalan volt, mert Ausztria és Oroszország az emigráltak kiadását követelték Törökországtól. A szultán ellene volt ennek, de nem lehetett tudni, hogy a török államtanácsban nem érvényesülnek-e idegen befolyások.

A lengyelekre nézve nagyon előnyös volt Czartoryski hercegnek konstantinápolyi összeköttetése, mely helyzetüket nagyon megkönnyítette.

A török kormány, hogy az orosz és osztrák kormányvaló kellemetlenségeket elkerülje, mint ismeretes, azt kívánta, hogy az emigránsok vegyék fel a mohamedán vallást s lépjenek be a török hadseregbe. Ennek a felszólításnak több magyaron kívül néhány lengyel is eleget tett, elsősorban Bem tábornok, ki a Murád pasa nevet vette fel.

Oroszország követelte a portától, hogy a lengyel emigránsokat adja ki, de az angol követ erőteljes fellépése folytán elállott tőle.

A szultán meghagyta, hogy az izlám hitre tért magyarok és lengyelek Aleppóba menjenek, a keresztényeket pedig Kiutahiába küldte. Ide került Kossuth is, kivel együtt a lengyelek közül Dembinski, Wysocki és Bulharyn tábornokok, meg több tiszt osztotta meg a száműzetés szomorú idejét.

¹⁹⁸⁾ Danzer, 303. 1.

¹⁹⁹⁾ E munka keretei nem engedik, hogy a szabadságharcban küldött lengyel tisztekkel bővebben foglalkozzam, itt még csak azokat említem meg, kiknek emlékirataik is maradtak, mint Milkowski Zsigmond jeles író, Kalita ezredes és ifjabb Fredro gróf vígjátékíró.

Smolka beszéde a magyar alkotmány érdekében 1861-ben.

A magyar szabadságharc leverését követő nyomasztó önkényuralom szomorú idejében a magyar és a lengyel nemzet kölcsönös rokonszenvének megnyilvánulására nem nyílt alkalom. A szuronyokon nyugvó abszolutizmus rendőrruralma és kémrendszere gondoskodott róla, hogy ez ne történhessék meg. Az alkotmányos élet némi kis pirkadásával azonban a rtégi kapcsolatok ismét felélednek.

A Reichsrat 1861-iki ülészakában az osztrák kormány miniszteri, jelentést nyújtott be a magyarországi helyzettel szemben elfoglalt álláspontjáról, mire az *augusztus 28-iki* ülésen fölállott a magyar nemzet régi kipróbált barátja, Smolka Ferenc és másfél óráig tartó megragadó beszédben dicsőítette a magyar álláspontot és rettenthetetlen bátorsággal bírálta a kormány eljárását.

Azzal kezdte beszédét,²⁰⁰⁾ hogy tizenhárom évvel ezelőtt ily időben magyar küldöttség jelent meg az osztrák birodalmi tanácsban, hogy a felmerült nehézségek megszüntetése végett tanácskozzék. A követséget nem fogadták, mire háború keletkezett s végtelen vérontás és nyomor volt a következménye, amit valószínűleg el lehetett volna kerülni. Azért említi ezt, mert a jelen helyzet hasonlít az akkorihoz s a miniszteri közleményt alaposan meg kell tárgyalni, mert az Ausztria jövőjére döntő fontosságú. Bírálva a miniszteri iratot, kijelenti, hogy „a magas háznak nincs jogában olyan határozatok hozatala, melyek Magyarországot köteleznék.“ „A magyar ügy — fűzi tovább — olyan természetű, hogy azt a magyar államjog szerint csak a magyar képviselő testületek és a korona közt folytatott értekezlet után lehet elintézni.“ Nem akar Magyarország ügyvédjeként lépni fel, de kénytelen kijelenteni, hogy „a minisztériumnak magyarországi politikája helytelen és romlásba, vezet.“ Azért is felszólal, nehogy a minisztérium azt higgye, hogy nincs ellenkező nézet. A miniszteri irat amaz állításával szemben, hogy Magyarország visszanyerte alkotmányát, jogait, szabadságát, országgyűlését és közigazgatását, meg kell állapítania, hogy ez nem áll.

²⁰⁰⁾ Magyarország, 1861. aug. 31., Wanderer vom 29. aug. 1861. Nr. 198. Smolka beszéde megjelent lengyel nyelven is „Mowa Franciszka Smolki deputowanego na sejm wiedeński miana dnia 28. sierpnia 1861. roku.“ címmel Parisban. L. Martinet könyvnyomdájában. A magyar és a lengyel szöveg közt némi kis eltérés van, amennyiben a magyar szövegben néhány kifejezés végső mondat hiányzik.

Hivatkozik a magyar törvényekre s többi közt az 1827-ik évi IV-ik törvénycikkre, mely kimondja, hogy az adó és az újoncmegajánlása csak az országgyűlés hatáskörébe tartozik. E törvényt az uralkodó szentesítette s az 1848-as törvényekben is benn van. Ha lehetséges ily kétségbevonhatatlan törvényt elvitatni, akkor jöhet oly minisztérium, mely mindezen szabadelvű intézményeket sokkal könnyebben elvitathatja és akkor még könnyebben, ha a magyarok elvett jogait illetőleg elnézéssel volnának. Úgy kellett volna az új törvényeket alakítani, hogy Magyarország joggal fennálló alaptörvényeivel ne ellenkezzenek. A minisztérium azt mondja, hogy Magyarországnak el kellett veszítenie alkotmányát, mert a forradalom azt jogilag megsemmisítette. Általánosan ismeretes, hogy Magyarország viszonya Ausztriához szerződésviszony s hogy Magyarország sem követelt egyebet, mint azt, hogy azt megtartsák.

Maga a minisztérium, sőt egy császári rendelet is azt mondja, hogy a debreceni határozatokat csak egy kis „töredék“ hozta s hogy a nép nagy tömege loyálisan viselkedett. Ha így van, jó, büntessék meg azokat, kik a forradalmat csinálták — s ezt valóban alaposan meg is tették —, de ha egy kis töredék fellázadt, azért mindazoknak, kik szenvedőleg viselték magukat, minden aggnak, asszonyoknak és gyermeknek sa jövő nemzedéknek kell bűnhődnie? A minisztérium következtetései helytelenek s ép az ellenkezőjét bizonyítják. Ha elismerik a magyarok jogait, akkor bizonyára ők is engedtek volna, hiszen nyíltan ki is mondták felirataikban: „Mindarra tekintettel akarunk lenni, mit a birodalom hatalmi állása, az egység és tekintet, amivel testvéreinknek tartozunk, tőlünk követelni fog.“ Királyi előterjesztéseket kellett volna tenni, mik e változásokat indítványozzák s akkor Magyarország bizonyosan úgy egyezkedett volna királyával, mint a politikai szükségesség kívánja. Ismeretes, hogy mily befolyások érvényesültek, hogy a magyar államjogot letörlik. „Nem a 48-iki törvények — mondja — okai e külön magyar mozgalomnak, sem a horvátok, románok vagy szerbek, sem a magyarok, hanem a rendszer az oka, mely Magyarországból mindig osztrák tartományt akart csinálni.“

Nem helyes a minisztérium amaz állítása, hogy a magyarok a nemzetiségekkel ki nem békültek volna. „Népek — így folytatja — hamar egyesülnek és tartósan, hacsak ama befolyások megszűnnek, melyek nem szívesen látják, hogy a népek egyesülnek, hogy egyszer egyiket a másik ellen, azután megint ezt amaz ellen centralista vágyak eszközéül használhassák.“ így természetesen minden

bizalom megszűnik. Azt hiszik-e, hogy a birodalom egyik felével hosszabban el lehet nyomni a másikat s oly viszonyba kényszeríteni, amelynek ez ellenáll, amelynek ellenállania természete kényszeríti, mert magában hordja ezeréves szervezetét, a belső életerőt, a belső képességet s ennél fogva természetszerűleg kell, hogy ellentálljon. A történelem tanítja, hogy mily bajba jutott Magyarország, valahányszor a hagyományos politika osztrák tartományá akarta alakítani. Magyarország mindig ellentállott s azt hiszem most sem fogják módját lelteni, hogyan kell Magyarországból osztrák tartományt csinálni.“

A miniszteri közlemény Magyarország részéről való hálára hivatkozik azon segítségért, mit a Habsburg ház és a német birodalom a török járom alól való felszabadításkor nyújtott. A történelem tanúsága szerint azon Magyarország századokon keresztül védőbástyája volt Németországnak és osztrák örökös tartományoknak a török támadásai ellen. Ha tehát Németország és az örökös tartományok e harcban résztvettek, azt saját érdekükben s nem Magyarország iránt való szeretetből tették, mert tudták, hogy ha legj^őzi Magyarországot a török, akkor reájuk kerül a sor. Valóban úgy is történt s a törökök már Bécs alatt állottak, melyet csak Sobieski János segítségével mentettek meg. Mikép hálálták meg ezt a lengyel köztársaságnak, tudja mindenki.

Azért jobb, ha a miniszteri közlemény nem említi a háladatos-ságot, különösen pedig nem Magyarországgal szemben, mert a történelem bizonyítja, hogy a magyarok ritka áldozatkészséggel és odaadással állottak királyuk mellé és segítették elő Ausztria megmentését, mint azt a Moriamur jelenete igazolja. Ezért azonban soha köszönetet nem nyerték, sőt ellenkezőleg, az osztrák államférfiak mindig arra törekedtek, hogy Magyarországból osztrák tartományt csináljanak s hogy ez nem sikerült, azt csak a magyarság fáradhatatlan kitartásának, a jog és törvényhez való ragaszkodásának és hazaszeretetének köszönhető. „Uraim — fűzi tovább— én megvallom, hogy a legmelegebb rokonszenvvel vagyok Magyarország nemes népei iránt. Hiszen a kődös múltban, századokon át egy missziót teljesítettünk az ázsiai barbárok betöréseivel szemben s a magyarok és lengyelek közt századokon át barátságos viszony állott fenn s közös királyuk is volt.“ Azonban „nem egyedül a rokonszenv egy igaz jogért küzdő nemzet iránt szólaltatott meg“, hanem a jól felfogott érdek.

Beszédét azzal fejezi be, hogy meg van győződve róla, hogy

meg fogják szavazni a feliratot, de az üres padok kiáltó bizalmatlansági szavazatot jelentenek a minisztériummal szemben.

Smolkának e férfias és talpraesett beszédét roppant lelkesedéssel fogadták Magyarországon s törvényhatóságok siettek Smolkát üdvözölni pompás beszédeért.

Legelsőnek Pest városa foglalkozott Smolka beszédével aug. 31-én tartott közgyűlésén s forró köszönetet szavazott neki nagyszerű, beszédeért. Utána még mintegy harminc törvényhatóság üdvözli Smolkát s mond köszönetet neki azért, hogy Magyarország alkotmányát védelmébe vette.²⁰¹⁾ Ez időben alig volt népszerűbb ember Magyarországon ő nálánál.

A törvényhatóságok üdvözlő iratait a következő lelkes és emelkedett hangú (magyar és lengyel nyelven írt) levélben²⁰²⁾ köszönte meg Smolka: „Mély en tisztelt Közgyűlés! A belső érzelem hozzám intézett nyilatkozatait Magyarország szent ügye védelmében mondott néhány szavamért köszönettel fogadom el, hogy azokat nemzetem kezeibe tegyem le.

Hazám — egész Lengyelország szeret Benneteket és a Ti ügyeteket és én csak hű, bár gyenge tolmácsa valék ama érzelmeknek, melyek mindenki szívében élnek hazánk végtelen rónáján a Wartha és Dnieper között.

A Ti ügyetek a miénk — a mi ügyünk a Tietek.

A múlt időkben közösen harcoltunk s bőven ontánk vérünket Európa civilizációja és szabadsága védelmében.

Európa azonban megfélekedzván arról, mivel tartozik nekünk, úgy Titeket, mint minket martalékul dobott a végvonaglásban szenvedő abszolutizmusnak, mely alatt mi keserűen bár, de büszkén sóhajtozunk.

Legyen bár kezünkben kard, vagy kezeinken bilincs, mindenkor a szabadság zászlaja lebeg mi előttünk, magasan lobogtatva.

²⁰¹⁾ Az egykori napilapok a következő törvényhatóságok üdvözlő iratait közltek: Pest városa. Sáros, Győr, Bács-Bodreg, Veszprém, Szatmár, Krassó, Esztergom, Közép-Szolnok megye, Miskolcz városa, Turóc, Nyitra-m., Pozsony és Buda városa, Bihar m., Jász-Kun kerület, Liptó és Ugocsam.

²⁰²⁾ Politikai Újdonságok 1861. 41. sz., Pesti Hírnök 1861. okt. 8., Magyarország 1861. okt. 9. lengyelül lásd Smolka beszédének párisi lengyel kiadásához csatolt függelékében.

Ezen zászló alatt és csupán ez alatt fogunk mi legyőzni minden akadályt. Közösen osztjuk a nemzeti szerencsétlenség sorsát, de megjön a vigasztalás kora a mi számunkra is és Isten segítségével Szt. István koronája régi fényében fog tündökölni ismét a Jagellók koronájával együtt. A mesterségesen élesztett házi viszályok, melyeket ellenséges kéz szít, szükségkép el fognak enyészni, mert a szabadság egyesíti s nem választja el a népeket. A Ti és a mi multunk tíz százada legyen bizonyosságunk, hogy mi szabadságunkért küzdvén, azt másokkal megosztani 'mindenkor készen vagyunk.

őseitek nagy hagyományaihoz híven Ti a melletetek és Veletek egy földön lakó nemzetiségeket — ebben mi bizonyosak vagyunk:— meg fogjátok nyerni s ezek testvéri hajlandóságtokat, valamint a végcélok közösségét és .egységét kellőleg felismervén, közösen és egységesten fognak küzdeni a mindkét részről elismert jogokért.

E jelszavakkal szól hozzátok rajtam keresztül Lengyelország s nyújt Nektek állandóan és örökké tartóan baráti készsízoritást.“

De nemcsak a magyarok körében találtak lelkes visszhangra Smolka bátor szavai, hanem mély benyomást tettek az osztrák s elsősorban a bécsi körökben is. Bizonyosága ennek a bécsi negyedik választókerület (Wieden) szabadelvű választóinak irata²⁰³) Smolkához, melyben melegen üdvözlük őt, mint a haladás és szabadság rettenthetetlen bajnokát.

E beszéd hullámai messze elhagyták ia monarchia határait s egész Európában tetszést és elismerést arattak.

Bár Smolka e beszédével nem érte el azt a célját, hogy a kormányt Magyarországgal szemben gyakorolt politikájának helytelenségéről meggyőzze, mégis erősen megingatta a minisztérium politikájának alapjait. A „*Politikai Újdonságok*“ c. lap megjegyzi, hogy e beszéd „megrendítteti a minisztérium önbizalmát, mely talán a Schmerling úrét kivéve minden más minisztériumot lemondásra ösztönözne.“²⁰⁴)

A lengyel nemzet e nemes gondolkodású, kristálytisza jellemű, ideális felfogású s az “igazságért küzdő harcosának, a magyarság lelkes barátjának ez áldozatkész fellépését minden magyar ember köteles hálás emlékezetében tartani.

²⁰³) Pesti Hírnök 1861. szept. 10.

²⁰⁴) Politikai Újdonságok 1861. 36-ik szám.

A magyarok és az 1863-iki lengyel forradalom.

A rabbilincseit széttörni akaró elnyomott lengyel nemzet 1863. január 22-ikén ismét egy kétségbeesett kísérletet tett szabadságának kivívására. A szerencsétlen nemzetnek küzdelme zarnoki elnyomójával, — az orosz kolosszussal — szemben mélységes rokonszenvet ébresztett, de az önálló politikai életet nélkülöző magyarságnak nem volt módja reá, hogy a lengyel nemzetnek segítséget nyújtson.

Szabadabb tere nyílt e tekintetben a magyar emigrációnak s Kossuth nem is késet felhasználni az alkalmat, hogy Lengyelország felszabadításának ügyét összekapcsolja a magyar kérdéssel, mert bár önzetlenül és a legnagyobb lelkesedéssel karolta fel a lengyel szabadság eszméjét, azt hazánk érdekében is gyümölcsöztetni akarta..

Kossuth mindent megmozgatott, hogy az európai hatalmak fölkarolják a vergődő lengyeleg ügyét s azt *európai kérdéssé tegyék* s elsősorban Olaszországot és III. Napóleont igyekezett megnyerni az ügynek.

Röviddel a, felkelés kitörése után (február 6-án) levélben fordult *Veruzzi übaldino* olasz belügyminiszterhez és figyelmeztette őt, hogy a lengyel felkelés nagy méreteket vehet β Gnalioiára is kiterjedhet, mely esetben az olaszok, egyesülve a magyarokkal, kihasználhatják az alkalmat Ausztriával szemben. Felhívja a minisztert, hogy foglalkozzék a lengyel kérdéssel, nemcsak politikai, hanem általános emberi szempontból is. írja továbbá, hogy néhány lengyel emigráns volt nála, kik anyagi támogatását kérték, hogy haza utazhassanak a harctérre, de ő szegény, nem támogathatja őket, azért kéri a minisztert, adjon az öreg *Idzikowski* ezredesnek néhány ezer frankot szétosztás céljából, hogy a fiatal lengyelek hazájukba utazhassanak.²⁰⁵⁾

Kossuth a lengyel ügy iránt való lelkesedésből lelkes és magasan szárnyaló levelet írt ii lengyelekhez (február 28-ikán) s azt *Kiss Miklós* ezredesnek küldte Parisba a lapokban való közlés céljából. Kikötötte azonban, hogy nem szabad a cikket megnyirbálni. Jellemző, hogy egyetlen egy párisi lap sem merté a cikket közölni és csak az olasz és angol sajtó útján került a nyilvánosság elé.

A ritka temperamentummal írt cikk így kezdődik:

²⁰⁵⁾ Kossuth L. Irataim az emigrációból. Budapest, 1895. V. 392. 1.

„Lengyelország amint összetöri bilincseit, Lengyelország, amint doronggal és kaszával kezében a colosszusra rohan, mely elnyomja őt, nemcsak rokonszenvet parancsol, hanem az emberiség bámulatát is felidézi.

Állítsuk magunk elé a folytonos vértanúságot, melyet kilencven év óta szenved ez az „élő szobor“, mely most élet-halál harcra hívja ki a minden oroszok kényurát, hogy őt felelősségre vonja százados szenvedéseieért és visszaküzdje elévülhetetlen jogát arra, hogy nemzet legyen ... ez fenséges, ezerszer oly fenséges, mint Dávid a pásztor, midőn parittyával kezében Góliáthot harcra hívja ki. Izrael Istene megáldotta a pásztor Dávidnak parittyáját! az igazságnak és könyörületességnek Istene meg fogja áldani annak a második Izraelnek vállalkozását, melynek neve: Lengyelország.“²⁰⁶⁾

A cikk keményen ostorozza azután a felosztó hátaknak eljárását a lengyelekkel szieimben s lelkesen bátorítja őket a további küzdelemre.

Meleg szavakkal válaszolt e gyönyörű cikkekre *Mickiewicz* László, a nagy lengyel költőnek Parisban élő fia. „Köszönet, — írja — azon nemes és rokonszenves szavakért, melyeket ön az imént honfitársaimhoz intézett. Újra kezdődnek a nagy napok és pedig nemcsak a mi számunkra. El vagyunk határozva végezni az idegen uralommal. A baj elérte tetőpontját: elég üldözést, sanyargatást és meggyaláztatást szenvedtünk. A lengyelek vagy szabaddok akarnak lenni, vagy meghalnak.“

A magyarok és lengyelek évszázadokon át fegyvertársak voltak, hogy a civilizációt diadalra juttassák: azok voltak 1849-ben és azok lesznek mindig. Mert ügyünk ugyanaz, ellenségeink ugyanazok és hasonló megáláztatásokat kell megbószlúnunk.“²⁰⁷⁾

De Kossuth nemcsak szóval, hanem tettel is akarta segíteni a lengyel forradalmat.

Az 1859-iki olasz háború kezdetén III. Napoleon húszezer puskát és hozzávaló lövészeret szállíttatott Moldvába, egy esetleges magyar fölkelés számára. A villafranoi béke azonban megakadályozta, hogy a fegyvereket Ausztria ellen használják fel, de mivel sem a császár, sem a turini kormány, mely az elszállítást közvetí-

²⁰⁶⁾ Kossuth. *Irataim*, V. 398. 1.

²⁰⁷⁾ Kossuth. V. 407. 1.

tette, nem intézkedett ez irányban, Kossuth e fegyvert a maga rendelkezésére állónak tekintette. Ezen a véleményen volt Couza fejedelem is, ki a fegyver őrzését magára vállalta.

Mivel Kossuth tudta, hogy a lengyelek egyik legnagyobb nehézségét a fegyverhiány képezi, *Klapka* tábornokkal egyetértve felkérte *Lubomirski* herceget, hogy e-z a párisi comité útján tudassa a lengyel forradalmi kormánnyal, hogy a Couza fejedelemnél levő 20 ezer fegyvert neki adományozza, csak eszközölje ki hozzá a császár beleegyezését.²⁰⁸⁾

Egyidejűleg a lengyel ideiglenes kormányhoz jegyzéket intézett, melyben buzdítja a lengyeleket, hogy tartsanak ki a küzdelemben, de egyúttal azt tanácsolja, hogy terjesszék ki a harcot Galícia területére is, mert ha a forradalom csak az orosz területre szorítkozik, akkor az európai diplomácia azt csak mint Oroszország belső kérdését fogja tekinteni, melybe nem fog beavatkozni.

Kifejti továbbá, hogy ha a Nemzeti Kormány beleegyezik, akkor ő mindent elkövet, hogy néhány ezer magyar Lengyelországba menjen, hogy ott mint segítő hadtest küzdjenek *magyar zászlóval* és parancsnokkal. E hadtest a lengyel forradalmi kormány parancsa alatt állana, mely belátása szerint alkalmazná azt. Csak azt a jogot tartaná fenn magának, hogy ha az ország érdekei követelik, visszavonhassa azt Lengyelországból,

„Ha Lengyelország — írja — elfogadná ezt az ajánlatot, nem lenne azon veszélynek kitéve, hogy Ausztria ellenségeskedését idézné fel. Tekintve azon magatartást, melyre magát elhatározta, teljesen lehetetlen, hogy néhány ezer magyarnak önkéntes csatlakozása oly mozgalom előmozdítása érdekében, melyet Ausztria maga nyilvánvalóan kedvezésben részesít, neki ürügyet szolgáltatasson arra, hogy Lengyelország ellen forduljon; nem is tehetné ezt anélkül, hogy egy Galíciában, Magyarországon, Erdélyben és Horvátországban kitörendő forradalom veszélyének ne tegye ki magát, mely forradalom bizonyára a Mincio partjain háborút idézne fel.

Ha tehát Lengyelország elfogadná javaslatunkat, nem kockáztatna semmit, sőt ellenkezőleg, véghetetlenül sokat nyerne.“

A magyar zászló megjelenése nagy hatást gyakorolna a Galíciában állomásozó magyar ezredekre is, ami szintén előnyös volna a felkelésre nézve.

Magyar hadtest szervezése Lengyelországban alternatíva elé

²⁰⁸⁾ Kossuth, V. 412. 1.

állítaná Ausztriát vagy kénytelen volna Lengyelország visszaállítása mellett nyilatkozni és átengedni neki Galíciát, vagy szembenézni a veszedelemmel.

Az első esetben a lengyel forradalom kijutna egy kizárólagosan orosz kérdés szűk keretéből, a második esetben ki lehetne tágitani a forradalom politikai jellegét, kiterjesztvén azt Galíciára.

Kéri a lengyel ideiglenes kormányt, „hogyan fogadja el ajánlatát, mert ezzel vagy megkötheti a diplomácia kezét, vagy „kombinálva Lengyelország törekvéseit Magyarországéival szolidaritásba hozza a lengyel ügyet a miénkkel és e szolidaritás által biztosítja e két ügy állandó sikerét, melyek természetüknél és a két ország földrajzi helyzeténél fogva egymást kölcsönösen garantírozzák.

Mi indítatva érezzük magunkat megtenni ezen ajánlatot első sorban a két ország érdekeinek közösségénél fogva és másodsorban a testvériségnek azon érzete folytán, mely bennünket Lengyelország iránt mindig vezetett. Magyarország alulírt egykori kormányzója ezen érzelmének fényes bizonyítékát adta 1848. és 1849-ben, midőn azon kockázat és veszély dacára, hogy az orosz intervencióra ürügyet szolgáltat, egy percig sem habozott Magyarországon, szívesen fogadni a lengyeleket, azokat felfegyverezni, ruházattal ellátni és feljogosítani őket, hogy a lengyel lobogó alatt szervezkedjenek. Nem tőlünk függött, hogy Lengyelország nem volt azon helyzetben, hogy hasznot húzhatott volna ezen hatalmas szervezésből. Bármint legyen is különben, a mi büszke lengyel katonáink hősiességgel harcoltak értünk s mi érezzük a kötelességet, hogy felajánljuk nekik viszonzásul hasonló szolgálatunkat.“²⁰⁹⁾

Eme, március 18-án kelt ajánlatot *Klapka* tábornok vitte Parisba a *Lubomirski* herceg, *Branicki* gróf és *Kaminski* ezredesből álló bizottságnak.

Kossuthnak ez ajánlatára *Bobrowski* István, az ideiglenes kormány biztosa válaszolt, megköszönve nagylelkű ajánlatát, a fegyverek adását illetőleg, de a légióra, vonatkozólag kitérő választ adott, azt mondva, hogy ezidőszent nem élhetnek nemes ajánlatával és azt a jövőre tartják fenn.²¹⁰⁾

Ezenkívül a lengyel nemzeti kormány is köszönetét fejezte ki

²⁰⁹⁾ Kosstuh, V. 417. 1.

²¹⁰⁾ Kosstuh, V. 433. 1.

Kossuthnak a fölajánlott fegyverekért s kérte őt adna írásbeli meghatalmazást, hogy azokat Couza fejedelemtől átvehessék.²¹¹⁾

Nem tudom eldönteni, hogy e fegyvereket valóban átvették-e a lengyelek, mert Kossuth sem ír róla, sem másutt nem találtam erre vonatkozólag adatot.

Kossuth június 12-én írt hosszú előterjesztésében részletesen tárgyalja a magyar légió ügyét. „Én — írja — egy magyar légió alakításával egy oly politikai lépést hoztam javaslatba, amely kényszeríténé Ausztriát kilépni állítólagos semlegességének kétértelműségéből, amely meghamisítja a lengyel forradalom célját s okvetlenül romlására vezet.”²¹²⁾

A lengyel ügyet európai kérdéssé kell tenni, mert míg az orosz keretből ki nem lép, Lengyelország függetlensége szóba sem jöhet. Ha a felkelést Galíciára is kiterjesztenék, akkor az olaszok és magyarok is tetteleg beavatkozhatnának a lengyel kérdésbe.

²¹²⁾ Kossuth, V. 434. 1. A levél szövege a következő:

A lengyel nemzeti kormány Kossuth Lajos úrnak
Turinban.

A lengyel nemzeti kormány élénk köszönettel fogadta a segélyt, melyet Ön ügyünknek felajánlott és rögtön foglalkozott azon nehézségek elhárításával, melyek annak kivételét meggátolhatnák.

Az Ön kívánságához képest az első adományozónál megtörténtek a lépések és azon biztosítást nyertük, hogy ha Couza. fejedelem ő fensége ezen irányban kívánatot fejez ki, az teljesülni fog azon célnak megfelelőleg, melyet kölcsönösen kitűztünk.

Szíveskedjék tehát Uram az Ön részéről a levél átadójának írásbeli meghatalmazást adni, mely megengedi, hogy Couza fejedelemtől az Oláhországban elhelyezett 20.000 fegyver kérhető legyen.

Midőn kifejezzük köszönetünket Ön iránt ily nemes áldozatért, mely nemzetünk javára hozott, kötelességünk Uram Önt biztosítani, hogy a lengyelek azon fegyverekkel harcolva függetlenségükért, melyek Magyarország felszabadítására voltak szánva, sohasem fogják elfeledni azon szent adósságot, mellyel terhelve érzik magukat úgy a magyar nemzet, mint ön iránt, Uram, ki hazája ügyének képviselője.

Szíveskedjék Uram megbocsátani azon titokzatosságot, mellyel kénytelenek vagyunk magunkat körülvenni és higgye el, hogy aláírás helyett pecsétünkkel élve, nem kevésbé élénk érezzük azon magas tiszteletet éa élénk rokonszenvet, mellyel át vagyunk és voltunk mindig hatva úgy ön iránt, Uram, mint a magyar nemzet iránt.

Varsó, 1863. május 17.

(P. H.)

²¹³⁾ Kossuth, V. 435. 1.

A lengyel forradalmi kormány politikájának alapeszméjül fogadta el Ausztria kíméletét, amivel maga mondott le a lengyel nemzeti lét eszméjéről.

Javasolja egy magyar légió szervezését lengyel földön *magyar zászló* alatt, mert ezzel kényszerítik Ausztriát, hogy kilépve semlegességéből, szint valljon Lengyelország mellett vagy elletne. Ha mellette foglal állást, akkor le kellene mondania a lengyel függetlenség javára G-alicia birtokáról. A lemondás az egykori Lengyelország helyreállítását vonná maga után, esetleg egy Habsburg szekundogenitura uralma alatt. Ha azonban ellenséges állást foglalna el, úgy a lengyel nemzeti kormány fel volna mentve a kimerő életesség kényszere alól s szabadon kiterjeszhetné a felkelést G-aliciára, miáltal a lengyel kérdést a kellő magaslatra emelné. Ez biztosítaná Olaszország közreműködését is.²¹³⁾

A lengyel nemzeti kormánynak azonban aggodalmai voltak e tekintetben és csak oly feltétel alatt volt hajlandó beleegyezni a magyar légiónak magyar zászló alatt való részvételébe, hogy a harc csak azon területre szorítkozzék, melyeit Oroszország foglal el, de remélik, hogy a körülmények meg fogják engedni majd harcterük kiterjesztését.²¹⁴⁾

Kossuthnak Kiss Miklós ezredeshez írt leveléből tudjuk meg, hogy a lengyel kérdéstről tárgyalt *Minghetti* olasz miniszterelnökkel is, aki kijelenté, hogy *Viktor* Emánuel is osztja e tekintetben Kossuth nézetét. Levelében elkeseredetten panaszkodik Napoleon császárra, amiért ez annyira kíméli most Ausztriát s nem akar a lengyelek érdekében summit sem tenni, bár erre Ígéretet tett. Értse, aki bírja ezt az észjárást — írja levelében — én nem bírom érteni. Ápril. 10-kei jegyzékében álláspontjának vallotta azt, hogy a lengyel fölkelés azon százados európai betegség symptomája, melyet az 1815-ben s azóta megkísérlett gyógyszerekkel lehetetlen meggyógyítani s ugyanazon jegyzékben a lengyeleket az orosz cár nagylelkűségére és szabadelvűségére, tehát az orosz uralomba belenyugvásra utalja, ami ellen fegyvert fogtanak s vérök javának feláldozásával küzdenek.²¹⁵⁾

Nagyon panaszkodik a francia sajtóra és társadalomra is, mely nem tudja megérteni a lengyel kérdést.

²¹³⁾ Kossuth, 435—448. l.

²¹⁴⁾ A lengyel nemzeti kormány levele Kossuthhoz 1863. július 14-ikéről. Kossuth, V. 440 l.

²¹⁵⁾ Kossuth, V. 453. l.

Kossuth részletesen tárgyalt, mint említettük, Minghetti olasz miniszterelnökkel is a lengyel kérdés felett s igyekezett előtte kifejteni, hogy Olaszországra nézve is előnnyel járna, ha felkarolná a lengyelek ügyét.

Olaszország ugyan nem avatkozott be a lengyelek harcába, de annyi eredménye mégis volt Kossuth fáradozásának, hogy egy kis olasz önkéntescsapat *Nulla* ezredessel az élén a lengyel harctérre ment, hol ez utóbbi el is esett.²¹⁶⁾

Köviddel azután lelkes kiáltványt intézett Kossuth a Galíciában állomásozó magyar katonasághoz, felhíva azokat, hogy ne akadályozzák a lengyel felkelőket, sőt ellenkezőleg, ahol lehet, legyenek segítségükre.

A szokatlan lendülettel írt kiáltvány így kezdődik:

„ Vitézek!

A hős lengyelek nemzeti létükért küzdve szívemelő példa gyanánt állanak az elnyomott népek előtt.

Szenvedéseik részvétre gyulasztanak minden érző keblet: önfeláldozó honszeretetük tiszteletet parancsol, hősiességük ámulatra ragad.

A világ legtávolabb vidékein is buzgó imádság száll fel naponta Istenhez a népek millióinak ajkairól, hogy áldja meg győzelemmel a lengyelek igazságos fegyvereit s adja vissza helyüket a szabad és független nemzetek soraiban, melytől őket a bitor hatalom *gonosz* erőszakkal megfosztá.

Ha távol népek ily részvétellel kísérik a lengyel szabadságharcot, hogyan maradhatnátok Ti, bajnok magyarok! hideg-részvétlenek szemben a szenvedéssel, önfeláldozással és vitézséggel, melynek közvetlen tanúi vagytok!

Hiszen Ti magyarok vagytok >s a magyar gyűlöli az elnyomást, a magyar kebelből kiolthatlan a szabadság szent szeretete.

Hiszen Ti bajnokok vagytok s a vitéz ember becsüli a vitézeket.

És a magyar bajnok köbeihez a lengyel ügy még más hatalmas indokokkal is szól a múltból, jelenből és jövőből.“

Emlékezteti őket azután a magyar szabadságharcra, melyben lengyelvér is folyt hazánkért s hogy a magyar honvédek hamvaival együtt lengyel hősök hamvai is pihennek.

²¹⁶⁾ Kossuth, V. 489. I.

A hála érzetén kívül azonban nemcsak a testvéries részvét erkölcsi kötelessége, hanem a nemzeti közérdek kapcsa is csatolja a magyarokat a lengyelekhez.“

„Ők nekünk — írja — nemcsak szomszédaink, hanem barátaink, testvéreink is, kiknek sorsával érdekeink s jövődönk szoros viszonyban állanak. Ha ők szabadokká lesznek, szabadságuk támaszpontul szolgálанд a mi szabadságunknak.“

Felhívja végül a magyar katonákat, hogy a lehetőség szerint legyenek segítségére a lengyeleknek. „Tartsátok szemetek előtt, — ezek szavai — hogy ők nekünk érdektestvéreink. Yezérelje magatok viselkedését irányukban a testvériesség érzete. Ne adjatok nekik okot panaszkodni, hogy barátok helyett még ti bennetek is ellenségre találtak. Óvakodjatok akadályaitok növelni, nehézségeiket szaporítani, sőt könnyítsetek rajtuk, ahol s amiben lehet.²¹⁷⁾

A Galíciában fekvő magyar katonaság csakugyan nagyon kedvezett a lengyel felkelőknek s ahol lehetett segítségükre volt. Különösen kiténtek e tekintetben az orosz határhoz közel fekvő Sokaiban állomásozó magyar huszárok, kik a felkelők ügyét tőlük telhetőleg támogatták, amennyiben elősegítették azok érintkezését, szökését stb.

Bár a Kossuth által tervezett magyar légió a lengyel nemzeti kormány vonakodása folytán nem létesült, mégis több száz magyar harcolt a lengyelek oldalán, többi közt *Hermann Ottó*, *Csáki Kálmán*, ki igen sok fegyvert vitt át a lengyel felkelőknek, továbbá *Péchy Gyula* 48-as őrnagy, *Bornemissza Zoárd*, *Egressy Valisz* báró, *Nyáry Türr* tábornok és még sokan mások.

A népfelkelés leverése után a száműzött lengyelekkel együtt számos magyar csörgette rabbilincseit Szibéria végtelen hómezőin s a felsőmagyarországi nemesi udvarházaknak — úgy, mint 1831. után — ismét meg volt a maguk bujdosó lengyelé.

A békókbá veirt szerencsétlen lengyel nemzet iránt sehol sem nyilvánult oly őszinte, igaz érzését, mint a magyarság körében.

Kossuthon kívül a magyar emigráció másik nagy vezetője, *Klapka György* tábornok is részt vett a lengyeleknek nyújtandó olasz-magyar segítség tervezésében.

Mindjárt a lengyel forradalom kitörése után két olasz szabadságharcos, *Mordini* és *Cairoli* tárgyalást kezdett *Garibaldi* nevében Klapkával egy közös akció ügyében. E tárgyalásokon résztvett

²¹⁷⁾ Kossuth, V. 489—493..1. A kiáltvány 1863. július 20-ikán kelt.

Mickiewicz László és *Armand Léwy* is. E tervek szerint a lengyel fölkelést a magyar követte volna s ezt az olasz szabadság kivívásával kapcsolták volna össze.²¹⁸⁾

A legfőbb kérdéseket Torinóban beszéltek meg *Cairol*i házában, hol *Mordini*, *Klapka* és *Armand Léwy* vettek részt.

A párisi lengyel bizottság összekötetésbe léptt volna *Genf*-ben *Klapka*val és *Garibaldi* e két képviselőjével. A megbeszélések szerint a felkelésnek ily sorrendben kellett volna történnök. *Galícia*, *Magyarország* és a *délszláv tartományok*.²¹⁹⁾

Armand Léwy és *Klapka* elutazása után *Mordini* tárgyalásba bocsátkozott *Mickiewicz*-csel egy olasz bizottságnak szervezése tárgyában, melynek feladata lett volna a lengyel kérdéssel foglalkozni. *Lengyelek* és *magyarok* is csatlakoztak volna hozzá, hogy kifejezzék a három nép közös tevékenységét a szabadság és függetlenség érdekében.²²⁰⁾

E tervek megfeleltek volna *Kossuth* szándékainak is, de kivételükre már nem került a sor.

A kiegyezést követő idők. *Andrássy Gyula* gróf lengyel politikája.

Az 1867.-ik évi kiegyezés és *Ausztriának* átalakulása alkotmányos állammá új korszakot teremtett a lengyel-magyar kapcsolatokban. Az osztrák abszolutisztikus szellem bukásával megszűnt — legalább részben — a magyar-lengyel érdekközösségnek egyik kapcsa. Megkezdődik az alkotmányos élet és hazánk belső kiépítése és megerősítése. A *galíciai lengyelek* viszont nyelvi és kultu-

²¹⁸⁾ *Garibaldi* ezt írja 1863. március 2-ikán *Mordini*nak és *Cairol*inak: „Cári amiéi. Bisogna veder *Klapka* e dirgli che suscitò l'Ungheria a favore della Polonia ed agire loro stessi, se necessario. Tuttò è preparato in Europa, giacche i bravi *Polacchi* cominciarono, bisogna continuare il moto dovunque. Un abbraccio dal vostro *G. Garibaldi*. *Michèle Rosi*. Il risorgimento italiano e l'azione d'un patrióta conspiratore e soldato. Eoma-Torino, 1906. 291. 1.

²¹⁹⁾ „... l'insurrezione in massima sarebbe dovuta procedere eosi: *Gallizia*, *Ungheria*, *Province slave meridionali*.” *Rosi*, 291. 1.

²²⁰⁾ „Partito *Armand Léwy* il 5 marzo per *Parigi*, e *Klapka* il 10 per *Ginevra*, *Mordini* trattò con *L. Mickiewicz* pieno di speranze e si odoperò per la formazione d'Comitato italiano per la Polonia con aggiungervi elementi *polacchi* ed *ungheresi* a significare l'azione comune dei tre popoli per conseguire l'indipendenza e la libertà. *Rosi*, 291. 1.

rális engedmények kivívásáért harcolnak. Annál szorosabb lesz most az érdekközösség az orosz ekszpamzív politika és a fenyegető pánszlávizmus ellen való küzdelem terén. Az a körülmény, hogy úgy a magyarság, mint a lengyelség veszélyeztetve érzi nemzeti létét a moszkovita politikától, közös munkára készíti őket ebben az irányban.

Az a tény, hogy a lengyelség körében nem tudtak gyökeret verni a pánszláv eszmék s hogy a lengyelek elsősorban lengyeleknek s csak másodsorban érezték magukat szlávoknak, sőt egyesek minden közösséget megtagadtak a szlávokkal, rendkívül becessé és értékessé tette a lengyeleket a magyarság szemében. Felismerte ezt a legnagyobb államférfiak egyike, *Andrassy* Gyula gróf s minden erejével azon volt, hogy a kettős monarchiára oly becses elemet erősítse, mert a védőgát szerepét szánta neki a muszka áradattal özemben.

Andrassy már 1866. február 20-ikán a felirati vita alkalmából tartott beszédében kiemelte a lengyel kérdés rendkívüli fontosságát Ausztriára és Magyarországra nézve s hibáztatta Ausztria politikáját a lengyel fölkeléssel szemben. „Legújabb időben — monda — egye szomszéd nemzet, melyet a gondviselés látszott Ausztria és Magyarország határai mellett mintegy elnyújtani, hogy a szláv foglalási eszméknek legalább némi gátul szolgáljon, Ausztria szemé előtt és akarata ellen vértett el. Az európai közvélemény általános indignációjával szemben, melyet majdnem minden hatalom nyilatkozata támogatott, habozott a muszka abszolútizmus is és egy diplomatikus jegyzékben már némileg beismerte, hogy az 1815-iki szerződések aláíróinak joguk van az e szerződésekben megígért autonómia helyreállítását követelni. Ekkor volt egy perc, midőn Lengyelország autonóm fennállását — bizonyos határok között legalább — Ausztriának határozott fellépése megmenthette volna. Nem harc kellett ehhez, csak határozott erkölcsi föllépés, mert az egész civilizált Európa Ausztria háta mögött állt. De az akkori kormány mással volt elfoglalva . . . A nyugati hatalmak nem támogattatván azon tartomány által, melynek feladata volt volna az összes európai államok által kimondott veto morális erejét érvényre emelni, természetesen elhagyták azon ügyet, mely európai kérdés is volt ugyan, de mindenek előtt osztrák és magyar kérdés. Ha van, mi vigasztalhat minket a fölött, hogy annyi drága évet vesztettünk nemzetünk életéből, azaz, hogy mint nemzet nem vettünk részt

oly politikában, mely erkölcsi tekintetben bűn, politikai tekintetben pedig -hiba volt.²²¹⁾

Midőn az 1867-iki kiegyezéskor Andrássy magyar miniszterelnök lett, több alkalma nyalt a lengyel ügyekkel foglalkozni s tettel is kimutatta, hogy érdekekben kész cselekedni.

Belcredi minisztersége idejében a lengyel tartománygyűlés határozatot hozott a lengyel nyelvnek az iskolába való behozataláról. Azonkívül néhány engedményt kértek Galícia részére, mint hivatalos nyelvvül a lengyelt a hivatalokban és a bíróságoknál s legfőbb törvényszéket tartományi székhellyel. A tárgyalások nehézségekbe ütköztek, mert az államtanács ellenezte ezek szentesítését. *Beust* eleinte támogatni látszott a lengyelek kérését, mert szüksége volt arra, hogy a véderő javaslatnál a lengyelek is reászavaznak. Midőn ezt megszavazták, a kormány a galíciai tartománygyűlés határozatát halogatta s a lengyelek interpellációjára *Giskra* miniszter azt mondta, hogy a határozatot a parlament elé nem terjeszti, mert arra nincs kötelezve s Galícia levélhordójává nem akar lenni. *Berger* miniszter azonban az előterjesztés mellett volt.

Ez már 1869-ben volt s közeledett az országgyűlési időszak bezárásának ideje, a rezolúciós bizottság tanácskozásai pedig nagyon lassan haladtak úgy, hogy tartami lehetett tőle, hogy elkésnek vele. Azért *Ziemialhowski*, a későbbi miniszter, — kinek nagy szerepe volt e kérdésben — azt akarta, hogy legalább valami eredményt mutathassanak fel a tartomány előtt, azért arra kérte *Beustot*, hogy legalább ama kívánságokat teljesítsék melyeket közgazgatási úton lehet keresztülvinni.

Tudva azt, hogy Andrássynak mily nagy befolyása van az uralkodóra s mily előzékeny a lengyelekkel szemben, elhatározta *Ziemalkowski*, hogy megkéri támogatását ez ügyben. Csakugyan elutazott Pestre s felkeresve Andrássyt, elmondta neki, hogy mit kérnek a lengyelek, többi közt főként a lengyel nyelvet a bíróságoknál és a hivatalokban. Andrássy megígérte neki, hogy a legelső alkalommal beszélni fog az uralkodóval, aki akkor éppen Pesten tartózkodott. Rövid idő múlva *Ziemalkowski* levelet kapott *CzartorysM* Vladiszláv hercegtől, melyben ez tudatja vele, hogy Andrássy beszélt az ügyben az uralkodóval, aki megígérte, hogy mindjárt Bécsbe való érkezése után foglalkozni fog a dologgal.²²²⁾

²²¹⁾ Léederer Béla. Andrássy Gyula beszédei. I. 169. 1.

²²²⁾) Pamietni ki Floryana Ziemilkowskiego Krakow, 1904. 38—39. 1. Andrássy bizalmas úton is figyelmeztette az osztrák minisztereket, hogy tegyenek engedményeket a lengyeleknek s béküljenek ki velük.

S valóban összehívta a minisztertanácsot, meghagyta, hogy foglalkozzanak a lengyel nyelvnek a bíróságoknál és a hivatalokban való alkalmazásával. A minisztertanácson, melyen az uralkodó elnökölt, elfogadták a javaslatot, dacára *Gishra*, *Herbst* és *Hasner* miniszterek ellenkezésének és Possinger helytartó lebeszélésének.

Így jött létre az 1869-ik évi június 4-iki legfelsőbb elhatározás a lengyel nyelvnek a bíróságoknál és hivatalokban való alkalmazásáról.

Ennek keresztülvitelében nagy része volt tehát Andrásy Gyula grófnak, kit az a meggyőződés vezetett, hogy ha a lengyelek nyelvi kedvezményeket kapnak, ragaszkodni fognak a kettős mon archiához és sáncot fognak alkotni az orosz pánszlávizmus ellen. Andrásy nagyon jól látta, hogy a lengyelek körében nincs talaja a pánszlávizmusnak, mert a lengyelek első sorban lengyeleknek tartják magukat.²²³⁾

Nagy meglepődésül és elégtételül szolgált Andrásynak e tekintetben az a beszéd, melyet Czartoryski Vladiszláv herceg a a párisi lengyel történet-irodalmi társaság (Towarzystwo Historyczno-Literackie Polskié) 1870. május 3-iki ünnepélyén mondott, hol elvetette a szláv politikát. „Nem fogadhatjuk el — monda — a nekünk felajánlott szláv politikát. A szlávok árulóinak kiáltanak ki bennünket, mert óvjuk a szlávokat Oroszország hálójától, mert támogatjuk Ausztriát, mert a magyarok barátai vagyunk és nem akarjuk, hogy a cár Konstantinápolyt elragadja.“ „Ha választanunk kellene, hogy feláldozzuk a németeket a célből, hogy Ausztriában szláv uralom létesüljön, nem haboznánk — dacára annyi új és régi sérelemnek — kezdet adni a németeknek, mert a németek reánk nézve Európát és a nyugati műveltséget képviselik, míg a szláv politika németellenes irányával ázsiaiak és barbárnak tűnik fel.“ „Sarkételünk Szent István királyságának egysége és teljessége. Ez reánk nézve befejezett és kétségbevonhatatlan tény és minden vitán felül áll.“ „A jövő épületének alapját Ausztriának Magyarországgal való kiegyezése vetette meg. A magyarok reánk

²²³⁾ Igen jellemző erre nézve Ziemalkowskinak levele Szujkskihoz, â híres lengyel történetíróhoz: „Mi lengyelek vagyunk; a szlávoknak búcsút mondtunk, mióta abból kiléptünk. A lengyel nép nem ismeri a szláv nevet. Ugy a történelem, mint a kortársak csak mint lengyeleket ismernek bennintir ket . . .“ F. Zweybrück. österreichische Essays, Berlin, 1916. 57. 1.

nézve jövőnk épületének alapköve, támaszpontunk, szövetségünk jó és balsorsban egyaránt. Lehetetlenség a csehekkal-tartanunk.²²⁴⁾

A szavak rendkívül mély hatást gyakoroltak Magyarországon; a sajtó és a közönség el volt ragadtatva s Andrássy Gyula gróf az ép akkor Pesten tartózkodó Kozmian lengyel politikus előtt a legnagyobb elismerés és dicséret hangján nyilatkozott e beszédről.

Andrássynak külügyminiszterré való kinevezése még szélesebb teret nyújtott neki lengyelbarát politikájának folytatására és fejlesztésére. Andrássy a Ballhauspiltan is csak úgy, mint Pesten, hű maradt e politikájához, de természetes, hogy mint külügyminiszternek sok mindenféle körülményre kellett tekintettel lennie és számolnia a reális élettel, mely nem mindig enged meg céljaink elérését.

Andrássynak, mint külügyminiszternek lengyel politikájára két tényező gyakorolt befolyást, a *Bismarckhoz* és Oroszországhoz való viszony, melyek némileg fékező hatással voltak lengyel terveire. Ahol azonban a körülmények megengedték nyíltan és bátram síkraszállt a lengyelek érdekében.

Mindjárt miniszterelnöksége elején történt, hogy *Kellersberg* báró, ki egy alkotmányos többség megteremtésével volt megbízva, lengyelelles politikát űzött. Semmit sem akart tudni egy galíciai miniszter kinevezéséről s hogy megtörje a galíciai lengyelek ellenállását, szövetkezett a ruténnel és segítőtársul hívta *Zembratitius* rutén püspököt. Ez nemcsak az uralkodó ellenkezésével találkozott, hanem éles ellentétben állott Andrássy szándékaival is, aki nem akart beleegyezni abba, hogy a lengyelek rovására adjanak a ruténneknek kedvezményeket.²²⁵⁾

Andrássynak külügyminiszterré való kinevezése nagy izgalmat idézett elő a Néva partján, mert ismerve lengyel politikáját, azzal vádolták őt, hogy háborút akar kezdeni Oroszországgal a régi lengyel királyság helyreállítása céljából.

Bár Andrássy politikája határozottan oroszellenes volt, kerülni akarta az Oroszországgal való szakítást és — egyelőre legalább — jó viszonyban óhajtott lenni a cár birodalmával, azért megnyugtatta Bismarck útján *Gorcsakoivot*, hogy nem akar Lengyelország ügyeivel törődni s nem fogja megengedni a Galíciából való lengyel agitációkat.²²⁶⁾

224) St. Kczmian. Podrúze i polityka. Krakow, 1905. 74. 1.

225) Wertheimer, Id. m. IT. 13. 1.

226) Wertheimer. TT. 41. 1.

Pétervárt azonban nagy érzékenyek voltak a lengyel kérdést illetőleg, mely szemükben „fekete pont“ volt.

A cár udvarában azt tartották, hogy Ausztria nagyon engedékeny Galíciával szemben s ezzel növeli a lengyelek függetlenségi törekvéseit.

Nagyfokú idegesség vett erőt az orosz vezető körökön midőn a Galiciának adandó engedményekről folytak a tárgyalások. *Langenau* báró, a kettős monarchia pétervári követe, ki az Oroszországgal való barátság helyreállításán akart dolgozni, aggódva figyelmeztette Andrásst, hogy mily rossz hatást tesz ott a lengyelek iránt való engedékenység s ajánlja, hogy valami módon nyugtassa meg Gorcsakowot.²²⁷⁾

A galíciai engedmények azonban nemcsak Szentpétervárt, hanem a Spree partján is aggodalmakat keltettek. Bismarck is tartott tőle, hogy a galíciai engedmények megerősítik a lengyel nemzeti törekvéseket Posenben.

Andrássy erre indítatva érezte magát, hogy Berlint megnyugtassa s azért — bár már Salzburgban is kifejtette a kancellár előtt terveit — újra tudatta nézeteit a bécsi német nagykövet — *SchweiniL*. — útján s biztosította, hogy a Galiciának adandó engedmények nem fognak nyugtalanságot előidézni a szomszéd államokban s hogy nem akarja a Németországgal való viszonyt elrontani, de azt senki sem kívánhatja tőle, hogy az egyetlen nem pánszláv érzésű szláv népet elnyomja vagy egyenesen a csehek karjaiba kergesse.²²⁸⁾

Andrássy az orosz kormányt is meg akarta nyugtatni, de semmi szín alatt sem akart felvilágosítást adni addig, míg a Galiciával való tárgyalások be nem fejeződtek, mert ez sértette volna a kettős monarchia tekintélyét. Bár kívánta az Oroszországgal való békés viszonyt, mégis kész volt még a háború veszedelmének is kitenni magát, mintsem eltűrje a belső ügyekbe való orosz beavatkozást vagy annak árnyékát is. Csak a megegyezés befejeztével ismereti eljárását. „Ámde magától értetődik, — írja Langenau — hogy ama lépésnek, melyre Excellenciádat adott esetben felhatalmaznám, a gyöngeségnek még látszatával sem volna szabad bírnia és kerülnie kellene mindent, amit egy idegen kormány később példának állíthatna fel. hogy számonkérje tőlünk a kormányzásnak

²²⁷⁾ Wertheimer, TT. 43. 1.

²²⁸⁾ Wertheimer, TT. 45. 1.

ama törvényhozó vagy belső politikai rendelkezéseit, melyeknek kibocsátását szükségesnek láttuk.²²⁹⁾

Bár Andrassy külsőleg igyekezett jó viszonyt tartani fenn Oroszországgal, de már ekkor gondolt egy esetleges orosz háborúra, melyben a lengyel királyságot elszakítanák Oroszországtól. Világosan látható ez Andrassy ama nyilatkozatából, melyet még 1870-ben lelt Pesten Kozmian lengyel politikus előtt, midőn kifejezte azt, hogy valószínűleg bekövetkezik egy nagy háború, mely mindent eldönt s melyben a lengyelek sorsa is eldől, azért elsősorban nekik kell a szükséges pénzt a hadicélokra megajánlaniuk.²³⁰⁾

Legpregnansabban fejezte ki ezt „am'a pzavaival, «melyeket (»orszakovnak adott válaszul, mikor ez azt mondta, hogy az út Konstntinápolyba Bécsen visz keresztül: „ Az út Szentpétervárra Varsón visz keresztül.“

Az orosz-török háború alkalmával Andrassy azt ajánlotta az uralkodónak, hogy szállja meg Lengyelországot és foglalja el azt,, mert ez a legtermészetesebb gát lesz a muszka pánszlávizmus ellen, de ajánlatát nem fogadta el az uralkodó, mert Bosznia és Hercegovina megszerzését óhajtotta.

Andrassynak lengyel terveit nagyban akadályozta Bismarck oroszbarát politikája, mert a gyanakvó Bismarckra való tekintettel kénytelen volt engedni erős len gyei barát politikájából.

Az orosz-török háború és a némettel való szövetség megkötése s Andrassynak visszalépése lezárja e korszakot a magyar-lengyel érintkezésekben.

A fejlemények bebizonyították, hogy az Andrassy Gyula gróf által inaugurált lengyelbarát politika helyes volt, mert az a szelíd bánásmód, mely Ferenc József lengyel politikáját 1867 óta jellemzi — s mely Andrassy Gyula befolyásának köszönhető — meghozta a maga gyümölcsét. Ez időtől fogva a lengyelség túlnyomó része a kettős monarchiával rokonszenvezett s annak politikáját támogatta.

A következő évtizedekben bizonyos lanyhulás tapasztalható e téren. Ennek oka egyrészt, hogy a lengyel kérdés mint nemzetközi kérdés veszített jelentőségéből s másrészt, hogy a német szövetséges érzékenységre való tekintettel nem akarták magukat a magyarok a lengyelek érdekében exponálni, nehogy zavarják a hatalmas szövetséggel való viszonyt.

²²⁹⁾ Wertheimer, IT. 46. 1.

²³⁰⁾ Kozmian, 102. 1.

A galíciai lengyelekkel való kapcsolatok is meglazulnak, mert azok széleskörű engedményeket kapva, nem érzik szükségét a magyarok támogatásának.

A királysági lengyelekkel való érintkezés az orosz abszolutizmus és rendőrruralom következtében teljesen ki volt zárva.

Magyar részről továbbra is megmaradt a (lengyelek iránt való rokonézés azon az alapon, hogy a lengyelek nem vonzódnak a pánszlávizmushoz és hogy közös érdekünk az oroszokkal szemben való védekezés. Ezt a rokonéризést azonban nem áptolták, elhanyagolták, ennek következtében kisebb-nagyobb súrlódások történtek, melyek zavarólag hatottak a magyar-lengyel jó viszonyra. Ugy az egyik, mint a másik oldalon következtek el tapintatlanságokat, melyeket a körülményeknek s az egymás viszonyainak nemismerése okozott.

A magyar társadalom elhanyagolta a lengyeleket, sem tudományos, sem politikai, sem társadalmi tekintetben nem igyekezett a lengyeliséggel foglalkozni, aminek az volt a következménye, hogy cseh, tót, horvát s más pánszláv aknamunka nagyon kedvezőtlenül befolyásolta a lengyelek egy részét irántunk s a magyarság nem tett ez ellen semmit.

Különösen tapasztalható volt e káros hatás Krakóban és Posenben, míg ellenben keleti Galíciában, főleg pedig Lwówban a hagyományos lengyel-magyar barátság majdnem zavartalanul maradt fenn. Ennek oka nagyrészt a lengyeleknek a kisoroszokkal való kultúrharca, amennyiben segítőtársat kerestek benünk, de nagyban hozzájárult az ottani lengyel-magyar klub elnökének a fáradhatatlan *Stamirowski* Tádénak lelkes munkája is e téren.

A krakói kedvezőtlen hangulatot a csehek és tótok közelsége s az a körülmény okozta, hogy itt a lengyelek kényelmesen, minden nemzetiségi harc nélkül élnek.

A poseni lengyelek meg azért haragudtak ránk, mert jó viszonyt tartottunk a poroszokkal, az ő halálos ellenségeikkel.

Az utolsó évtizedben azonban igen jelentős javulás állott be e téren mindkét oldalon, mert szinte előre érezte úgy a lengyeliség, mint a magyarság, hogy közeledik az oroszokkal való leszámolás ideje s akkor egyesült erővel kell harcolni a közös nagy ellenség ellen.

Közvetlen a világháború kitörése előtt már igen szívélyes volt ismét a viszony a magyarok és a lengyelek — főleg a galíciaiak — között.

A két nemzet érintkezéseinek történetéből leszúrt következtetések alapján azt a tanulságot merítjük, hogy nemcsak erős rokon-

azenv fűzte a két nemzetet egymáshoz, hanem az érdekközösség számos kapcsa is, mely megerősítette azt a tudatot, hogy támogatniuk kell egymást, mert a történelmi fejlődés és a földrajzi viszonyok úgy hozzák ezt magukkal. A legnagyobb magyar államférfiak, mint Deák, Kossuth és Andrássy is ezen az állásponton voltak.

FÜGGELÉK.

Lobkowitz levele Sedlnitzkihez az osztrák rendőrség főnökéhez.

1830 december 17.

„Ich hatte die Ehre E. E. anzuzeigen, dass das Vortragen der Fahne mit dem Wappen der Königreiche Galizien und Lodomerien bei den letzten Krönungsfeierlichkeiten in Prtssburg und das Gerücht von der Vereinigung Galizien's mit Ungarn allgemeine Sensation gemacht habe. Noch viel lebhafter und tiefer ist der Eindruck, welchen die in dem Oesterreichischen Beobachter Nr. 343 erschienene Allerhöchste Resolution, und eigentlich der also lautende Absatz: „in Rücksicht der ersten sechs Punkte wegen der Territorial-Integrität des Reiches sei durch das Allerhöchste Rescript (24. Septemb.) dem ersten und vierten Punkte, die Einverleibung Dalmatiens und Galiziens betreffend. Genüge geleistet worden“⁴, hervorgebracht hat. Wenngleich die dritte daselbst vorkommende Resolution zu entnehmen gibt, dass zur Erörterung des Gegenstandes der Frage erst eine Commission ernannt worden, somit nichts entschieden sei, so hält doch der grössere, minder aufmerksame Theil des Publikums und Jene, welche durch mündliche Überlieferung Nachricht von den diesfälligen Verhandlungen erhalten, dafür, dass die Einverleibung Galiziens eine bereits beschlossene Sache sei. Da Galizien und Lodomerien in seiner jetzigen Ausdehnung nie der Krone Ungarn angehört hat und selbst die kleinen Fürstentümer Halicz und Wlodzimir einst nur durch Heirath erworbene Allode des Königs, aber nicht der Krone Ungarn waren, so dürfte die Frage wegen Einverleibung Galiziens wohl nicht anders, als verneinend entschieden werden. Gleichwohl besorgen alle Theile, dass diese Vereinigung stattfinden werde, um den Galizianern die Hoffnung einer einstigen Vereinigung mit Polen zu benehmen, und Ungarn für die Erhaltung der Provinz unter österreichischem Scepter zu interessieren. Käme sie wirklich zu Stande, so würde sie das ganze bannwin er sich haben, weil der Galizier seine Nationalität aufzugeben nicht Willens ist. In dem jetzigen Augenblicke, wo Polen sich erhoben hat und allenthalben an sich

zu ziehen trachten wird, was polnischer Abkunft ist, erscheint die durch jene Nachricht angeregte Stimmung keineswegs gleichgiltig, da selbst Gutgesinnte sich bestimmt finden könnten, lieber dem neuentestehenden Königreiche Polen in die Arme zu eilen, als in Abhängigkeit von Ungarn zu gerathen. Es wäre daher sehr zu wünschen, dass wenigstens in halboffiziellem Wege eine Aufklärung erlassen werden könnte, um die diesfällige Aufregung zu beschwichtigen. (Meinerseits gebe ich mir alle Mühe, die Sache so zu erklären, wie sie mir bekannt ist; indessen sind es nur wenige Personen, mit denen ich mich persönlich in Berührung finden kann.

Hiebei erlaube ich mir E. E. anzuzeigen, dass Üer. hierländige Gubernialrath von Eobowski von dem gewesenen Rittmeister von Kriegshaber, gegenwärtigen garizischen Landstande, vor kurzer Zeit aus Wien einen Brief erhalten habe, worin ihm Dieser mittheilt, dass die Commission zur Prüfung der Ansprüche Ungarns auf Galizien ihTe Wirksamkeit begonnen habe (oder unmittelbar beginnen werde) und es zu wünschen wäre, dass die galizischen Landstände -aus den Archiven des Landes alle Urkunden aufzubringen im Stande wären, um jene Ansprüchen zu unterstützen (ereditleg, „wieder legen“ volt) indem S. M. der Vereinigung sehr geneigt seien. Er Kriegshaber, ersuche daher den Gubernialrath Bobowski, hiewegen die erforderlichen Schritte zu thun und ihn [von den Wünschen und Auslassungen der Stände in Kenntnis,* zu setzen, weil er im Stande und ganz bereit sei, für diese Sache in Wien zu wirken (ereditleg ez állott: „die diesfälligen Papiere nach Wien zu übersenden, von denen er gegenüber der erwähnten Kommission Gebrauch zu machen, in die Liage kommen könnte“)]. Auf die Frage Bobowskis, ob und wie er diesen Brief beantworten sollte, ertheilte ich ihm den Rath, dem Rittmeister Kriegshaber zu schreiben, dass weder er noch Kriegshaber sich in so einer Stellung befänden, um sich einen Einfluss auf diese Angelegenheit anmaassen zu können, und das Männer höheren Ranges berufen sein werden, darüber Verhandlungen zu pflegen und das Resultat der Entscheidung S. M. zu unterziehen. Vielleicht finden es E. E. nicht unangemessen, dem genannten Rittmeister die Warnung erteilen zu lassen, dass er sich nicht in ähnliche Angelegenheiten mische.“

Bars megye felirata a lengyelek érdekében.

1831 május 3.

Császári királyi Felség!

Míg ezen váratlan eseményekben dús korszak, szokatlan gyorsasággal egy rövid év keretébe szorítja, mit hajdan századok alig tartalmazának; és mi a minden valószínűség dacára csodásan eredményezett síikért megindulva szemléljük, egy részről legbensőbb megnyugtatásunkra szolgál ugyan, a szeretett hazát a fenséges uralkodóház szerencsés csillagzata alatt és a mi boldogságunkat, nem kevésbé mint Felséged trónját biztosító alkotmányos függetlenségünk paizsa alatt, mély békében látnunk; de lehetetlen mégis más részről a hazánk határainál felriadt fegyverzajt s véres harcokat észlelve, nem szánakoznunk egy nemzeten, mely a szomszédság kötelékei, az általunk tőle vett s neki kölcsönösen adott királyok emléke s maga ügyök igazsága által, melynek érzetét nem fojthatjuk el szíveinkben, részvétünket oly nagyon igénybe veszi; egy nemzeten, mely hajdan diadalmas fegyvereit a halhatatlan Lotharingiai Károly herceg, Felséged őse. fegyvereivel egyesítve, a Felséged remegő fővárosára kevélyen lenéző félholdat szétzúzta s a kelet zsarnokát megalázva a Habsburg-ház fejedelmeinek a trónt, a népek a szabadságot, hazánknak egy békésebb, boldogabb jövő reményeit visszaadta.

Midőn mi e nagy jótéteményekről hálásan emlékezünk s a népek változó viszontagságait, nem különben mint az események láncolatát szemünk előtt lebegtetjük: a dolgoknak azon csodálatos változékonysága tűnik fel előttünk, mely a népek. viszonyait idő folytaival átalakítva, helyzetüket gyakran ellentétekre vezeti s majd a kért segédeimt megadni, majd az ajánlottat elfogadni, most a szomszédokat védelmezni, máskor a szomszédoktól védelmeztetni tanácsolja; és úgy találjuk, hogy a politika nehéz ösvényén a múlt idők történelme, a legjobb tanító, mely nemcsak a bár különböző név alatt, szünetlen visszaforduló eseményeket, hanem egyszersmind az elődök balfogásait is élőkbe állítja. És valóban, ha mi az озmán kapunak hajdani oly nagy erőre növekedett hatalmát és a bizánci császársággal folytatott harcait emlékeztetünkbe visszaidézzük, lehetetlen nem látnunk azon hibát, hogy e birodalom önmagára hagyatott; minek következtében a török fegyvere által megtörtve.

a maga sorsát reánk örökítette. A hazának számtalan viszontagságai s az események hasonlatossága intenek bennünket, hogy ama, nem örökösödés, sem a népek szabad választása, hanem fegyverhatalom által a végtelenig növekedő, hozzánk oly közel létező északi colossusnak valahára korlátokat vetni — s míg a mi függetlenségünkért s femmaaradásunkért egykor rettenthetetlenül harcoló Lengyelországnak hálánk köteles adóját lefizetjük, az által egyszerűs mind magunkat is védeni igyekezzük; nehogy ha most még ugyan le nem győzött, de a túlnyomó ellenséges hatalom által elborított lengyeleket magokra hagyjuk, unokáink egykor könnyen előfordulható hasonló veszélyben, ugyanazon ellenségeknek megfelelni képtelenek, keserűen megsirassák, hogy nem létezik többé Szobieszky. Mennél mélyebben át vagyunk hatva ezen érzelemtől, annál inkább kötelességünknek tartók, megkérünk Felségedet, hogy tekintetbe vévén a Veszedelemét, mely a legmagasabb háza iránt annyi érdemet szerzett, nagylelkű lengyel nemzetei, bár páratlan hősiességgel, de egyenlőtlen erővel küzd s csak vég erőködéssel tartja még fenn magát, a változékony hadi szerencse fordultával kétségtelenül elérendi, tekintetbe véve az észak felől minden szomszéd népet fenyegető veszedelmet: az országgyűlést azonnal kihirdetni s míg ideje, a maga hü népével a lengyel nemzet sorsa felett tanácskozni s addig is ama legújabbán kibocsátott rendeleteket, melyek ama csekély közlekedést is végkép megszakasztották, melyet a vámrendszer még fenhagyott, kegyelmesen megváltoztam méltóztassék. Kelt Aranyos-Miaróthon, Szent Benedek várában 1831-iki május-3-ikán és következő napjaiban tartott közgyűlésünkéből.

A lengyel forradalmi kormány a magyar nemzethez.

Varsó 1831 július 5.

Varsa viae die 5 Julii 1831.

Rei polonae summi moderator es gratum admodum et exoptatum acceperunt nuneium (sic) imára Ungarorum genteni primam tota iacente Europa, pia et fraterna pro rebus nostras suscepisse vota, rogatione ab amplissimis Ungarorum ordinibus ad solium augustissimi Imperatoris Av.striae posita.

Nobilis profecta eit magnanima est gens, quae humanitati, culturae et totius Europae utilitati prospiciens, insigne pietatis documentum dédit, juxta et paterna regna, ubi ordinibus piám rogationem ferre, praeteritorum. meminiisse, presentia oernere, futura praevidere licet. Sum mus hic Ungariae gentis pro re nostra consensus, revocat in memóriám antigissima amicitiae foedera, jucundat duorum populorum recordatioies vicinio et affinitate iunctomm. Utrinque enim et inter populos et ipsos reges erant vincula.

Ungarorum nobiles libenter emigrabant et patrum nostrorum memoria domicilia ponebant in ha,e ipsa regioné, quae olim libertate florebant, libertate pro qua recuperanda eorum forsán posterí, acerrimis in proeliis vitam nunc sanguinemque profundunt. Polonorum corpora, et Ungarorum ossa iisdem condita tumulis quiescunt a Warnam, quum quatuor obhinc saecula communis duorum populorum consensio, nobilia animorum certamina, in proelia eos contra potentiam Europae. minitantem arma rapèrent. Dabamus vicissimque dabatis reges et baudi semel uterque populus in fide et potentate eiusdem regis fuit.

Jucundissima sane hodie memoria filiam iam regis poloniam aequae ungaricani. claram Hedwigini aretissimo vinculo copulasse Poloniam cum Litvánia potenti ad Dvinam et Borysthenem per retinuisse regni fines, quos hodie multo cum sudore et sanguine recuperare summam contendimus. Jucundissimam sane recordatio, fortissimum istum Motschorum domitorem esse regem Stephanum, qui victorie signum: Polona longe lateque ultra Dvinam prokilit cuiusque ductu et auspiciis stremiae Ungarorum copiae imimortalem sibi laudem gloriamque rompararunt. Recordationes istae praeteriti tern-

poris, rogatio facta et vota ab Ungarorum gente suscepta, recreant animos nostros simulque pro summa iustitia et magnanimitate Imperatori» et Regis Francisei spem certam afferunt Polonis et fiduciam rebus nostris.

Interprètes sensorum uni versi populi moderatores regni concives suos' praesenti instrumento munitos appellant ut ingressá viaui summás a Polonis référant gratis Ungarorum genti. Dicite ergo fives et fratres nostri, liaec esse sentus summi Regiminis, haec Senatus, bae Comitorum. bae strenui exercitus, haec totius populi. Refer! e qualemeunque rebus nostris eventum. IJes Optimus-Maximimis, concessit, paratam jam esse auream históriáé paginam rebus nstris recenter gestis, qua et humanitatis plenum facimus, fraternum facimus, nobilium Ungarorum rogatis inscripta erit.

Praesid. Regt minis Princeps Adamus Czartoryski.
Secret. Gener. Regiminis Carolus Borodowski.
Rerum Extern. Minister Andreas Horodyski.

Rapperswili lengyel múzeum. T.. XCb. 227. jelzésű kézirat.

A párisi lengyel nemzeti bizottság kiáltványa a magyarokhoz,

1831 december 31.

A' Lengyelek A' Magyarokhoz.
Magyarok!

A' mi, nagy történeteket bőven természetű, időnknek fő jelenése: ezen minden népeknek, a' kik felvilágosodással és erköltsi érdemmel nem éppen szűkölködnek, tsudálatos megegyezése abban, hogy a' szabadság, jus előtt való egyenlőség és igazság minden társaság' életjének alapjai 's annál fogva, legszentebb tulajdonságai. és minden hazai és személyi jónak kútfejei. Soha senkinek, ha romlott észszel 's szíwel (így) nem bírt. kedvébe nem jött. hogy azon

nemzeiket. mellyeket az Isten eredet, lakás, szokások, nyelv és a' szeretet“ vagy gyűlölés' hatalmas indulatja által egy máshoz kaptsolt vagy elválasztott, vakmerően, a' véteknek rohanván, gonosz csalfasággal ellenkezően elrendelni iparkodjék, hamarább később is iszonyú felzavarításoknak indítójuk (így), áldozatja és az emberi nemnek ijeztője leendő. Nem tsak' a' mi vén (bizonytalan állapotjára nézve, szintúgy tsak tegnap lett) földrészünknek lenyomott vagy megsalt népei, de az új világnak, már legtöbbynire szabad lakosai is, örölve 's teudálkozva halottak a' nagylelkű Magyarnek, azon a felébredő szabadság' új, Asia eredetű, védelmezőjének erősen hangzó szavát, mellyel a“ Lengyelnek, a' ki a' legszelídebb, indiai döglést hozó levegőbe ruházott, atyjának ölelő karjaiba legkegyetlenobbül hányattatott, iussait. minden nemzeteknek tulajdonát, ám-bár, hiába, oltalomba vette. Xéked. ki a napnyugoti népeket a' Tatárok' és Törökök' dühösdődő csoportjaiktól oltalmaztad, a' Lengyelhez bekeségi 's hadi foglalatosságokba hasonlítva, köztinséges, adott és közlött királyok (mellyek között Xagy Lajos, szabad alkotásoknak az ő. három tengert érő. országába szerzője; a' pápa által parantsolt eskütörés után. Várna alatt megölt Jagellofi lithua László, és a' Moszkvába okossága és vitézsége által félelmet okozó erdélyi Báthory István leghíresebbek) által szintúgy atyafiságba voltál, a' ki régi barátsággrúl és közsorsunkról el nem felejtkeztél, az illendőt és erődöt érzed; Xéked, jobb állapotra és tisztább győzedelmekre, mintsem a' szomorkodó világ, mintsem szemérmesség, életed t gyűgyüése és nemeslelküeséged gyanakodni-is megengedi. Hunyady és Zrínyi vitézségének örököse. Te nem kevesebbé, mint Washington. Bolivar és Bozzaris földjei, meggyőzted arról az emberiségnek barátját,“hogy az emberi gondviselés az egész földön nagy erkölcsi sörnek (elme' és szív' tökéletesítés által kikelendő) magjait vetette; Logy minden nemzetekbe szülve vagyon a' jót és igazat érző-er5, a' «zabaidtságmak szeretete és egymáshoz vonzó ereje; hogy ezen isteni ajándékok sem századok elf olyasa; sem, a' bűnnel és hamis állításokkal telyes, politikának forgatásai; sem a' kevély fejedelmek' istentelen öszveesküvéseik; sem az, aranyra és szentségrontó ditsőségre vágó, ministerek' vétkeik; sem. a' fegyver és gonoszság szövetsége> tsalárdságos győzedelmek; még magának a' szent frigynek szörnyű kiabálása és képe által sem irthatathatnak ki. A' Tisza és Tátrák' gyönyörű tájékaiba felsekőnő hajnal, a' tsászari fedéllyukain álthatván és a' nemzetek' szerentsé' napjának fel-jövetelét, ha későbbben is izenvén, a' Lengyel' homlokát, melly a' hazájának,

nem fegyverrel, de tulajdon újainak gyilkos kezeivel történt halálán békomolyodott, felderítette és sebesített szívébe elevenítő meleget öntött. Mi lehet valóban a' történet vizsgálónak fényesebb kedvesebb, a' hivatlan népek' vezérlőinek félelmesebb, a' Lengyelnek pedig a' ki legtsunyábban megszaggatott, megpiszkolt és sziget módra ellenségeinek tengerébe merült hazájának megszabadításáért, utolsó erejével, az éjtszaki égostromló óriással küzködőzik; a' szabadság' sarlatányaitul hiú reménységekkel és tsalárd könyekkel tsábittatik és a' mívelt névvel ékesített nemzetek' sóhajtásaikat segítségül kapja; — szentebb ezen tűznél, mellyel, Magyar, a' te szép hazádnak kintseit 's vitéz véredet oltalmazására szentelni kívántad. A' hely, idő és élet' mivoltját megfontolván, egy nép sem szólt tisztább szívvvel, világosabban, méltóbban 's bátrabban mint Te, mifélek legyenek: a' nemzeti barátság' s' háladatosság kötelességei, háborúnk igazsága 's szerentsétlen leendő vége; önnön magadnak és más népeknek a' Moskwa báhányaitul (a' melly az erköltsi és nemzet' életbéli Európának rotthadásából. éjtszaki gomba gyanánt, rem vitézli erő. de tsalás által nevekedett) fenyegető veszedelem; a' megvetett és gyermekjáték helyett szolgáló históriai példák' haszna; a' politika, a nemzetek vérét mint egy denevér, szopó épületnek szemtelensége; az Európa' megmérgezett sebeire való orvosság; igaz 's becsületes alapra építendő békességre és a' kétséges ditsőség' megjobbítására való alkalmatosság; a testieket sokkal felyülbaladó lelki erők' tehetsége és a közvélekedés', megnyomás által szaporodó mindenhatósága. Minek előtte még a' haza' 'megszabadításának minden reménye el nem tűnt; az ország' gyűlése és fökormányása Varsóba, az egész szerentsétlen nemzetnek nevében, Néked, semmi szó-ékességgel ki nem fejezhető hálátat adott. Mivel pedig ezen nemzeti, innepes, későbbben a' világgal közlendő határozások (így) akadályok miatt. Néked leg-nemesebb Magyarok' nemzete, alig érkezhettek, szemeid eh“) vegyed Lengyel ország' kevés fíjaitul. a' kik hazájok' hajótörésébüi életjelekkel kimenekedvén. Parisba öszve gyűltek, minden számkivetettek' nevében, ezen legnagyobb betsülésünk' és háladatosságunk' tsekély tanúságát. Akár hova minket, házi Istenünkkel a' sors elvezetni fog, hazánk szeretetével tűzével társasítani fogjuk, életünk' végéig, a' legtisztább erköltsü nemzetnek emlékezetét, a' kinek kívánjuk, hogy Európa' szabadságainak szerentsésebb védelmezője legyen. A' mi példánkon tanulj Magyar, az udvaroknak bájosan tsábító énekeit elkerülni; szabadságba, igazságba és egyeségbe az országok alap-

jait keresni, és emlékezzél, hogy Lengyelország, Magyarra fordult szemekkel haldoklott, és adja a' Mindenható! Magyar ország által éledjen fel.

Parisba, 31-ik Déc, 1831.

A Komité előlölője: Lelewel Joakim.
Tagjai: Zwierkowski Valentin, Chodzko Léonard. Soltyk Roman, Krepowiecki Thadé. Przeciszewski Antal, Kraitsir Károly, Hluszniewicz Antal. Gurowski Ádám.
Titokírója: Pietkiewicz Valérián.

Zaiaoroczue' trudy Konntet u Narodowego Polskiego na dniu 8 grudnia 1831 r. we Francyi zawiazanego. Paryz 1831—38. 37—43. 1.

A párisi lengyel bizottság kiáltványa a magyar országgyűléshez.

1832 december 16.

Nemes Magyar nemzetnek Repraesentánsai az ország gyűlésében.

A' Magyar nemzet meg nem szűnt, meg sem fog szűnni ama régi frigyekre emlékezni, mellyek ötét a' Lengyelvel sok századig állandó barátságos közösülésbe tartották. Közös vagy pedig vérrokonság', barátság', sors' kötelei által szövetségbe lévő királyai a' két nemzetnek; szintúgy egyféle kezdete a' királyságnak, időre s' módra nézve; az uralkodóktól szerzett szabadságoknak és általok vetett jobb intézetek' magvainak, mint nem külömben a' szokásoknak és minden hazai:s házi tárgyoknak nagy hasonlatossága, sokféle 's gyakorlati familiái rokonságok és mindennemű társalkodások; igen sokszor szerentsébe és szerencsétlenségbe való részesülés; többnyire tsak nem azon belső 's külső ellenségek; közös hadi ditsőség és Európának védelmére le kötelező sors, a' napkeleti népek' dühös bérohanásaik ellen; a' constitutionális szabadságnak egyenlő szeretése, — azon népek' üreszközének, melynek fenn-tartásában. mai napig nállunk szerentséesebbek voltatok, minekutána érett

t.-událatosan sok jószágot és életet fel-áldozni, sok véres hartzba ellenségeivel megvívni nem késtetek volna; — sok ideig tartó szent békesség nemzetünkkel, olly békesség a' mellyel alig egy fontos veszekedés, sem a' szomszéd' meghódoltatására 'β lenyomására, sem szabadságának megrontására vágyó lélek sértett meg; ime fő-okai azon szent szövetségnek, mellynek léte nem a' diplomatika' tsalfaságaitúl függ, de a' melly, ámbár láthatatlanul, a' két nemzet' szíveibe mélyen bé-vagyon írva, őket egy testvér familiába öszve-kapcsolván. Tsaknem *tíz századok*, mint annyi kétség kívül hiteles tanúji a' Magyar' és Lengyel' jó 's rossz dolgának bizonyoságot tesznek, hogy együtt hatalommal bírtak, együtt meg-buktak: a' mibül nyilván ki-tett szik, hogy valamikor együtt feltámadnak. Felette ritka például szolgál a' szomszéd népek' históriájában az, hogy mindenkor ugyan azon határ maradt meg közöttök, hogy a' Tátrák gerintze minden időbe, szintűgy egy hazát ketté osztván, mégis a' közlést fenntartotta,

A' ti jeles, és minden viszontagságot meg-győző, jóakarotok mi erántunk, 's egyszersmnind a' mi legigazságosabb ügyünknek helyes meg-éítése ti általok (így) fényesen mutatta meg magát az által, hogy segítséget kívántatok szerezni, látván, hogy tüzesen hadakoztunk szabadságunk viszszyanerése, a' maszka iga eltörése és törvényeinknek helyre állítása véget. Láttátok, hogy a' határtalan uralkodó, természete szerént, önnkényére leg-isszszonyabban bánt hazánkkal, minden igazságot, illendőséget, nemzetiséget meg-vetvén, o' őt azon rendelésekkebis semmit sem hajtván, a' mellyeket Európának hatalmassal, ámbátor a' nemzetnek leg-uagyobb kárával és megalázásával, tettek vala; láttátok, hogy királytok, nevének jegyzésével, a' Bétsi eongressus' határozásait megerősítvén, a' Czárra tett köteleztetések — is jóvá hagyta. Mennyi 's miféle tekintetű hatalmok kötelezték légyen Miklóst arra, hogy hatjának ós tulajdon Ígéreteit, annyi elküvések (így) utánn teljesitse bé, közönségesen ösmeretes a' világ előtt, ő mindent megszegett. A' midón nemzetünk soha és senimi körülállás alatt elveszthető jussait védelmezi és erőszakosan meg-sértett haza' határjait vissza nyerni fegyveresen tüsekedik (így), segítségül lenni akartatok. Vármegeieitek több izben esedeztek a' királyi Felségnél, hogy az igazságosan küszködőkik a' segedelem, haza jóknak meg-mentésére vezető eszközl: nyujtatassanak. Állítottátok, hogy ez a' szabadságnak háborúja a' Czárók kegyetlensége ellen, hogy főképen a' Magyarokra, a' kik sokféle, törvényekre és szokásokra épült (így) szabadságokkal bir-

fiak és szabadoknak nevezettnek, hogy reájok tartozzon érezni azt, hogy egy nemzetnek, a' ki a' közönséges társaságbéli jószágokért vitézlik, hogy azon szomszéd leg-barátságosabb nemzetnek ezen kintsektül való megfosztása és megbukása, másoknak is éppen olyan veszélyt fenyeget. Azért íß nyilván ki-jelentették, hogy királytok engedelmével, fegyvertársaink lennétek. A' Lengyel ügynek főkormányzói az egész népnek érzéseit megmagyarázván, legháladosabban említették a' Magyarok' kéréseiket, 5-dik Júliusba, 1831. e. hozzájok adott levelekben. Ezen köszönetet vévén folyamiástokat megújítátok, meg lévén győződve, hogy Lengyel országának el-rontója a' Magyarok meghódításául-is gondolni fog.

A' thronus eránt való hajlandósággal teljes és szabadságtok 's jussaitok' fenntartására intéző szorgalmatokbúi született eedezésteket Feleégtek fel-venni méltóztatta. Mélyen bé-iktatva maradni fog a' Lengyelek' szíveikben a' legnagyobb háladatoságnak érzése a' Magyarok eránt, és meg-fogják ök, nemsokára a harc mezejére fcihi va távva, megmutatni barátságos szomszédásokat. A' folyamodó Magyar a' Lengyelt nem menthette-meg. Megestünk ellenségünk ereje alatt, mivel kormányzóink külső segítségre számot tartottak és ügyetlenül vitték a' dolgot, el-hagyatattván az egész világiul. Végtelen gyűlölséget esküdvén el-nyomónknak, el-hagytuk szerencsétlen hazánkat, inkább akarván túrni a' ki-üzésnek minden nyomorúságait, mintsem ki-téve lenni a' .hatalmaskodó' zabolátlan önkényének, melly alatt otthon maradt testvéreink szörnyen sanyargatnak.

Dühösködik Miklós ayánkfiaink ellen, tulajdon tetzésére. Mindennap öldöklí az áldozatokat. Ezeket bilintsekkel meg-terhelve setét tömlöszökebe veti; amazokat kietlen Sibiriának havaiba úzi; annyok kebeleikbül kirántván és szüleiktül elragadván a' kisdede- ket, leg-meszszebb tájékokba ki-viszi, hogy ha talán minden bajokbúi ki-vergödnének, idővel testörzói, janitsárjai legyenek; a' meg- lett ifjúkat katona seregeibe nyomja, mellyekkel majd, vadász ké- pen, a'népekre, a' szabadságra rohanni, 's mindennemű üldözésekkel fenyegetni fog; egész famíliákat ezrenként kerget-ki. kemény télbe, pusztá, Kaukazi tartományába: úgyannyira, hogy Lengyel orszá- got nem tsaik intézeteinek gyümöltseitül, de lakosaitul is, szép mu- veitül, tudományaitül, nemzeti lelketül, hit', szokás', nyelv', min- den köz és . személyes javak' tulajdonságai túl. szörnyű erőszakkal, fáradhatatlanul foszsa meg.

Ismét a' Viszlán álltotta fel seregeit, mint nem régiben, a

Dunán tette volt. A' szabadságnak és a' jobb társasági intézeteknek esküdt ellensége, kegyetlen hódolható alkotmányának hűséges végrehajtója, veszedelemmel fenyegeti a' más népeket, régolta el-nyomásokról igája alá gondolkozván.

Beszéjletek király tok előtt az igen közel levő veszedelemről. Már tartományai közzé számlálja Miklós termékeny onszágtokat és sokakat a' Tietekbül Asiai guberniumainak foglyai közzé, hatalmas uralkodását ki-terjeszteni törekedvén. Mondjátok királytoknak, hogy Lengyelországnak meg-rontása nagyobbra emelte az embertelennek mindenre merész kedvét, hogy győzedelmeskedvén és senkitűi sem háborgataván, érzéketlen volt milliom szerentsétlenek' átkaira, az Európai szabad népek' meg-vetésére, egy szóval az égés» emberiségnek undorodására magától az egész földet rettentí, sem* mit som bánván hitével, mellyel a' királyoknak, különösen a' Tieteknek esküde volt, nevetségre kitévén mindent, a' mi emberséges, igazságos #s liszt élendő a nemzetekben. Vall játok-ki, hogy Miklós, vissza élvén azon királyoktól vett hatalommal Lengyelországra, betstelennek véli esküvését, — hogy már egyebet nem-lehet iselednetek és intenetek, mint azt. *hogy a Lengyel nemzet régi, soha és semmi módon cl-nem veszthető jussaiba, minden ki-fogás nélkül, egészen viszszátételődjön, és a Czar igájából ki-szabadítasson.*

Öszve-gyűltelek tanátskozni leg-édesebb hazátok' javáru. Az emberi tökéel létesítésnek előmenetele, és a' népeknél történő dolgoknak mivolta ösmeretes néktek. Ezen dolgoknak hasznos, vagy ártalmas befolyása lehet hazátok' állapotjára. Kétség kívül gondolkozni fogtok hazai intézeteiteknek javításáru: ha talán az idő folyta erőtlennké vagy alkalmatlanokká tette volna, majd az idő lelkével, az igazsággal meg-egyezzitek azokat. Ebben az igyekezetben a Ti, világossággal és igazsággal teljes végzéseitek éppen nem fognak hadra maradni a' többi nemzetek vallása után, nem fogják^Q-törteni ezen vélekedést, a' mellybe vannak a' nemzetek Felőletek, a' Ti jószágtokrűi. elmebéli valódiságtokrűl, mely erköltsök nagy reményt gerjesztenek, nagy dolgokat ígérnek a' Ti részetekrűl a» emberi nemnek köz javára. Oly módon bizonyosokká teszitek magatokat a' politika' haimisságának törjei ellen, a' mellyeket férfiasan, azaz magyarosan el-kerületek, ha állhatatossággal és magyar nyíltszívű seggel ellen lesztek a' bitangolni vágyásnak, a' mértékletlen kívánságoknak, ha talán olyanoknak kitétetenditek.

Majd tanátskozásaitokba a' mi ügyünket-is illendően fontolóra veszitek, természetét minden tekintetbn is meg-vizsgálván el sem

mellőzitek le-nyomónknak közel létét. Lankadt még ő az utolsó viadalóimtúl, for (így) még a' járma alá vetett földökön az ártatlanul szenvedőknek vére, ég még haragtúl és bosszú-szomjtúl a lakosnak szíve: de nem sokára megint, új erőt vévén, veszedelmesebb, hatalmasabb, rettentőbb lészen.

Szám kivetésünkbe meg nem szünjük várni azon szempillantatot, melly bennünket a' fegyverhez, ellenségünk ellen hini fog; el nem fáradunk ügyünknek igazságát, minden úton, az egész világ előtt hirdetni, és védni, a' természet és alkotott törvények szerén* nekünk tartozó just fenn-tartani, és nyughatatlanul a' viadalt várai, melly által (szabadságunkat és hazánkat vissza-nyerjük és ismét Európa' szabadságának védgátja legyünk. Folyamodtunk a' népek-, hez, elejbe tettük Nagy-Brittannia' és Hibernia' község-házának a* parii amentumba, nem különben a' Frantzia küldöttjei kamarájának: *hogy Európának épsége, miveltsége, békessége szükségesen kívánja a Lengyel nemzetnél jussába egész helyre-állítását. mellynek elérésére megkívántató eszközöket nyújtannunk kellene.* Mindenünnen kedvező felelelünk lett mely tántorgó reménységünket eleveníti és semmi rososz által meg-törhetendő állandóságunkat erősíti.

Ti hozzátok is, a' kik a? Magyar nemzet ügyét tanástokkal intézitek, ki-kergetésünk hely ebül szólunk kell. Magyarázátok Nemes nemzetetekbe épült reménységünket, bizonyítsátok' néki testvéri hajlandóságunkat hozzája, egyszersraint tiszta és forró kedvünket és kívánságunkat, véle leg-szorosabb politikai szövetségbe lépni; — 's annál fogva, mivel a' határtalan Czár közellenségünk, mondjátok, hogy az első jelre Magyar barátainkkal fegyverhez fogunk a szabadságért. Nints olyan s«eglete a' földnek, nintsen akadály a' melly minket visszatarthatna a' közös veszélyektül és fáradságaktül, a' 'mell y eket a' szabadságnak meg-nyerése kívánja. Leg-nagyobb örömmel megfogjuk kinyújtott segítő kezeteiket, es áztat örökké tartó barátságra meg-nyomjuk. ezen szerentsés és boldog szempillantatot magasztalván, mellybe a' Ti és mi földünkön, a' Tátra alatt. vigadozva kiállani fogunk (így): *Éljenek Magyar testvéreink!*

Rapperwili lengyelműzeum. Akta komitetu Narodowego. grudnia r. 1832. című kézirat (XIA. köteg; do Wegroww 16 grudnia 1832.).

Kölcsey Ferenc első beszéde a lengyelek ügyében.

1833 november 20.

Nemes Tekintetes Rendek! Bars megye által a lengyel nép iránt tett indítványt pártolni kötelességem, utasításomnál fogva is, de azért is, mert azon harminc s egynéhány megyék közül, kik a még akkor utolsó elszántsággal küzdő nemzetért felírásaikkal folyamodtak, egyik volt a megye, melynek képét a Tekintetes Rendek soraiban viselni szerencsém vagyon.

A mit külön s oly hévvel kezdénk, illő most közösen, melegséggel folytatnunk. Íme magunkra vonók Európa pillanatait; úgytűnünk fel, mint a veszélyben forgott ország rokon részvevői; s tettük, a mit megyei helyzetünkben s körülményeinkhez képest tennünk lehetett. Hazánk határain kívül ugyan nem melleténk; nem siethetünk, mint egy más szerencsésb ügyben más hazák gyermekei, kik fegyverben ménének el, a régi Hellás omladékai közt, s Missolungi sáncai alatt idegen nép szabadságáért meghalni. Nekünk nem vala egyebünk paránya adományoknál, miket készen gyűjtünk együvé; s könyörgő szavainknál, mikkel királyunk székéhez felsikoltottunk.

Hasztalan! a mi sikoltásunk siker nélkül elhangzott; s hatalmas kezek verék le, s egész világ láttára verék le a nemzetet, mely velünk együtt a kereszténység védfalának századokig méltán nevezeték; mely nélkül Beesnek tornyai most romban feküdének s palotáit épen úgy híjában keresné a vándor, mint Buda varjában Mátyás termeit. Ez vala a nemzet, melynek széttagolásával a mézszenező Catharina Európa szívébe dőfé a gyilkot és rajta sebet ejt vala, mi ha nem orvosoltatik, egyetemi halált okozandó leszen. Ez vala a nemzet, mely hosszú szenvedéseken keresztül, még egyszer, bár kis részben is szabad alkotmányra jutván, attól (mivel; azt elnyomás ellen oltalmazni merészkedett) végkép megfosztaték s önmagából kivetkeztetek.

És nem, volt-e igazunk felszólalni a lengyel ügyben, melyet más nagy befolyású népektől oly megfoghatatlan hidegséggel elhagyatni szemléltünk? Ha messze vidékeken, a földkerekség egész más részén lett volna oda valamely ország ily körülmények közt; még akkor is egész mértékben kívánná részvétünket: most itt. határainkon, s ily közel hatalom által követtetek el az iszonyító tett, mely bennünket, mint embereket, mint nemzetet, mint alkot-

mányi szabadság birokosait akaratunk ellen riadásba hoz. Ember ember mellett és után szokott meghalni, de a, nemzeteknek ezredekgig tartó életet óhajtunk is reméllünk is; s ez óhajtás és remény szivünk mélyében rázatik fel, ha látjuk: miképen e szomszéd nemzetnek lehetett, nem meghalni, de meggyilkoltatni, de vad erőszak által öszvezúzatni.

Mik volnánk mi Tek. Kendek, ha érzéketlenül néznők éles-töket azoknak, kik sirjok szélén remény, bizodalom tekintetével fordulnak felénk? Kik polgári életöket egy hozzánk intézett köszönet-írással végezték be; s kiknek idegen földön bujdokló maradványaik még most is részvétünk után esdekelnek? Mik volnánk, ha az el-taposott szabadság vég hörgése fel nem rezzentene bennünket; s ez oly közeiről, s oly sokképen érdeklő ügyben férjfias szózatot nein melnénk.

Igen is Tek. Rendek, kérjük a fejedelmet, hogy a mit egyes megyéknek megtagadott, azt a nemzet egyesült óhajtásainak tegye meg; s a lengyeleken történt igazságtalanság helyrehozására, utat keressen. Szabad nép királyának illik és kell nemzeti szabadságért magát közbevetni; szabad népnek illik és kell királyát nemzeti szabadság védelmére felkérni; s midőn ezt tesszük, isten és emberek előtt oly kötelességet teljesítünk, mit maga a természet metsze. kebleinkbe; s minek eleget tenni haszon és dicsőség.

Kölcsey Ferenc második beszéde a lengyelek ügyében.

1833 november 22.

Oly tiszteletreméltó az ügy, mely iránt a Bars megyei lelkes követ indítványt tón, s oly kevés amit érette tétetni kivan: hogy meg nem foghatom, mikép lehessen annak pártfogásában egy pillanatig is késedelmeznünk? Egyébiránt is már akkor, mikor a lengyel nép a maga elnyomó ellenségével kétes harcot vívott, harmincz s egynéhány megye emelé szavát a királyi székhez; s voltak kik nem csak szavat emeltek, de a szerencsétleneknek, amennyiben hata lmokban állott, segédet is nyújtanak. Amit egyenkint tettünk, most egyesülve azzal ellenkezőt nem kezdhetünk a nélkül, hogy ama régi vádat ne igazoljuk, mely tetteinket pillanatnyi túzelgés következésének mondogatja, honnan lángunk hirtelen lobban és kialszik.

Illő azért folytatni a pályát, mire már egyszer felléptünk» s kijelenteni a királyi felség előtt óhajtasunkat, hogy a részvétünket oly mértékben bíró lengyelekért magas tekintetét vesse közbe. Tartozunk ezzel a szerencsétlen nemzetnek, melynek tagjai, egyes felírásainktól és segedelemre kész voltunktól figyelemre és hála ragadtatva, polgári elsülyedésök órájában hozzánk köszönet-Írást intéztek, s melynek száműzött maradványai idegen földi tartózkodásokból is bizodalommal s reménnyel töltve segédre hívtak fel bennünket. Lehetséges-e. hogy e bizodalmat, e reményt, hideg vérrel semmivé tegyük?

De azt kérdik: miért a királyi felséget kérni, midőn előre tudjuk, hogy kérésünk sikertelen leend?

Tek. Rendek! a szánakozó kebel a maga jótéteményének sikerét matematikai szorossággal kiszámolni nem szokta; hanem késszen cselekszi, a mire szíve mozdulatai által intetik. Vajjon oly ember, kinek javait ellenség, tűz, vagy akármi más szerencsétlenség elrablák vala. segédért hozzánk fordulna, emberiség lenne-e néki így felelni: szerencsétlen! én keveset adhatnék neked: s e kevés téged nem segítne fel; azért adományt tőlem nem veszesz? Nem Tek. Rendek! az emberiség kívánata az: adjuk neki a mit adhatunk, mert ha sokan adnak keveset, utoljára elégségessé gyúl. Európa hatalmasb népei hallgattak, szóljunk mi! Talán ha látni fogják, mik épen egy erőtlen s nem legkedvezőbb állású nép tette azt,

a mit nékiek illett volna., oly szikra pattan kebleikbe, niely jóltevő lángra gerjed fel.

Ki nem tudja a célt, mire az orosz fejedelmek régóta törekednek? Több mint száz év előtt, midőn 1714-ben a. svéd hajókon győzelmet vőn T. Péter nyilván kimondd.: A természet csak egy Oroszországot teremte; s ez maga mellett vetélkedő társat nem szenvedhet!

E mondás szellemében lőn, hogy II. Katharina Lengyelországban a visszavonás fáklóját meggyujtá s folyton táplálá; e mondás szellemében nyitott utat magának Európa kebelébe, midőa a letiport nemzet földét hadi zsákmánnyá levé; s szomszédait köz osztályra felszólítá.

De ezen oldalról hallgatni akarok; hiszen a miniszteriumok emberei más logika szerint szoktak gondolkodni, s más regulák szerint cselekedni, mint a. közönséges emberkéék. Én ugyan az én mindennapi értelmemmel nem tudom megegyeztetni azokat, amiik Európában szememkel előtt történnek. A bécsi congressus végzett Lengyelországnak szabad alkotmányt; s Belgiumnak Hollandiához; kapcsoltatást. Amott fejedelmi önkény tapodá meg a nép szabadságát; itt maga a nép töré öszve a kapcsoló láncokat. Európa udvarai meghagyták történni mind a kettőt; s most nem tudja az ember, miit csodáljon inkább? Azt-e, hogy a világ azon részében, hol a, fejedelmi önkéj tekintetben áll. mint Lengyelországban, a belga nép szabad tette elnézeték? Vagy azt, hbggy ott, hol a népszabadság úgy tiszteltetik, mint Belgiumban, az orosz fejedelmi önkéj ellenzöt nem talált?

Jól tudom azonban, Tek. Rendek, mi. a miniszteriumokat megteríteni neim fogjuk. Nincs is nekünk most azokkal dolgunk; mi csak nemzetünk atyai királyához óhajtanánk fiúi bizodalommal szólhatni.

Bízván, hogy I. Leopold maradéka s koronáinak örököse a tizenhetedik század történeteire emlékezni fog, meleg részvéttel fogja venni, ha az ő kegyes uralkodása alatt nyugvó magyar nép a maga el zúzott szomszédá mellett könyörög, ki a maga szebb korában Bécset, s az ausztriai ház dicsőségét megoltalmazá.

S minő ellentétel Tek. Rendek! Íme a nép, mely valaha szabadító gyanánt lépett fel, most szabadságától megfosztva tipratik: s emberei széllyel szórva bolyonganak a földön, haza és minden nélkül, a mi az életet kívánatossá teszi s a halál órájában enyhítést nyújt! Látták a tekintetes rendek, azoknak nagy részét orszá-

gunkban is az utolsó szükség képét viselni; de én láttam közülük azt is, ki futva búcsúzva el hónától, az elválás pillanatában még egy maroknyi földet kapott fel s kebelében horda, míg Európát keresztül-bolyongta után, Oportó alatt, Don Pedro soraiban barátjának karjain megliala. Barátja vévé a marok port s szeméit hintette be vele; s ő már nyugszik a boldog! Mert hazai föld nyomja szeméit, mert nem érez többé bajt; míg társai vagy Ázsia vad pusztáin nyomorganak, vagy Európában ajtóról-ajtóra zörgetnek; s a szánakozónak alamizsnáját s az érzéktelennek kemény szavait egyenlően vérző szívvel fogadják.

A Borsod megyei követ emlékezteté a Tek. Rendeket a kapcsolatokra, mik egykor országunkat a lengyelekkel öszveköttették; én bátor vagyok emlékezetbe hozni az időket, midőn a mi őseink is, nem egyezer bujdosókká lettének. Fussák végig a Tek. Rendek a múlt öt század történeteit! Hányszor nyitott a lengyel vendégszeretet a száműzött magyarnak hti kebelt és lakot! Hányan valáiak a régiek közül, kik ott állandóul maradván, az új hazának gyermeket nemzenek! S ime a magyar vérből eredt lengyelek most. a többiekkel együtt hurcoltattak az ázsiai puszták vadságába, együtt bujdoskianak idegen országokon, keresvén és nem találván vigasztalást!

Ez emlékezetre Tek. Rendek! a kétségbeesésig kínzott emberiség, az lalkotványi meggyilkolt szabadság, az emberi eltaposott jogok nevében szólítom fel a Tek. Rendeket: nyissák fel kebleiket a szánakozásnak s a szerencsétlenekért e kicsiny, e fáradástalan lépést megtenni ne késsenek.

Deák Ferenc beszéde a lengyel ügyben.

1833. november 23.

Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek, e szavakat monda Esztergám követe; úgy hiszem azonban, nem különös újság gyanánt hozta fel e szavakat; mert a világtörténelmi évkönyvek bőven megtanítottak bennünket, hogy míg egyik nemzet emelkedett, a másik elenyészett. De a világtörténet nem tanít, hogy a végveszély örvényében elmerüléssel küzdő nemzetet, némán és hidegen nézve, lehetőségig ne segítsük. Mert hiszen egyes emberek is lesznek és vesznek: kötelesség mégis veszélyben forgó, vagy ínségre jutott embertársainkat tehetségünk szerint a veszélyből kimenteni. Nem fejtegetem én Lengyelország múlt századi történeteit: sok szomorú csapást kellene felhordanom, melyek e nemzetet érték. Nem feszegetem feldarabolásának nyilvános és titkos okait s nem számlálgom az ebből eredhető következményeket: megtanítandja majd Európát az idő, hasznos és tanácsos volt-e annak megtörténnie. De fájdalommal és aggodással keserű érzet foghatja el keblünket, midőn látjuk, hogy a lengyel nemzet, mely a XVI-ik században észak leghatalmasabb státusának tartatott, erőszakkal végképen ki van már törülve a nemzetek sorából. Iszonyú valóság lett abból, mit Kázmér János királyuk 1616-iki július 6-ikán¹⁾ tartott beszédében könyvek közt jövendölt; mert le van tiporva e nemzet egykori nagysága, összezúzva hevernek a hajdani szabadság feldúlt emlékei, s a Visztulának lengyel vérrrel áztatott partjain nem szabad lengyelek tűzhelye füstölög többé! S neveli fájdalmunkat annak érzése, hogy szánakozásnál s kérelemnél nincs hatalmunkban egyéb, mit az elnyomottakért tehetnénk; mert századokig sújtott bennünket is a kérlelhetetlen balsors vaskeze, úgy, hogy most már nem tehetjük azt szerencsétlen szomszédainkért, mit 1278-ban a hatalmas Ottokár ellen Habsburgi Rudolfért véghez vitt a magyar.

De hisz a szolgaságig elgázolt nyomorultnak édes enyhülést nyújt keserve özönében az is, midőn részvevő szánakozás forró könnyeit látja hullani; midőn hallja érette kérő szavát annak, ki többet ért« nem tehet; habár a kérő szó az elnyomásnak jégkebléről sikeretlenül perdülne is le. Nyújtsuk tehát nekik e csekély enyhülést is, ha már több nem áll hatalmunkban; de nyújtsuk azt tús-

*) Hibás kelet; az említett beszédet 1668. szeptember 16-ikán tartotta.

tént s halasztás nélkül. Vagy talán részvétünk könyösepek s a kérelem elkészítésére szükséges pár órai munkát sem kívánnánk áldozni azokért, kiknek ősei vért s életet áldoztak érettünk? Macedonia hatalmas fejedelme, Nagy Sándor, Európát és Ázsiát meg-
 rázkódtatá győzelmeivel, betöltötte a félvilágot dicsőségével s magát Jupiter Aramon fiának nevezteté; de csak bámulást nyerhetett a maradéktól, nem köztiszteletet, mert Görögország szabadságát, melyet már atyja megrongált.* végkép meggyilkolá. Octavián Rómának szerencsés császára, bölcsen kormányozta a birodalmat, pártfogója volt a tudománynak, népe Augustusinak nevezé; de hálaadás nem kisérik emlékezetét, mert ő fojtotta el a római szabadság végső lángra lobbanó szikiáját. Sándor az oroszok cárja, fényes diadalai után polgári alkotmányt adott a lengyeleknek; s ez neki szebb dicsősége, több forró köszönetet szerzett, mint véres győzedelmei. Dicső munkáját azonban önmaga kezdé rongálni, s az annyi jót ígérő fényes adomány most már végkép fedulatott. A szövetséges fejedelmek midőn Napoleon óriási hatalmával végső diadalra szállottak, azt nyilatkoztatták ki, hogy ők Európa szabadságáért küzdenek s midőn az ellenség roppant ereje kedvező szerencsével meg volt törve, magukat Európa szabadítóinak nevezték. Minden ausztriai katona, ki a lipcsei véres ütközetben jelen volt, mellén viseli a szövetségesek dicső ígéretének hitlevelét, ama kis érc-keresztet, melynek felírása: *Europa lihertali àsserta*. Szép reményeket szült e három szó a népek kebelében s e kis emlék jelek érebetüi némán, de hathatósan emlékeztettek a fejedelmi szó szentségére. Midőn tehát a néma jelek is ily nyilván szólnak, nekünk, kik szabad alkotmányunk édes gyümölcseit nyugodtan használjuk, szabad lesz talán a dicső ígélet valósulását sürgető kérésünk, hogy letiport szomszédunk elnyomott polgári szabadsága visszaállíttassék s ezáltal ő is boldog lehessen; mert szabadság nélkül tiszta és állandó boldogság nem létezhetik.

TARTALOM.

	Oldal.
Előszó	3
Bevezetés. Galícia Magyarországhoz való csatolásának terve	5
A magyarok és az 1831-iki lengyel forradalom	8
A lengyelek viszonya a magyarsághoz 1848-ban	19
A lengyelek szerepe a magyar szabadságharcban	24
Smolka beszéde a magyar alkotmány érdekében 1861-ben	78
A magyarok és az 1863-iki lengyel forradalom.....	83
A kiegyezést követő idők. Andrassy Gyula gróf lengyel politikája	91
Függelék:	
Lobkowitz levele Sedlnitzkihez az osztrák rendőrség főnökéhez	103
Barsmegye leirata a lengyelek érdekében	105
A lengyel forradalmi kormány a magyar nemzethez	107
A párisi lengyel nemzeti bizottság kiáltványa a magyarokhoz.....	108
A párisi lengyel bizottság kiáltványa a magyar országgyűléshez	111
Kölcsey Ferenc első beszéde a lengyelek ügyében	116
Kölcsey Ferenc második beszéde a lengyelek ügyében	118
Deák Ferenc beszéde a lengyel ügyben	121